BİLGİNİN BİLGİYLE SAVAŞI

Belge ve Bilgi Yönetimi Vizyonuyla...

MEHMET TORUNLAR - FAHRETTİN ÖZDEMİRCİ

ANKARA 2019

BİLGİNİN BİLGİYLE SAVAŞI
Belge ve Bilgi Yönetimi Vizyonuyla…

Mehmet Torunlar

Ankara'da 1963 yılında doğan ve ilk, orta, lise öğrenimini Ankara'da tamamlayan TORUNLAR, Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili Ana Bilim Dalı mezun oldu. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde görev yapan Torunlar, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında "Arşiv ve Arşivcilik Uygulamaları" ile "Arşiv Mevzuatı" eğitimleri vermektedir. Yine birçok kamu kurum ve kuruluşunda "Arşiv Malzemesi Tespit Çalışması ve Saklama Süreleri" belirleme faaliyetlerini yürütmüştür. Yayımlanmış makaleleri ve akademik toplantılarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

'Üniversiteler İçin Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi (BEYAS) Geliştirme Projesi (2007-2009)' ile 'Üniversitelerde Elektronik Belge Yönetimi ve Arşivleme Sistemine Geçiş Süreci Modellemesi -e-BEYAS-M- (2011-2012)' adlı TÜBİTAK projelerinde araştırmacı olarak görev almıştır.

Belge yönetimi ve arşiv alanında çalışmaları bulunan Torunlar'ın yayınlanmış; (1) 'Üniversiteler İçin Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi-İşlemleri (BEYAS) El Kitabı, 2009'. (2) 'Elektronik Belge Yönetimi ve Arşivleme Sistemi: Geçiş Süreci ve Uygulama Yönetimi, 2013'. (3) 'Bilgi Çağında Arşivsel Bilgi Analizi: Bilgi-İktidar-İdeoloji-Devlet, 2015'. (4) 'Profesyonel Arşivci, 2019' kitapları vardır.

Fahrettin Özdemirci

Niksar'da 1964 yılında doğan ve ilk, orta, lise öğrenimini Niksar'da tamamlayan ÖZDEMİRCİ, Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı'ndan doktora derecesini aldı. Özdemirci, Kızılbey Vergi Dairesi'nde Memur, Gazi Üniversitesi'nde Uzman, Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde asistan, Yrd. Doçent, Doçent olarak görev yaptı. Halen Ankara Üniversitesi'nde Profesör olarak görevine devam etmektedir.

Akademik çalışmaları yanında idari görevler yürüten Özdemirci; (1) 'Ankara Üniversitesi DTCF Yönetim Kurulu Üyeliği, 2000-2005', (2) 'Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Başkan Yardımcılığı, 2005-2009', (3) 'Ankara Üniversitesi Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi (BEYAS) Kurucu Koordinatörü, 2007' (4) Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM) Kurucu Müdürü, 2016'.

Belge yönetimi ve arşiv alanında çalışmaları bulunan Özdemirci'nin yayınlanmış; (1) 'Kurum ve Kuruluşlarda Belge Üretiminin Denetlenmesi ve Belge Yönetimi, 1996', (2) 'Yazışma Yönetimi ve Dosyalama İşlemleri, 2005', (3) 'Üniversiteler İçin Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi-İşlemleri (BEYAS) El Kitabı, 2009'. (4) 'Elektronik Belge Yönetimi ve Arşivleme Sistemi: Geçiş Süreci ve Uygulama Yönetimi, 2013'. (5) 'Bilgi Çağında Arşivsel Bilgi Analizi: Bilgi-İktidar-İdeoloji-Devlet, 2015' kitapları vardır. (6) 2018 yılında 'Bilgi Yönetimi Dergisi'ni (https://dergipark.org.tr/tr/pub/by) çıkarmaya başladı. 2014 Yılında e-BEYAS Sempozyumlarını (http://ebeyas.org) başlattı ve 4 Sempozyum gerçekleştirdi.

TÜBİTAK destekli iki proje geliştirdi ve tamamladı: (1) 'Üniversiteler İçin Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi (BEYAS) Geliştirme Projesi (2007-2009)' (2) 'Üniversitelerde Elektronik Belge Yönetimi ve Arşivleme Sistemine Geçiş Süreci Modellemesi (e-BEYAS-M) Projesi (2011-2012)'. Projelerle geliştirdiği BEYAS Modeli ve e-BEYAS Modeli'ni Ankara Üniversitesi'nde hayata geçirdi.

Ankara Üniversitesi'nde kurumsal projeler geliştirdi ve yönetti. Geliştirdiği ve yönettiği dört kurumsal projeyle; 'Ankara Üniversitesi Kurum Belge Merkezi ve Arşiv Hizmet Binası'nın yapılmasına öncülük ederek faaliyete geçmesini sağladı. Ankara Üniversitesi'nin 'Elektronik Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi (e-BEYAS) Uygulaması'na geçmesini ve teknik altyapının kurulmasını sağladı. Elektronik uygulamaların veri yedekliliğini ve iş sürekliliğini sağlamak için 'Ankara Üniversitesi'nde Felaketten Kurtarma Merkezi (FKM) ile Kurumsal e-Arşiv Veri Merkezi'nin kurulmasını sağladı.

Bilginin Bilgiyle Savaşı

Belge ve Bilgi Yönetimi Vizyonuyla…

B İ L G İ N İ N B İ L G İ Y L E S A V A Ş I
Belge ve Bilgi Yönetimi Vizyonuyla …

Ankara Üniversitesi BİL-BEM, 2019.
ISBN- 978-605-136-452-0

1. Baskı: Ankara, Ekim 2019
Araştırma-İnceleme

Mehmet Torunlar - Fahrettin Özdemirci

mehmettorunlar06@gmail.com - ozdemirci@ankara.edu.tr
Orcid: 0000-0002-0633-8307 - **Orcid:** 0000-0001-5861-9779

Kapak Tasarım: Mert Aslan

İletişim:
Ankara Üniversitesi
Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)
Gölbaşı 50. Yıl Yerleşkesi BEYAS Binası 06830 Gölbaşı/ANKARA
e-Posta: bilbem@ankara.edu.tr Web: http://bilbem.ankara.edu.tr
Tlf: (0312) 484 51 89

Ankara Üniversitesi BİL-BEM Yayınları

Baskı Yeri
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No. 10, 06510, Beşevler/ANKARA
Tel: 0312-213 66 55
Basım Tarihi: 09.10.2019

Bilginin Bilgiyle Savaşı

Belge ve Bilgi Yönetimi Vizyonuyla…

Mehmet TORUNLAR - Fahrettin ÖZDEMİRCİ

Ankara-2019

İçindekiler

Önsöz

Bu kitabın hazırlık çalışmaları sürerken, "Parçalanan Dünyada Ortak Gelecek Oluşturmak" konulu Dünya Ekonomik Formu (WEF) Toplantısı 23-26 Ocak 2018 tarihleri arasında İsviçre'nin Davos kasabasında gerçekleştirildi. Bu toplantıya katılan Cüneyt Zapsu, Davos Ekonomik Forumu'nun sadece siyasi bir sirk olmadığını, bu forumun asli amacının da siyaset teşkil etmediğini, 1990'ların başında bu forumda kök hücrenin konuşulduğunu, bu tarihten 15 sene sonra dünyada bu konunun gündeme geldiğini, yine 1990'ların başında daha normal cep telefonları dahi insanlarca bilinmez, tanınmazken, Bill Gates'in bugün kullandığımız akıllı telefonlardan bahsettiğini Bloomberg HT kanalına anlatıyordu. 2018 yılında gerçekleştirilen toplantıda ise 15-20 yıl sonra insanların bağımsız olarak yaşayamayacağından, insanların bağımsız düşüncelerini kaybedeceklerinden, küçük bir elit grubun insanlığı idare edeceğinden, bugünden sonra datanın/verinin sahibinin bu idareci elit grubu teşkil edeceğinden bahsedildiğini ifade eden Zapsu, artık bilgisayarımızın, akıllı cihazlarımızın hacklenmesinin de önemini yitirdiğini verilerin hacklenerek neticede beynimizin hacklenmesinin gerçekleştirildiğini mikrofonlara söylüyordu (Zapsu, 26 Ocak 2018). Bu forumda konuşulanlar bizim hazırladığımız kitapta ele almak ve dikkat çekmek istediğimiz bazı hususlarla örtüşüyor.

Bu sürece gelirken içerisinde bulunduğumuz dönemin en önemli hayati varlığının veri/bilgi olduğunu herkes gibi bizler de sık sık dile getiriyor, birçokları gibi olanların ve olacakların tam bir resmini de ortaya koyamıyorduk. Verinin/bilginin yalnızca insanların hayatını kolaylaştıran, konfora eriştiren bir yapısallıktan çıkarak insanlığı

değiştirecek farklı bir konuma doğru hızla yol aldığının, günümüzde pek çok cihazın veri/bilgi üretebilir veya bilgiler arasında ilişkiler kurarak onları kullanabilir hale geldiğinin gerek bireylerin gerekse kurumların sakladığı verilerin/bilgilerin veya internet dünyasında saklanan verilerin/bilgilerin niceliği ve aynı oranda niteliğinin de her geçen gün arttığının yaşayarak şahitliğini yapmaktaydık. Veri/bilgi depolama donanım ve materyallerinin fiyatlarındaki düşüşün, saklanan verilerin/bilgilerin oranının geometrik şekilde hızlanarak artmasında en önemli etken olduğunu, eskiden yalnızca operasyonel veri/bilgi tabanlarının kullanılmasının yeterli geldiğini, günümüzde ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda, veri/bilgi teknolojilerinde, ağlarda toplanan bütün verilerin/bilgilerin işlenerek analiz edilebilir hale dönüştüğünü, bu analizlerden elde edilen yeni bilgilerle insanlığın çok farklı noktalara yelken açtığını okuyor, deneyimliyor öyle olduğunu söylüyorduk. 'Bilgi toplumuna dönüşmeye başladığımız günümüzde değerli olan materyal artık veridir/bilgidir' görüşü bizlerde de kuvvetli bir inanç haline dönüşmüştü. Bu inançlarımız bugün de değişmiş değildir.

Verinin/bilginin bir güç unsuru olarak yapısallığa bürünmesi ile birlikte yalnızca teknoloji alanında değil, düşünme, algılama biçimlerimizde, araştırma yöntemlerimizde, daha pek çok farklı alanda büyük değişiklikler yaşanmaktadır. Kurum, kuruluşlarla birlikte bireylerin de bu değişimlerin dışında kalamayacağı çok açıktır.

Tüm bunlar yaşanırken ülkemiz, toplumumuz, kurum, kuruluşlarımız, örgütlerimiz açısından aklımızı kurcalayan sorular da mevcut:

Ülkemizde kurum, kuruluşlar, örgütler, işletmeler henüz ellerindeki mevcut verileri/bilgileri tam anlamaz, bunları nitelikli bir şekilde yönetemezken, sırf herkes kullanıyor düşüncesiyle, moda olduğu için çağa uyumu, donanımı yenilemek olarak algılayıp iş süreçleri ile hiç uyuşmayan veri/bilgi depolama programlarına tonlarca para harcayıp bekledikleri verimi veya geri beslemeyi istenen seviyede alamazken

yapay zekâyla, beyinlerin hack'lenmesi ile nasıl başa çıkacaklar? Özelde ise bir devlet için hayati önem taşıyan, dünyadaki gelişmeler konusunda erken uyarı sistemlerini, algılarını hızla çalıştırıp işe yarar önlemler alıp karşı ataklar geliştirmesi gereken kurumlarımız, istihbarat örgütlerimiz, artık hayatın, var olmanın, bağımsız kalmanın odağında yer alan verinin/bilginin önemiyle doğru orantılı hareket tarzları, süreçler, sistemler geliştirmişler midir?

Bu çerçevede teknolojik olarak en gelişmiş ürünlere sahip olmak, en yeni yazılımları almak yeterli olacak mıdır?

Bizce, teknoloji, kendi dinamikleri ile doğal akışı içerisinde yalnızca yenilikler getiren, hayatı kolaylaştıran, bu çerçevede insanları ve toplumları değiştirip geliştiren bir süreçler bütünü değildir. Günümüzde teknolojinin ekonomik, askeri, tıbbi ve sosyal bir olgu olmasından daha fazla kültürel, daha da önemlisi siyasi nitelikleri ve de hedefleri mevcuttur. Aynı zamanda uluslararası mücadelelerin, küresel yönetim ve egemenlik arayışının temel ve uygulayıcı bir aracıdır.

Teknolojinin her zaman iktidarla, muktedirlikle ilişkisi mevcut olmuştur ve geçmişte de her yeni teknolojik gelişim belirli ölçülerde ama bugüne göre çok daha sınırlı alanlarda iktidarı, muktedirliği beraberinde getirmiştir. Bugün ise iletişim/enformasyon teknolojisinin etki alanı öylesine geniş ve etkileme/değiştirme/çözümleme/çözme/eritme gücü o kadar kuvvetlidir ki iktidar mücadelesinin en temel ürünü olarak hayatın bütün alanlarına (gizlilik, mahremiyet, sır, ahlak, özel hayat vd. de dâhil olmak üzere) nüfuz etmektedir.

İletişim/enformasyon teknolojisi o kadar etkili ve sirayet edici bir araçtır ki, küresel güç mücadelelerinde, küresel sermayenin yönetilmesinde, ulusal gibi yansıtılmakla beraber uluslararası toplumsal iktidarın kurulmasında, iktidar sınıflarının şekillenip, iktidarın elde edilme, kullanılma ve yönetiminde de belirleyici ana unsurdur.

Verinin/bilginin tüm nitelikleri, süreçleri ve etkileri ile günümüzde bazı devletlerce bu kadar önemli, hayati ve stratejik bir konu haline gelmesinin temel nedeni; devletlerin, toplulukların, kurum ve kuruluşların yaptıkları işler ve verdikleri hizmetler yanında, internet ve benzeri teknolojilerin kullanımı ile yaygınlaşan uygulamalar sırasında oluşan ve günümüze kadar tüm kapasitesiyle değerlendirilmeyen verilerin/bilgilerin etkisinin ve etkinliğinin anlaşılmasıdır. Günümüzde her şeyiyle bilgi toplumu diyebileceğimiz bazı devletler/toplumlar/yapılar verinin/bilginin üretilmesi, elde edilmesi, elde tutulması ve işlenmesiyle kendileri için fayda sağlayabilecek bir güç üretebileceklerinin, yerlerinden kalkmadan, fiziki sınırlarını terk etmeden "küresel muktedir" olabileceklerinin farkına varmışlardır. Mekâna bağlı kalmadan, zamana tâbi olmadan küresel düşünerek küresel hareket etmek, önemli hale gelmiştir.

Akademi dünyasında ve kamuoyunda "terör uzmanı" unvanı ile tanınan Ercan Çitlioğlu, "Üçgen" (2016, ss.73-74) adıyla kaleme aldığı romanında, CIA'de başkanlık yapmadığı halde eski CIA başkanları arasında portresi bulunan, hatta teşkilat binasının iç bahçesinde heykeli dikilen, CIA'in bugün bile geçerli olan beş temel kuralını koyan, Amerikan istihbaratının babası olarak anılan Tümgeneral William J. Donovan'ın küreselleşme sözcüğünün henüz kullanılmadığı, hatta anlamının bile bilinmediği 1940'lı yıllarda 'Küresel ve totaliter bir savaşta, istihbarat da küresel ve totaliter olmalıdır' söylemiyle haber almada sınırların önemsizliğini belki de ilk kez vurgulayan kişiydi." tespitinde bulunur.

Küreselleşme diye nitelediğimiz mefhum aslında günümüzün kavramı, olgusu veya meselesi de değildir. Tarih boyunca büyük devletlerin, büyük liderlerin dünyaya hâkim olma amaçları hep var olmuştur. Bu uğurda faaliyetlerde bulunmuşlar, savaşlar yapmışlardır. Örneğin, Makedonyalı Büyük İskender, bütün dünyayı hâkimiyeti altına almak için birçok sefere çıkmıştı. Dünyayı fethetmek için yaratıldığını ileri sürerek büyük savaşlar vermiştir. Bu konuda örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Geçmişte bu hâkimiyet mücadelesi belirli zaman ve mekân darlığına, lider karizmasına, felsefi temellere sıkışmışken günümüzde bu sıkışıklığa uğramadan tüm dünya üzerinde, ekonomik ve kültürel boyutu daha önde görülerek ve birey birey herkesi kapsayarak etkisini sürdürmektedir.

Ulusal sınırlarınızda güvenliğinizi sağlamak, kimliklerinizi, değerlerinizi, hassasiyetlerinizi ve en önemlisi bağımsızlığınızı korumak için küresel düşünmek ve küresel hareket etmekten başka bir çarenin kalmadığı günümüzde William J. Donovan'ın modernite ve teknoloji lokomotifine bağlı küreselleşme konusundaki tespiti daha da önemli hale gelmiştir.

Bu konuda en önemli ilk adım hayati değere sahip varlıkları korumaktır, ancak bu hayati varlıklar sizde yoksa elde etmek gerekir. Gerek kişilerin gerekse devletlerin hayatında önemli ve değerli olanı korumak ise içgüdüsel bir davranıştır. Bunları imkânlarımız dâhilinde koruma altında tutmaya çalışır, bu konuda gücümüzün ve imkânlarımızın el verdiği ölçüde önlemler alırız. Günümüzde verinin/bilginin en önemli meta olduğu kabul edildiğine göre veriyi/bilgiyi üreten, elinde tutan, analiz edip kullanan, karşısında yer alan rakiplerini her zaman alt etme kapasitesine sahiptir. Rakiplerinizden önce veriyi işlemek, bilgi sahibi olmak, bir artı değer oluşturarak eşitler arasında dahi fayda ibresi sizden yana olmak üzere rakipleriniz için asimetrik bir durum yaratabilir. Ancak bunun tersi bir durum da sizi asimetrik bir güç eşitsizliğine sürükleyebilir. Asimetrik güç eşitsizliği ise bireysel, toplumsal, uluslararası gerilimleri artırırken, karşı koyma gücünüzü etkisizleştirebilir.

Bu çerçevede mesele ele alındığında, yapılması gereken işler, atılması gereken adımlar vardır. Bu da elbette teknolojiye, yenidünyanın gerçeklerine göz kapatıp kulak tıkayıp görmemezlikten gelip onu kullanmamakla olacak işler değildir. Körü körüne yeni gerçekliklere direnmek alternatifimiz olmamalıdır. Bunun kadar yanlış bir davranış modeli de yeni teknolojiler, altyapılar ve yönetim metodolojisi konusunda bunların sahiplerinin sundukları her şeyi kabullenip güce karşı boyun

eğmek, körü körüne itaat etmektir. Öncelikle bilgi, bilişim, enformasyon, ağ teknolojisine onun kadar güçlü, etkin, yayılmacı, kapsayıcı olan alternatif ve özgün teknolojiler, sistemler tasarlama, geliştirme, üretme ve arka planda sistemi bütün boyutlarıyla yönetme faaliyetlerine girişilmelidir. Bu teknolojiyi şu anda üretemiyor, geliştiremiyorsak o halde bağımsızlığımızı kaybedecek veya korumaya kadar gidebilecek uygulamalar alanında atılacak adımlar olması gerekir.

Bu çerçevede hepimiz biliyoruz ki bilgi, artık kurumların, kuruluşların, örgütlerin, toplumların temel varlığı, yeni üretim etkeni, her alana ait hammaddesi, teknoloji ise onun vazgeçilmez unsuru veya bileşkesidir. İçerisinde yaşadığımız çağda hayatın her alanında en önemli iki kavram, bilgi ve teknoloji birlikteliği ise o halde bu iki unsuru bir araya getirip içselleştirmek ve özgün modellemelerle tarafımızca yönetilebilir kılmak ciddi mesai sarf etmemiz gereken faaliyet alanlarından bir tanesi olmalıdır. Belge/bilgi yönetimi, bilgi varlıklarını ve buna ilave olarak zihinsel sermayeyi yönetilebilir bir değer olarak ele alan en önemli örgütsel yönetim alanıdır. Örgütsel etkinlikler, yönetim modelleri ve teknoloji bilgi yönetiminde kullanılan araçlardır. Bu süreçler, sistemler istihbarat faaliyetlerini destekleyerek, onu çağın gerçekliklerine eklemlendirecek, küresel olumsuz etkilere, etkenlere karşı hem koruyucu bir dalgakıran vazifesi görecek hem de onun faaliyet alanını, etkisini ve etkinliğini küresele taşıyarak bundan ulusal ve bölgesel kazanımlar elde etmesini sağlayacaktır. Belgeyi/bilgiyi yönetmek bunu ulusal düzeye taşıyacak sistemler kurgulamak, kurmak, işletmek her alanda olduğu gibi istihbarat faaliyetlerinin de güç kazanmasına zemin teşkil edecektir.

Bu kitapta, okuyucu yelpazesinin genişleyerek ilgi çekici olması maksadıyla, bilimsel bir anlatım ve dilden uzak durmaya dikkat edilerek, konuyla ilgili örneklerin daha anlaşılır olmasını temin etmek için de uzun alıntılar yapılması göze alınarak bilginin bilgiyle savaşında belge/bilgi yönetimi süreçleri ve sistemlerinin hayata, ama özelde istihbarat faaliyetlerine katkılarının neler olabileceğine dikkat çekilmek istenmektedir.

Kitapta belge/bilgi yönetimi sistemleriyle istihbarat disiplinin kesişme noktalarına, teknolojik gelişmelerin ortaya koyduğu teknolojik sömürüye atıfta bulunup öngörülerde bulunulurken, kişiselden her alana gözetimi artıracak, diktatoryal bir gözetim toplumuna dönüşülmesi gibi bir teklifte de bulunulmamaktadır. Belge/bilgi yönetimi süreçlerinin ulusal düzeyde süreçlere tabi kılınıp sürdürülebilir ve geliştirilebilir sistemlerle kamu hayatına dâhil olan yeni arşiv malzemelerinin de değerlendirilerek devlet için vazgeçilmez olan belge/bilgi yönetimi ve istihbarat faaliyetlerinin olumlu etkileşmesinin ne olacağına dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

Kitapta bölümler müstakilen değerlendirilebileceği gibi, birbirini belirli bir akış çerçevesinde takip ediyormuş gibi de okunup değerlendirilebilir. Zaman zaman konular ve anlatım düzeyinde bölümler arasında iç içe geçmeler veya tekrar edilmiş ifadeler görülebilir. Bunlar konuyu daha geniş bir alana yayarak açıklamak, özellikle belge/bilgi yönetimi ile uğraşanlar açısından ilgi çekici kılmak arzusundan kaynaklanmaktadır.

Önsöze Sonsöz

Artık günümüzde hâkim olmak, var olmak, bağımsız olmak demek, bilgi üretmek, bilgiyi kullanmak, bilgiyi yönetmek, bilgiyi hayatın merkezine yerleştirmek demektir. Çünkü bilgiden uzak kalmak ıssızlıktır, sessizliğe gömülmektir, yok olmaktır.

"Sonuç eksik bir tahminden öteye gitmeyebilir. Neyse ki hiç kimse bunun, bu konuda söylenen son söz olmasını beklemiyor. Yazar geriye dönüp ne yapmak istediğini gözden geçirdiğinde, ortaya pek çok yeni perspektif çıkar. En azından kendi adımıza bunlardan biri, durumun farkında olmamaktır. Bir yazar açısından yazdığı kitap, incelenmeyi bekleyen konularla ağzına kadar dolu henüz tamamlanmamış bir kütüphaneye çıkan holden ibarettir ama okurlar bu kitabı, başka yerlerde yaptıkları incelemeleri farklı taraflara yönlendirecek sağlamlıkta bir eser olarak değerlendirebilirler. Kitabın eksikliklerle dolu olduğuna onları ikna

etmeye çalışmanın bir yararı olmayacaktır" (Fairbank 1969: xii; Frank 2010: 25-26).

Bizler de Fairbank'in veya Frank'in duygularını paylaşmaktayız. Bu kitabımızda yazdıklarımıza baktığımızda, yeniden gözden geçirdiğimizde ne çok eksiklikler olduğunu, verilebilecek ama verilmemiş ne kadar çok örnek olduğunu hayretle müşahede edeceğimizden şüphe duymuyoruz. Ancak şunun da bilincindeyiz, ne yazarsak yazalım, ne kadar çok örnek verirsek verelim metin ortaya çıktıktan, kitap olarak yayınlandıktan sonra yine 'şunu niye dememişiz, şu örnek niye daha önce aklımıza gelmemiş, elimize geçmemiş' diyecek ve hayıflanma duygusunu üzerimizden atamayacağız. Fakat bu duygunun da yeniden düşünmeyi, araştırmayı ve çalışmayı teşvik edeceğini söylemek gerekir.

Bu kitabın içeriğinin belge/bilgi yönetimi disiplinin etkileşim alanlarına ve bileşenlerine yönelik bilgi-bilinç eksiklerini gidermeye aracılık edeceğini, ama giderdiklerinden daha çok eksikliklerin farkına varılmasına yönelik düşünceleri beraberinde getireceğini düşünüyor ve umuyoruz.

İyi okumalar.

Saygılarımızla,

Mehmet TORUNLAR - Fahrettin ÖZDEMİRCİ
03 Ekim 2019- Gölbaşı, Ankara

1. Bilginin Bilgiyle Savaşı ve Yapay Zekâ

Çağımızın savaşı, bilgi üzerinden yapılmaktadır. Gelecek ise bilginin bilgiyle savaşına sahne olacaktır.

Çağımızda dünyanın sancılı bir geçiş dönemi yaşadığı birçok uzman, kurum ve kuruluş tarafından her zeminde söylenmektedir. Devlet, toplum, birey, savaş, barış, ekonomik güç, yönetme olgularının baştan formatlandığı, farklı bir mülkiyet, mahremiyet, özgürlük, bağımsızlık, güvenlik ve güvenirlik algılamasının şekillendiği, teknolojik gelişmeler ve makine öğrenmesi, yapay zekâ gibi unsurlarla belirlenen yeni bölünme, parçalanma, kargaşa ve yönetme gerçekliği gelişiminin ve konsolidasyonunun görüldüğü puslu bir dönemin resmi çiziliyor.

"Soğuk Savaş sonrası siyasi ilişkilerin doğasının bir çeşit alacakaranlıktan geçmekte olduğunu düşünüyorum. Bana göre uluslararası siyasi düzen Soğuk Savaş'tan hemen sonra arzu edilen seviyede kurumsallaşamamıştır. Tam tersi olarak, şu an itibarıyla uluslararası siyasete baktığımızda merkezkaç unsurlarının ağırlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Bunda şüphesiz birçok faktör etkindir. Bir tanesi de Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra yaşadığımız hegemonik yapının erozyona uğramasıdır. Bir taraftan merkezkaç unsurları ağırlık kazanırken diğer taraftan uluslararası, bölgesel tehdit unsurları daha karmaşık hale gelmekte, ancak uluslararası kurumların buna arzu edilen cevabı veremediği görülmektedir (Usul, 2015, s.15-16).

Usul, bu çerçevede devam eden değerlendirmelerinde dünya düzenindeki alacakaranlığın bir takım somut krizlere, sıkıntılara yol açtığını belirtir.

"Çoğu uluslararası ilişkiler uzmanına göre 21. yüzyıl, çağdaş küresel ekonomi-politik düzende yapısal değişim ve dönüşümlerin yaşandığı sancılı bir geçiş sürecini yansıtmaktadır (Temur,2018).

Usul'un ve Temur'un tespit ettiği sancılı ve puslu bir geçiş döneminin yansıması olan sıkıntıların hem iç, hem dış, hem bölgesel, hem de küresel sebepleri, dinamikleri, etkileri mevcuttur. Bu ve buna benzer birçok tespite göre görünen odur ki, uluslararası sahada aktörler de, krizi tetikleyen, büyüten unsurlar ve konular da geçmişe oranla daha karmaşıklaşmış, çevresel, bölgesel ve küresel istikrarsızlık etkenleri ile etkileri çoğalmış ve zorlaşmıştır. Kolay av bulmak için kurdun puslu havayı sevdiği atasözü bugünkü dünya için daha anlaşılır bir örnek olmuştur. İçerisinde yaşadığımız alacakaranlık kuşağında toplumların devletlerarasında kurtlara yem olmak veya olmamak noktasında mücadelesi devam etmektedir. Bu mücadelede devlete ve onları şekillendiren kurumlara da büyük görevler düşmektedir.

"Devlet düşüncesi entelektüel çelişki tarafından kuşatılmasına rağmen –bir yandan adaletsizliğin nedeni iken diğer yandan barışın aracısı, bir yandan adaletsizliğin nedeni iken diğer yandan adaletin temeli, bir yandan ekolojik felaketin azmettiricisi iken diğer yandan çevrenin kurtarıcısı olarak kabul edilir-, düşüme biçimimizi o kadar belirlemiştir ki devletsiz bir toplum fikri ya çok sapkın ya da ilkellik savunusu olarak kabul edilir." Neocleous[1] (2014, ss. 10-11). Neocleous, gerçek toplumların devletin koruyucu gölgesi altında geliştiği aksiyomuna vurgu yaparken diğer taraftan devlet olgusunu olumsuzlasa da günümüzde devletsiz bir toplum tahayyülü insanların çoğunluğu için imkânsız bir mefhumdur. Devlet devamlılığını, güvenliğini sağlamak ve bununla ilgili altbaşlıklar oluşturmak için süreklilik arz eden faaliyetlerde bulunur ki, bunlardan en

1 Mark Neocleous: İngiliz, siyaset ve tarih alanında çalışan akademisyen.

önemlilerinden birisi bilgi biriktirmek, bilginin ilk elden sahibi olmak noktasında çalışmalar yapmaktır.

Giovanni Botero[2], devletin bilginin sahibi olduğuna gönderme yapar (Neocleous, 2014, s. 82). Devletlerin kurumsal bazda ve daha üst boyutta ulusal arşivler kurması da aslında bir anlamda bilgiye sahip olmak istemesi ve yönetmesiyle eşdeğer bir davranış modelidir. Kitabımızın devlet olgusunun geniş tahlili ile ilgisi bulunmadığının farkında olmakla birlikte devlet-bilgi ilişkisini biraz açıklamak maksadıyla kısaca bu konuya değinmiş olarak devam edelim.

Geçmişten günümüze devletlerin hayatiyetlerini devam ettirebilmek için bütünlüklü, sürdürülebilir bir bilgi sistemi geliştirmek noktasında faaliyetler yürüttüğü malumdur. Bunu her çağın gerekleri, teknolojik düzeyleri doğrultusunda yürüttükleri de bilinen bir gerçektir. Devlet düzeyinden daha alt seviyelere indiğinizde de işler böyle yürür. Ufacık bir işletmeden, büyük kurumsal şirketlere, eğitim kurumlarından farklı amaçlar için oluşturulmuş organizasyonlara kadar her oluşum ilgi ve faaliyet alanı ile ilgili değişik maksatlarla bilgi biriktirmiş, bilgi edinmek için mücadele etmiş, emek, para harcamıştır. Bu günümüzde de sürmektedir.

1969 yılında Jeremy Rosenberg, teknolojinin gelişmesiyle beraber, merkezileşmiş veri biriktirmenin daha da kolaylaştığından, ihlallerin artıp denetimin daha az insana kaldığından bahsetmişti (Kubitschko, 2018, s. 276). Ancak gelinen nokta kolaylıktan çok daha ötelere geçmiştir.

Çağımızı tüm dünya tarihinden daha farklı ve kendine özgü kılan şey elektronik panoptizmin "bilgiye ulaşım ve iletişim alanında sergilediği 'anarşist' karakterisik"tir (Dolgun, 2015, s. 13). Özel işletmeler de o yıllarda kişisel, kurumsal bilgi ve veri toplamanın, bunu tasnifleyip işlemenin büyük mali kazançlar sağladığının farkına varmıştı.

[2] Giovanni Botero. Della Ragion di Stato (Devletin Nedeni) adlı çalışması ile tanınan İtalyan düşünür, rahip, şair ve diplomat, yazar.

Örneklendirmek gerekirse; mağazalar 90'lı yıllarda müşterilerine sözde indirimler sağlamak için mağaza müşteri kartları verme yaygınlaşmıştı. Bu kartlarla sözde indirimler sağlarken kişisel bilgilerden tutun kişisel, ailesel tüketim alışkanlıklarınızı, harcama miktarınızı öğrenerek kazançlarını katbekat artırıyorlardı. Kimi mağazalar bu veri ve bilgileri başka ticari kuruluşlara satıyordu. Ülkeye yeni giren bir banka bir anda mağazadan aldığı müşteri bilgileri ile milyonlarca müşteriye sahip olabiliyor, kişilere adlarına hazırlanmış banka kredi kartları geliyordu ve harcama alışkanlıklarınızı bilen banka limitleri bile size sormadan çoktan belirlemişti. Yani veri/bilgi ticarileşme yolunda epey bir mesafe kaydetmişti. Günümüzde özel işletmelerin verinin/bilginin ticarileştirilmesi ve ciddi bir mali kaynak olarak kullanılması hususunda çok ileri düzeyde faaliyetlerde bulunduğu biliniyor. Bilgi ve veri kapitalizmin önemli bir aracı olarak ekonomik düzende kendine yer buluyor. Kubitschko (2018, s. 2), bu konuda simbiyotik bir kamu-özel gözetim ortaklığı oluştuğu fikrini paylaşıyor.

Teknolojinin önümüze serdiği ve dayatmalarda bulunduğu zamanımızda bağımsızlık, kişiselden devlet düzenine kadar her alanda bilgi mefhumuyla daha geniş ve gelişmiş bağlantılar kurmaktadır gibi bir izlenim verilmektedir. Oysa asıl olan şey "kamusal ve özel yaşamda beliren özgürlük/mahremiyet ihlalleri paralelinde de, teknoloji temelli yeni iktidar yapıları" (Dolgun, 2015, s. 13) dır. Bu görünmez veya puslu iktidar yapılarında enformasyon ve bilgi artık karşılıklı ilişkiler üzerinden üretilmez olmuş, teknoloji üretenler ile ağ yapıların köklerine sahip olanlarca bireyselden kamusala her alan ve varlık kayıt altına alınarak sistematik yönlendirmeye maruz kalmaktadır.

Gelişmeler bu teknolojinin kullanılmasıyla birlikte devletlerin bilgi biriktirme, bilgiyi kontrol etme tekelini kaybettiğini, bu alandaki en güçlü aktör olma özelliğini ağır ağır yitirdiğini göstermektedir.

Reg Whitaker[3] (Kubitschko, 2018, s. 282), daha 1999 yılında artan miktarda kişisel bilgi, şirketlerin eline geçmiştir." tespitinde bulunuyordu.

Ancak bu yeni iktidar yapısının kurulmasında karşılıklı rıza veya gönüllük esasları da geçerlidir.

"Milyonlarca insan, uçuş milleri toplamak, bağlılık indirimleri ve diğer 'ödül' biçimlerini kazanmak için satın alımlarının takip edilmesini istiyorlar ve hatta kredi veya süpermarket üye kartı işlemleri olmadığında şikâyet ediyorlar. Geniş ölçüde insanlar, verilerinin düzenli olarak toplanmasını, yemeği kredi kartıyla ödeme veya arabalarına takılı elektronik etiketle gişede ödeme gibi kolaylıklar nedeniyle kabul ediyorlar: Simon Garfinkel[4]'in söylediği gibi: Kolay bir pazarlıktır, her ne kadar şeytanla olsa da." (Kubitschko, 2018, s. 283).

İnsanlar gözetlendiklerini bilerek, ancak tam farkındalık geliştirmeden bu teknolojilere açık kapı bırakıp hararetli kullanıcısı oluyorlar. Bu ağ yapılar, gözetme, bilginin tekelleştirilip yönetilme faaliyetleri teknolojik gelişmelerle sınırlı da kalmayıp sosyo-ekonomik yapıları da değiştiren boyutuyla küresel çapta dünyayı çember içerisine alıp sarıp sarmalıyor. Tüm bunlarla birlikte devasa boyutta veri, bilgi ve haber yığını ortaya çıkıyor. Bunların elde edilmesi, süzülmesi, değerlendirilmesi, kayıt altına alınması ise çok farklı teknik, etik, hukuki, sosyal problemleri de beraberinde getiriyor. İş neticede gözetimden, ticaretten yola çıkarak çok farklı nitelikte ve düzeyde güvenlik ve güvenirliği ilgilendiren farklı hususlarla kesişiyor. Zamanla hem kişisel, hem de kurumsal daha üst boyutta devlet olarak irade, özerklik, bağımsızlık yitimi, güç kaybı meydana geliyor. Bilginin her çağda güçle ilişkili olduğu ilkesi doğrultusunda öncelikle bu sarmal çemberden kurtulmanın veya zarar görmeden hayatta kalmanın yolları neler olabilir? Bu noktada kurum ve

3 Reg Whitaker: Kanadalı Siyaset Bilimi Profesörü.
4 Simon Garfinkel: ABD'li bilgisayar bilimcisi, gazeteci. Bilgi güvenliği, gizlilik uzmanı

kuruluşlarımıza ne gibi görevler düşebilir? Özelde belge/bilgi yönetimi süreçlerinin sistemli hale getirilmesi bizlere artı bir güç kazandırabilir mi?

Bu tespitlerden ve sorulardan yola çıkıldığında devlet kurumlarına ve karar mekanizmalarına düşen şey, sürdürülebilir sistemlere dayalı bilgi politikaları oluşturup sıkıntılara, krizlere yönelik tüm dinamiklerin, etkenlerin ve etkilerin profillerinin sağlam, derinlikli, hedef, sonuç ve fayda odaklı çerçevelendirerek içerisinin doldurulmasıdır. Görülen odur ki devlet hayatında hayati bir yer edinmiş olan istihbarat teşkilatları yürüttüğü hizmetler yanında ait oldukları toplumun bireylerine yönelik politik, entelektüel kültürün diriliğini ve özgünlüğünü tehlikeye sokacak unsurlara karşı verilen mücadelede de yerini almalıdır.

Bu faaliyetler sırasında devlet boyutunda kurumsal anlamda kişiselden, toplumsala özelde istihbarat disiplinine ve teşkilatlarına önemli görevler düşerken, bu teşkilatların da nitelikli ürünler, sonuçlar ortaya koymaları, olumlu çıktılar elde etmeleri için mesleki bir takım teknikler, yol ve yöntemler yanında, kullanılabilir, sürdürülebilir, geliştirilebilir süreçlere ve sistemlere ihtiyaçları vardır. Bu sistemler ve süreçlerden önemli bir tanesi olarak belge/bilgi yönetimini ve bu yönetim sisteminin istihbarat disiplinine ne gibi katkılar sağlayabileceğini seslendirmek gerekir.

Bilgi varlıklarının katma değere dönüştürülmesi çağımızın önemli konularından birisidir. Tüm sektörlerde bilginin ekonomik değeri yeniden kullanım çerçevesinde şekillenmektedir. Verilerin üretimi, bilgiye dönüşümü ve bilginin karar süreçlerinde kullanımı ekonomik değer süreci ile ele alınmalıdır.

"Çağımızda insanlığın her alanı değişmiştir. Değişimin belirgin özelliği, halk tabiriyle, 'işlerin koldan kafaya geçmesidir.' Artık hayat sevsek de sevmesek de düşünme ile çalışan aklın ürettiği bilimin ürünleri ile yaşanmaktadır. Düşünme yoksa hayatta yoktur" (Kahveci, 2018). Elbette nitelikli düşünmenin eyleme dönüşerek bilgi haline çevrilmesi gerekir. Ama şurası çok doğru bir tespittir ki, geçmişte ekonomi dâhil

hayata dair birçok şey kol gücüne dayanırken günümüzde her şey beyine, düşünceye, bilgiye dayanmakta, bilgi varlıkları ticarileşerek güç unsuru haline gelmektedir. Bugün geçmişe oranla daha güçlü şekilde bilgi üretmenin, üretilen bilginin güvenliğini ve güvenirliğini sağlamanın mali boyutları/katmanları ortaya çıkmaktadır. Günümüzde artık bilginin güvenliğini ve güvenirliğini sağlamanın maliyeti, bilginin üretim maliyetinden daha fazla hale gelmiştir.

Bilginin üretilmesi bir harcamayı gerektiriyorsa ticari boyutu var demektir. Bilginin yeniden kullanımına yönelik pazar genişlemektedir. Teknolojik yenilikler, özellikle mobil ağların gelişmesi, her alanda bilgi tabanlı hizmetlerin gelişmesini beraberinde getirmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerini üretme ve kullanma beceri ve yeteneğinin yüksek olduğu toplumların, devletlerin, kurumların geleceği şekillendireceği, diğerlerinin ise var olma mücadelesinde yok olma riskiyle karşı karşıya kalacağı bir dönemden geçiyoruz.

Küreselleşen dünyada artık sihirli değnek bilgi üretebilmekte, kullanabilmekte ve etkin olarak yönetebilmektedir. Günümüzde modern organizasyonların varlığı özgürleşmeye dayalıdır. Artık özgürleşme, bilgi üretmekten geçmektedir. e-Bağımsızlık için bilgiyi üretmek ve yönetmek hedefimiz olmalıdır.

Devletler bundan 10, 20, 50, 100 yıl sonra kendilerini nerede görmek istiyorlar? Yol haritalarını ona göre çizecekler, bilgi üretim ve kullanım süreçlerini ona göre şekillendirecekler. Bilginin bilgiyle savaşı kurumlarımızın, toplumumuzun, devletimizin geleceğini belirleyen temel olgu olarak karşımızda durmaktadır.

Artık ülkemizde bilgi ve belge yönetimi alanının yeni gerçeklerini tespit edip kendine güncel ve vizyoner bir yol haritası çizerek hızla gelişip evrilmesi gerekmektedir. Bilgi üretiminde ve kullanımında yaşanan değişim, bilgi savaşlarını kaçınılmaz kılmaktadır. Bilgili olmak başarılı olmak anlamına gelmemekte; başarı, bilginin üretimini, etkin kullanımını

ve yönetimini gerektirmektedir. Artık etki alanı genişleyen ve değişen bilgi kendilerine daha geniş hareket alanı aramak durumuna gelmiştir.

Endüstri 4.0 disiplinlerarası çalışmaları gerektiren bir kapsama sahiptir ve disiplinlerin birbirinden öğrenecek çok şeyleri olduğu çağımızın da bir gerçeğidir. "Endüstri 4.0 başlığı altında yapay zekâ gibi ileri düzey uygulamalar insanlığı şekillendirmektedir. Her geçen gün kurumlarda, toplumlarda, devletlerde veri işlemede, üretiminde, kullanımında yapay zekâ ve robotik sistemler önem kazanmaktadır. Endüstri 4.0, yapay zekâ uygulamaları hayata dair birçok alanda olduğu/olacağı gibi belge yönetimi ve arşiv alanını da köklü değişikliklere uğratacağını söyleyebiliriz" Ünal ve Özdemirci, 2017, s. 60). Endüstri 4.0 devrini yaşıyoruz ve bunun ne kadar farkındayız!

Fatih olmak ile kâşif olmak arasındaki fark, günümüzde bilginin bilgiyle savaşında her zamankinden daha önemli ve belirgin hale gelmiştir. Bilginin bilgiyle olan savaşında kazanan taraf olmak için kâşiflere ihtiyaç vardır. Fatih olarak bilgi alanında ganimet elde etme zamanı çoktan geçmiştir. Kâşif olan, yeni bilgi üreten ve ürettiğini yönetebilenler geleceği şekillendirmektedir.

Yapay zekâ, bilginin üretiminde, kullanımında, analizinde, katma değere dönüştürülmesinde, insanlığın bilgi birikiminin yeniden şekillenmesini sağlayacak uygulamalar ile birlikte dolu dizgi geliyor.

Bilgiyi, bilgi sistemlerinde üretiyoruz, bilgi sistemleri üzerinden paylaşıyoruz. Bilgi sistemlerinin analizi, kurumların, devletlerin, toplumların karakterini belirlemede temel kaynaklar haline geliyor. Bilgi sistemlerinde biriken devasa bilgiyi anlamlandırmak, analiz etmek, yeni çıkarımlarda bulunmak ise yapay zekâları ön plana çıkarıyor.

Kurumsal bellekleri yapay zekâlara yüklemek, arşivi akıllı olduğunu kabul ettiğimiz öğrenen makinelere (bizden daha akıllı olan cihazlara) yüklemek tek başına çözüm olabilecek mi? Fakat yapay zekâ yalnızca kurumsal bilgileri kullanmaktan çok öte bir gerçeklik olarak, insanların

zihinsel işlemlerinin çözülerek beyinlerindeki fikirlerinin, düşüncelerinin ve duygularının yönlendirilmesine kadar uzanan geniş bir yelpazeyi hayatımıza dâhil ediyor.

Bilginin bilgiyle savaşının temelinde 5G yeni nesil haberleşme teknolojisi de önemli bir rol oynayacaktır. Geleceğin bilginin bilgiyle savaşıyla şekilleneceği temel tezimizden hareketle, bilginin bilgiyle savaşında etkin rol oynayanlar geleceği şekillendirecek, gücü elinde bulunduracak ve hâkim unsur olacaklardır. O halde bilginin bilgiyle savaşında kullanılacak unsurlar neler olacaktır ya da bu savaşın cepheleri neler ve komutanları kimler olacaktır? diye yöneltilen bir soruya şu açıklamaları yapabiliriz: Cephe her yer, silah yenilikçi bilgi teknolojileri, mermi bilgidir. Silahın yoksa mermi, mermin yoksa silah bir işe yaramayacaktır. Bilgiyle bilginin savaşında komutanlar yenilikçi bilgi teknolojileri mühendisleri, yazılımcılar, bilgi üreten araştırmacılar ve akademisyenlerdir.

İyimser düşünürsek, 5G teknolojisi ve bu çerçevede geliştirilecek yeni teknolojiler; üretkenliği, sürdürülebilirliği, sürekliliği, verimliliği ve genel yaşam kalitesini artırarak sosyal, kültürel, ekonomik dönüşümleri güçlendirmede önemli rol oynayacaktır.

Bu yeni teknolojiler, yüksek veri hızı, düşük gecikme süresi, yüksek veri kapasitesi, enerji ve maliyet verimliliği unsurları ile ulaşımdan eğitime kadar tüm sektörlerde ciddi değişimlerin yaşanmasına olanak sağlayacaktır. "5G'nin sunduklarından sadece elektronik haberleşme sektörü değil tüm sektörler faydalanacaktır. Kısaca "gigabit toplumu" olarak adlandırılan ve çok büyük miktarlarda verinin her saniye, her salise işlenerek yaşamı şekillendiren değişimi için hazırlıklı olmak gerekmektedir" (Bilgi Teknolojileri … 2018, s.75).

"Hem kullanılacak yeni teknolojilerin olabilecek en yüksek ölçüde yerli ve milli olması için hem de değişecek yaşam unsurlarının ülke gerçeklerimizle, kültürümüzle koşut olması için hazırlanmak gerekmektedir" (Bilgi Teknolojileri … 2018, s.75).

5G Raporu'nda (Bilgi Teknolojileri … 2018) vurgulandığı gibi, otonom, bağlantılı araçlar, makineler, uzaktan kontrollü sürüş, akıllı ulaşım sistemleri, akıllı şehircilik, akıllı ev uygulamaları, uzaktan ve robotik ameliyatlar, uzaktan tanı, görüntüleme, izleme ve sağlık hizmetleri, akıllı enerji şebekeleri, enerji verimliliği, akıllı tarım uygulamaları, IoT- Internet of Things (Nesnelerin Interneti) özellikli sensörlerle veri odaklı hayvancılık ve tarım modelleri, ultra yüksek çözünürlüklü video izleme, sanal veya artırılmış gerçeklik, makineler arası haberleşme uygulamaları, endüstri 4.0, bilgi güvenliği gibi bir çok alanda ekonomik, sosyal ve teknik açıdan çok ciddi değişim ve dönüşümlerin yaşanması beklenmektedir.

"Günümüzde güvenliğin ve bağımsızlığın anahtarı, rakiplerin ağlarında nelerin yer aldığını, neleri ağlar üzerinden yönettiğini, yönlendirdiğini bilmektir. Küreselleşen ağlar, kalın duvarlar örmenin fazlaca bir yaptırımı olmadığını gösteriyor. Bilgi toplamak için ağlar mükemmel ortamlar sunuyor. Amaç bilgi toplamak ise ağları çökertmek, ağlar üzerinden bilgi paylaşımını engellemek hiç de akıllıca görünmüyor. Ancak amaç bir devleti, toplumu etkisizleştirmek, fonksiyonlarını yapamaz duruma getirmek ise en önemli savaş alanını ağlar oluşturuyor" (Özdemirci ve Torunlar, 2018, s. 82).

"Elektronik istihbaratçılar günümüzün ve geleceğin en önemli kişileridir. Siber savaş internet uzmanlarını gerektiriyor. Siber savaş açık bir savaştır, gizlisi saklısı yoktur. Ağlar gerçek zamanlı istihbarat sağlayan sistemlerdir. Siber savaş yaşamı anında durdurur. Elektrik şebekeniz, su şebekeniz, ulaşım ağınız, üretim zinciriniz ve benzeri sistemleriniz ateşli silah kullanılmadan, bilişim silahı ile yerinden kıpırdamadan felç edilebilir. O halde güvenlik nedir? Fiziksel sınırların güvenliği, güvende olduğunuz anlamına gelir mi? Güvenliğin unsurları değişmiştir. Siber güvenliği iş yerinizdeki bilgisayarınız, tabletiniz, cep telefonlarınız, dizüstü bilgisayarınız, internet hattınız ve benzeri milyonlarca makine oluşturuyor" (Özdemirci ve Torunlar, 2018, s. 82). Siber güvenlik, "tüm bilgisayar ağlarını ve onların bağlı olduğu ve kontrol ettiği her şeyi

kapsıyor" (Clarke ve Knake, 2011, s. 44). O halde hepimiz siber güvenliğin bir parçasıyız, siber güvenliğin bir unsuruyuz. Savaş her yerde, hepimiz savaşın bir neferiyiz. Siber savaş, kısaca "bir devletin başka bir devletin bilgisayar sistemlerine ve ağlarına sızarak hasar veya kesinti yaratmak üzere hareket etmesi" (Clarke ve Knake, 2011, s. 8) olarak tanımlanıyor.

Güvenlik her noktada farklı uygulamaları gerektiriyor. "ABD Stratejik Kuvvetler Komutanlığına bağlı bir alt komutanlık olan Siber Güvenlik Komutanlığı, 5 Mayıs 2018 itibarıyla Amerikan ordusunda "muharip komutanlık" olarak bilinen bağımsız bir komutanlığa yükseltildi" (ABD'den…, 2018). Devletler siber güvenlik için ordular kuruyor. Kara, hava, deniz kuvvet komutanlıkları gibi siber güvenlik kuvvet komutanlıkları oluşturuyor. Küresel ağların olduğu dünyada bağımsızlık ölçütü ne olacak, devletler ve toplumlar bağımsızlıklarını ilan edebilecekler mi? Bunlar geleceğin dünyasının en büyük çıkmazlarıdır.

Yeni oluşumlar, yasal ve kurumsal yapıların paramparça olup dönüştüğünü gösteriyor. Yasal süreçler, zorunluluklar, klasik kurumsal yapılaşmalar, iş, işlem adımları, iş yapış biçimleri, ideolojiler, mahremiyet sınırları, toplumsal, kişisel çizgiler hızla ağ yapılara, seslere, görüntülere, dijital metalara dönüşüp yeniden biçimlenmeye başladı. Zaman farklılıklarını, mesafeleri ortadan kaldırarak toplumları birbirlerine benzeştiren, yaklaştıran, iç içe geçiren hatta ve hatta yeni toplumlar oluşturan bu yeniçağın bağımsızlık anlayışı da değişime uğramaktan kurtulamamıştır.

Hayatımızda olmadığında, bağlanamadığımızda, kapsama alanı dışında kaldığımızda büyük eksiklik ve huzursuzluk hissettiğimiz "İnternette gezinirken sanki omzunuzun üzerinden biri sizi izliyormuş gibi huzursuz hissediyorsanız, haklısınız. Yeni bir araştırma, aralarında microsoft.com, adobe.com ve godaddy.com gibi sitelerin de bulunduğu yüzlerce sitenin (ziyaretçi yazdığını kaydetmeden silse bile) ziyaretçinin sayfada gezinme, fare ve tuş hareketlerini gerçek zamanlı olarak kaydeden

yazılımlar kullandığını ortaya koydu.

Oturum izleme yazılımları, site sahiplerinin ziyaretçinin siteyle olan etkileşimini anlaması veya çalışmayan sayfaları tespit etmesi için üçüncü parti analiz hizmetleri tarafından sunuluyor. İsminden de anlaşılacağı üzere bu yazılımlar, ziyaretçinin siteyi ziyaret ettiğinde yaptıklarının yeniden oynatılmasını sağlıyor. Her bir tıklama ve sayfada yapılan gezintiler kaydedilerek daha sonra yeniden oynatılabiliyor (İnanç, 2017, s.1). Bu gerçekleri bilerek kişisel, kurumsal veya devlet bağlamında klasik bağımsızlık kavramından bahsedilebilir mi? Bu tehlikenin bertaraf edilmesi noktasında en önemli çalışma ise bütün gelişim ve değişimlerin merkezine insanı yerleştirmek olmalıdır.

Teknolojinin yeni ürünlerinin, süreçlerinin ve sistemlerinin getirdiği bu değişim ve dönüşümlerin daha fazla insan merkezli olması konusunda çaba harcanması bundan sonraki dönemler için bağımsızlığın sürdürülmesinde veya kaybedilmesinde belirleyici etken olacaktır.

2. *Sanayi Devrimi, Endüstri 4.0 ve Yapay Zekâ*

Modern çağın temellerinin atılmasına sebep olarak görülen Avrupa'da ortaya çıkan sanayi devrimi, ya da diğer adıyla endüstri devrimi, İngiltere'de 1763'te James Watt'ın buhar gücüyle çalışan makineyi icat etmesiyle başlamış olarak kabul edilir ve yeni buluşlarla birlikte buhar gücünün yerini makineleşmiş endüstrinin alması sonucunda ortaya çıkan gelişmelerle birlikte sermaye birikiminin artışını ifade eder. Bu döneme ilk sanayi devrimi (1,0) denilir, su ve buhar gücü kullanılarak mekanik üretim sistemleri ile ortaya çıkmıştır. İkinci sanayi devrimi (2.0)'nde ise elektrik gücünün yardımıyla seri üretim başlamıştır. Üçüncü sanayi devriminde (3,0) elektronik materyallerin kullanımı dijitalleşme ve BT (Bilgi Teknolojileri)'nin gelişimiyle üretim daha geniş çaplı otomatikleşmiştir. "Asıl devrim ise, enformasyon teknolojileri – telekomünikasyon, uydu, bilgisayar, internet, veri yazılımı, vb.- arasındaki ortaklıktan doğmuştur. Artık yerküre, bir yandan sürekli olarak uydularla gözetlenirken, diğer yandan da bilgisayarlar yoluyla elde edilen enformasyon ayrıştırma, sınıflandırma ve anlamlandırmaya tabi tutulmuştur. Böylece işin içine 'yapay zekâ' girmiş, insanlara/kurumlara ve devletlere ait her türlü bilgi artık sır olmaktan çıkmıştır. …Enformatik gözetimin dünyası, giderek 'çok daha renkli, daha heyecanlı, daha güçlü, daha az bilinen, daha korkutucu, daha bilimsel ve daha tehlikeli' hale gelmiştir" (Dolgun, 2015, s.143.).

Enformatik gözetim dünyasının dayandığı bu noktaya bugünlerde dördüncü sanayi devrimi (4.0) denilmektedir. Endüstri 4,0, teknolojilerin ve değer zinciri organizasyonları kavramlarının kolektif bir bütünüdür.

Siber-fiziksel sistemlerin kavramına, nesnelerin ve hizmetlerin internetine dayalıdır. Endüstri 4,0'ün akıllı fabrikaların hayata geçirilmesine çok büyük katkı sağladığı düşünülmekte ve genel olarak aşağıdaki üç yapı içerisinde değerlendirilmektedir.

1- Nesnelerin İnterneti

2-Hizmetlerin İnterneti

3-Siber-Fiziksel Sistemler

Endüstri 4,0 ile hayata geçirilen akıllı fabrikalar kapsamında, fiziksel işlemleri siber-fiziksel sistemlerle izlemenin, fiziksel dünyanın sanal bir kopyasını oluşturup gerçeğe çok yakın simülasyonlar yapmanın ve merkezi olmayan kararların verilmesini sağlamanın mümkün olabileceği düşünülmektedir. Nesnelerin interneti ile ise siber-fiziksel sistemlerin birbirleriyle ve insanlarla gerçek zamanlı olarak iletişime geçip işbirliği içinde çalışabilecekleri iddia edilmektedir. Hizmetlerin interneti ile hem iç hem de çapraz örgütsel hizmetler sunulması ve değer zincirinin kullanıcıları tarafından değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

2000'lerden sonra hayatımızın her alanına giren, elektronikleşen, dijitalleşen, sanallaşan yenidünya gerçekliliği özellikle orta yaş kuşağını klasik kâğıt üzerinde belgelendirme, buna bağlı okur-yazarlık ile elektronik ortamda üretilmiş veya o ortama taşınmış 'Elektronik/Dijital Evren' ve bu evrenin gerçeklikleri arasında boşlukta asılı bırakmıştır. Bu sanallaşan elektronik dünya insanların düşüncelerini, alışkanlıklarını, hal ve hareketlerini, toplumsal, siyasal, ekonomik hatta askeri örgütlenme biçimlerini yeniden formatlayıp yerelden küresele doğru genleştirip genişleterek fiziksel ve zihinsel düşünce yapısını değiştirmektedir. Orta yaş kuşağı bu konuda çoğunlukla huzursuz ve endişeli iken, genç kuşak bu teknolojiyle yatıp kalkmaktadır. Bu davranışlardan doğru olanı hangisidir?

İçinde bulunduğumuz durumları, açmazları, sıkıntıları sırf teknolojiyi kullanarak, kullanıcı kalarak çözümleyip düzeltemeyiz. Teknoloji ile

bireyin, toplumun ve kamunun ilişkisini, kendimizce şekillendirilecek ve kaynağını geçmiş deneyimlerimizden alacak değerler sistemi üzerinde inşa ederek sağlıklı bir güzergâha koyabiliriz. Olayın teknolojik boyutu kadar psikolojik boyutu da vardır. 'Dünyadan uzak kalmayayım, ben anlamıyorum ama yeniliklere intibak ediyormuş gibi yapayım' gibi teknolojik insan tipolojisine geçememiş ancak geçmişin de hızla eskidiğini gören ve yaşayan bir orta yaş kuşağı ile 'teknolojiyi kutsallaştırmış ve hayatının her alanını ona açmış, ona bağlamış olan genç kuşak arasındaki bu 'kuşak çatışması' yine teknolojiyi emperyal emelleri için kullananların işine yarayacaktır. Bu yalnız bizim toplumumuza, insanımıza ait bir sıkıntı değildir, dünyadaki her bireyin, her toplumun ve de hayata dair her alanın mevzusudur.

20 ve 21. yüzyılda gelişen teknik olanakların bilimsel görüş ve yöntemlerde de yeni yönelimlere yol açtığı izlenmektedir. "Bilimsel yaklaşımın temelinde yer alan doğa gözlemlerinde bugüne dek hep insan algıları esas alınmıştır. Mikroskop gibi, teleskop gibi, ya da güncel bir örnek olması bakımından, Mars'a indirilen uzay aracı gibi detektörlerin yapımında güdülen amaç, insan algılarının erimini doğal sınırlarının ötesine ulaştırmaktadır. Sonuçta doğa gözlemi denen şey, insanın dokunarak, duyarak, görerek olguları bilinç alanına (yani zihnine) aktarmasından ibarettir. Sonrası bu verileri akılla işleyerek mantıksal çıkarımlarda sonuca ulaşmaktır. Öte yandan, çağdaş algılayıcılar giderek artan oranlarda bilgisayar teknolojisinden yararlanmaktalar. …Artık, bir fizik modelini sınamak için doğada gözlem yapmak veya laboratuvarda deney yapmak kadar bilgisayarda benzetişim (simülasyon) yapmak da geçerli kabul edilir bir yöntem olmuştur. Yıldızları gerçekte patlatamayız veya varlıklarının kanıtları dolaylı olarak gelen karadeliklerden iki tane bulup, üstelik bir de bunları çarpıştıramayız. Ancak tüm bu olaylar bilgisayar benzetişimiyle incelenebilir" (Dereli, 2015: 14-15).

Yarım asra yakın süredir gerçekleştirilmeye çalışılan yapay zekâ, son yıllarda dünya gündemine iyice yerleşen büyük veri (big data), derin öğrenme, yeni yöntemler, algoritmalar gibi kavram ve uygulamalarla daha

önce hayal etmesi bile zor olan bir noktaya geldi. "Çoğu kez kısaca AI (Artificial Intelligence) olarak anılan Yapay Zekâ son yılların en çok ilgi çeken konusudur. YZ'nın amaçları, makineler, normalde elektronik makineler, aracılığıyla insanın ussal etkinliğini olabildiğince taklit etmek ve belki sonuçta insanın ussal etkinlik yeteneğini geliştirmektir" (Penrose, 2015, s. 35).

"Yapay zekâ terimi ilk olarak 1956 yılında John McCarthy tarafından 'akıllı cihazlar yapma konusundaki bilim ve mühendislik' olarak tanımlanmış olsa da aslında mitolojiye kadar dayanan bir hayal gücünün ürünüdür. Mitolojik dönemlerde geçen hikâyelerden Hephaestus'un altın robotları ve yaptığı heykelin canlanmasını ele alan Pygmalion'un Galata hikâyesi içerisinde hep yapay zekâ barındırmaktadır" (Aksu, Candan, Çankaya, 2011, s. 137). Mitolojik hikâyelerden günümüze birçok adım atılmış ve hikâyenin tamamlanmasına az bir süre kalmış gibi görünmektedir.

"Satranç oynayan bilgisayarlar 'zeki davranış' olarak nitelenebilecek bir davranış sergileyen makinelerin belki en iyi örneğidir. Gerçekte bu makineler bugünlerde (1989'da) 'Uluslararası Usta' düzeyinde performans göstermektedir. …Satranç oynayan makineler, doğru hesaplama gücünün yanı sıra 'kitap bilgisi'ne de büyük ölçüde bağımlıdır. Kabul etmek gerekirse, özellikle çabuk hamle yapılmasının gerekli olduğu durumlarda bu makineler insan satranççıya kıyasla genelde daha iyi performans göstermektedir. Çünkü bilgisayarın kuralları, kesin ve hızlı hesaplama esasına göre alınırken, insan satranççı 'karar verme'nin avantajından yararlanmak yoluna gider ki bu işlem yavaş ve bilinçli bir değerlendirme yapmak demektir. İnsan yargıları, hesaplamanın her aşamasında, analizle gerçekleşebilenden daha fazla derinliğine dikkate alınması ciddi olasılıkların sayısını önemli ölçüde azaltırken makine, karar vermek kaygısı olmaksızın olasılıkları hızla hesaplar ve doğrudan elimine eder" (Penrose, 2015, s. 37) tespitleri bile kısa dönemde bir hayli eskidi, çünkü sentetik konuşma, görüntü işleme, ses tanıma, bağımsız öğrenme, karar verme ve mantık yürütme kabiliyetleri artık hayatımızda

yer almakta ve bu da kritik düzeyde denilebilecek bir noktada. Yapay zekânın sundukları ve bundan sonra sunacaklarının birçok sektörde dönüşüm yaratması kaçınılmaz görünüyor. Her alanda olduğu gibi istihbarat servislerinin de bundan uzak durması düşünülemezdi ve öyle de olmuştur.

"Gerçek hayatta ise, araştırmacılar beyin-bilgisayar arayüzü üzerinde çalışıyor. …Bu arada İsrail istihbarat servisi Mossad, 'çığır açacak' teknolojiler geliştirip kullanmak için yatırıma başlıyor. Bu amaçla Mossad, Libertad adıyla bir yatırım fonu oluşturdu. Fon; robotlar, enerji, şifreleme, kişilik fişleme, metin analizi gibi alanlarda en son teknolojileri geliştiren şirketlere yatırım yapacak" (Lee, 2017, s.1).

Bilginin işlenmesini hızlandırmak, analiz ve sentez yapmak, karar verme süreçlerini etkilemek ve iş ve işlem ilişkilerinin devamlılığını sağlamak yapay zekânın diğer kullanım alanları arasında ifade ediliyor. "Teknolojinin geldiği noktada bireyler veya toplumlar olarak meseleye yalnızca bir mühendislik alanı üzerinden bakmamak gerekiyor. Mühendislik alanından belki daha da etkili ve insanlık tarihini yönlendirecek şey, bilgiyi yapay zekâlara yüklemek olacak. Yapay zekâya kodlar, algoritmalar üzerinden hangi bilgileri yükleyeceğiz, onların bunu geliştirecek yapısallıklarını hangi güzergâha oturtacağız? Yapay zekâlar kodlarını ve algoritmalarını kendileri oluşturmaya başladıklarında gelişim çizgileri hangi yönde olacak? Toplum, kurum kuruluş olarak bizler bu konuda ne kadar hazırlıklıyız, kodlayacağımız, algoritma geliştireceğimiz, yükleyeceğimiz bilgi varlıklarımız ve bilgilerimiz ne kadar düzgün, bilinebilir ve yönetilebilir? Bu sorulara cevaplarımızın hazır olduğunu söyleyebilecek bir noktada değiliz" (Ünal ve Özdemirci, 2017, s.61) ve bu arada yapay zekânın tehlikelerine de dikkat çeken, alanında çok meşhur kişiler mevcuttur.

"SpaceX ve Tesla gibi dev teknoloji şirketlerinin sahibi işadamı Elon Musk Yapay Zekâ'nın Kuzey Kore'den çok daha büyük bir tehdit olduğunu söyledi. Yapay zekâ konusundaki uluslararası yarışa dikkat

çeken Musk bunun Üçüncü Dünya Savaşı'nın en muhtemel tetikleyicisi olabileceğini" (Musk, 2017, s.1) yazdı.

"Yapay Zekâ, insan güvenliğiyle ilgili bir dizi soruna gerçek zamanlı, maliyet etkin ve etkili yanıtlar verilmesinin potansiyel yollarından birisidir. Yapay Zekâ'nın araştırma, sınıflandırma ve yeni modellerinin tespit edilmesine dair uygulamaları, farklı kaynaklardan anlam ve içeriğin ilişkilendirilip ortaya çıkarılmasına yardımcı olabilir. …Yapay Zekâ insanların yetkilerini elinden aldığı gibi onları güçlendirir de. Dolayısıyla, Yapay Zekâ sistemlerinin kurulumu ve konuşlandırılmasını yönlendirmek için etik ilkelerin kullanılması gerekir. İnsan güvenliği, çok sınırlı sayıda bir elit kesim için değildir. …Bununla birlikte, Yapay Zekâ'nın her derde deva olmadığını da belirtmek gerekiyor. …Kısacası, insan güvenliğini mümkün kılan Yapay Zekâ, doğası gereği, insanların güvensizliğini azaltmalı, insanları daha fazla güçlendirmeli ve mümkün olduğunca eşitlikçi, saydam ve hesap verebilir olmalı. Dolayısıyla, iyi politika, düzenleme ve hesap verebilirlik önlemlerinin uygulamaya konulması gerekiyor" (Roof, 2017, ss. 10-11).

Heather M. Roof'un bu iyimser temennileri gerçekleri yansıtır mı bilinmez ama geçmişteki uygulamalara baktığımızda hiçbir devlet veya topluluğun kendisine güç kazandıracak uygulamaları tüm insanlığın önüne sırf iyilik olsun diye sermediği tecrübelerle hem de kanlı tecrübelerle sabittir. Yenidünya gerçekliklerinde de bunun geçmişten bir farkının olmayacağının emareleri zaten görülüyor. Ufacık bir örnek verelim ki buna benzer binlerce uygulama verilebilir: "GCHQ (İngiltere Hükümet İletişim Merkezi)'nun 360 derece tam spektrumlu toplu derleme veri sistemi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. Maddesini utanmaz ve küstah bir şekilde yok sayarak inşa edildi. Cihazın kayıtta olup olmamasından bağımsız olarak yapılan her telefon görüşmesi, her görüntü, girilen her website, tıbbi ve finansal kayıtlar dâhil tüm kişisel veriler, temaslar, size özel her şey artık özel değil" (Vanbergen, 2017, s. 3). Size ait her şeyin kamusala taşınması ayrı bir problem iken bir de bir başka ülke, devlet tarafından kayıt altına alınmak ciddi bir endişe kaynağı

olmalı hepimiz için. Yapay zekâya sahip ürünlerin daha ne kadar özelimize gireceği de ayrı bir muamma. Bu işin içerisinde olanlar konuyla ilgili ciddi uyarılarda bulunuyorlar:

Microsoft'un kurucusu Bill Gates, "insanların yapay zekânın yarattığı tehditten kaygı duyması gerektiğini söyledi. Gates yapay zekânın kontrol edilemeyecek kadar büyümesinden endişe etmeyen insanları anlayamadığını" (Gates, 2015) belirtti.

Hawking (Aralık 2014), "Yapay zekânın geliştirilmesi insanlığın sonunu getirebilir' uyarısında bulunarak 'yapay zekâ, kendisini geliştirmeyi sürdürebilir ve hatta kendisini yeniden biçimlendirebilir. Son derece yavaş bir biyolojik evrimle sınırlanan insanlar, bu tür bir güçle yarışamaz" demişti. "Süper akıllı bir yapay zekâ, hedeflerini gerçekleştirmede son derece iyi olacak ve eğer bu hedefler bizimkilerle uyumlu değilse herhangi bir duygusal neden aramayacak" (Hawking, Mart 2017). Yine Hawking (Kasım 2017), 'Hawking'den korkutan açıklama: İnsanlık ortadan kalkacak' başlıklı haberde "Teknoloji bir noktada insanlardan daha üstün bir noktaya gelecek ve insanları ortadan kaldıracak" ifadelerini kullandı. Bilim-teknoloji dergisi Wired'a konuşan Hawking, "Robot ve bilgisayarların çok gelişmesi bir noktadan sonra insanlığı tehdit eden bir noktaya gelecek. Eğer insanlar bilgisayar virüsü tasarlarsa yapay zekâ bunu geliştirerek, ortadan kaldırabilir" dedi. Bu açıklama yıllar sonra ünlü bilim adamının fikrini değiştirmediğini gösteriyor. Hatta bu konuda iyimser bir yaklaşım bile sergilemediği düşünülebilir.

Endüstri 4.0, yapay zekâ uygulamaları hayata dair birçok şeyde olduğu/olacağı gibi artık istihbarat olgusunu ve istihbaratın ilgi alanlarını da köklü değişikliklere uğratmak zorundadır, uğratmıştır da. Geçmişte bir ülke veya bir yönetici için güç kazanma, savaşta galip olma, egemenlik kurma hususunda önemli olmayan unsurlar, zaman içerisinde son derece önemli etkenler haline dönüşmüştür. Örneğin dünyada Ortaçağ olarak isimlendirilen dönemde bir ülke yöneticisi için ilgi beslediği, ele geçirmek

istediği ülkenin ne kadar maden yataklarına sahip olduğu, bunların ne kadarını işlettiği çok önemli görülmeyebilirdi. Ama sanayi devrinde o ülkenin işlettiği, işlediği madenin cinsi, miktarı ve sanayi ürünleri üzerindeki etkinliği hayati bir önem derecesine taşınmıştı. Ancak sanayi çağının uzun bir döneminde birey birey insanların alışkanlıkları, kişilikleri çok önemli istihbari değer taşımazken günümüzde artık kişiselden kurumsala kadar her alandaki bilgi değil, bilgi parçacıkları, güç kazanma, küresel egemen olma yolunda son derece önemli unsurlar haline geldi. Dünyanın önemli istihbarat teşkilatlarının bu yeni gerçekliklere yönelik faaliyetler içerisinde bulunduğu biliniyor. İstihbaratı gizlilikten, gizemden biraz daha farklı bir açıya yerleştirmenin önemli olduğu vurgulanıyor. Bu çerçevede, Black ve Morris (2011, s. 15)'in istihbaratın her alandan destek alması ve her alana nüfuz etmesini İsrail istihbaratının değişen niteliği üzerinden açıklamaları, istihbarat faaliyetleri açısından her bilgi alanının önemli, herkesin gözü önünde olan bilginin kullanılmasının da çağın gereği olduğunu ortaya koyuyor: "Orta Doğu anlaşmazlığının ortasında bulunan istihbarat faaliyetlerinin sadece isimsiz ajanlara bırakılması büyük tehlikeler yaratır. İsrail'in Gizli Savaşları, istihbarata hak ettiği ciddiyetle yaklaşmakta ve casusları, gizli ajanları, terörizm ve güvenlik konusunu popüler kurgu dünyası, kasıtlı sızıntılar ve aşırı resmi gizlilikten çıkararak ait oldukları yere, yani tarih, siyaset ve uluslararası ilişkiler bağlamına ve gerçek çağdaş dünyaya yerleştirmektedir."

Çitlioğlu da (2007, s. 234) istihbarat faaliyetlerinde gelinen noktaya dikkat çekerek, "Geçmişte birbirlerinin askeri güç, kapasite ve savaş yetenekleriyle ilgilenen bloklar yerine günümüzde birbirlerinin ekonomisi, siyasi ve idari yapısı, teknolojisi, sanayii, sosyal yapısı ve dokusu, finans sistemi, doğal kaynakları, inanç ve değer sistemleriyle ilgilenen ve bunları öğrenmek isteyen devletler ve devletler dışı güç odakları ortaya çıktı. Bu radikal değişim ise iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte espiyonaj faaliyetlerinin çerçevesini inanılmaz ölçüde genişleterek çeşitlendirdi." tespitinde bulunuyor.

Hayatın, olayların ve olguların açısı ve niteliği değişince, günlük alışkanlıklarımıza, yaşam formumuza dâhil olan Endüstri 4.0 ile birlikte insanlar kadar nesneler de istihbarat açısından önemli bilgi materyalleri ve kullanıcıları haline dönüşmektedir. Bu alanda da bilgiyi önemli bir etken bileşen olarak görüyoruz. Teknolojinin her şeyden önce bilgi olduğunu vurgulayan Bassala (2013, s. 52), "teknoloji üzerine yapılacak çalışmaların temel birimi, teknolojiyi uygulayan kişiler topluluğudur" çıkarımını yapar. Teknolojiyi kendi çıkarları için kullanmayı düşünen ve onu yaptığı çalışmaların temel birimi olarak kurgulayan insanoğlunun geldiği noktada, ürettiği, geliştirdiği teknoloji insanlığın hizmetinde olma safhasını çoktan aşmak üzeredir ve insanlığı yönetmek, kullanmak üzere gelişimini sürdürmektedir. Bu husus için her toplumu yönetilecekler kategorisine sokamayız (şimdilik, onların da ne olacağı belirsiz gibi duruyor) ama dünyanın çoğu toplumu yönetilmeye ve kullanılmaya doğru yol almaktadır. Bu teknolojiyi icad eden, üreten ve yöneten olmakla ilgili bir alandır.

Elbette her isteyen toplum da teknolojiyi geliştirip insanları ve nesneleri bilgi kaynağı haline getiremez. Bunu sağlamanın olmazsa olmaz bazı şartları vardır. Teknolojik gelişme sağlayabilmenin, icat etmenin bunu toplumsal veya küresel boyuta eriştirmenin en önemli unsurlarından bir tanesi ekonomik güçtür. Ekonominin güçlü olması teknolojik gelişmeyi, bu konuda öncü ve icat eden olmayı tetiklemektedir. Teknolojik icatların küresel boyutlara eriştirilmesi ise ekonomiyi geliştirip zenginleştirmektedir. Yani bu iki unsur birbirini destekleyerek adeta iyice geliştirecek taşıyıcı unsur olmakta ve birbirini karşılıklı güç kaynağı gibi beslemektedir. Elbette ekonomideki çeşitlilik, zenginlik ve güçlülük, teknoloji alanında öncü olmayı, icat etmeyi ve bunları küresel alana taşımayı her zaman sağlamaz. Ekonominizin zenginliğini, birikimini, gücünü artıracak teknolojik icatlara, bu konuda başı çeken lokomotif olmaya yöneltecek farklı unsurlara da ihtiyaç hissedilir. Bu çerçevede kişilerinizin, toplumunuzun belirleyici bir takım değerler sistemine ihtiyacı vardır. Yani teknolojik gelişmeleri, icatları ortaya

çıkartacak, yönlendirecek öncelikle bireysel sonra toplumsal bir değerler manzumesine sahip olunması gerekir. Bireysel davranış modelleri, çalışma hissi, düzeni, hırsı bunu toplumsala çevirme ve mâl etme arzusu birbirinin taşıyıcı unsuru olan ekonomi-teknoloji motorunu harekete geçirecek enerjiyi sağlayan en önemli ana faktördür. Fakat, "Teknolojiyi öncelikle insan ihtiyaçlarına hizmet etmesi için geliştirme özgürlüğü, endüstrileşmenin yayılması ve iletişim, ulaşım, güç üretimi ve imalat alanlarında modern mega-teknik sistemlerin geliştirilmesiyle birlikte yitirildi. Muazzam, karmaşık ve birbiriyle ilişkili bu teknolojik sistemler, insani değerleri baştanbaşa istila ediyor ve insan kontrolünü hiçe sayıyorlar. Bu sistemlerde değişiklik, yalnızca verimlilik veya büyük ölçekli teknik değerlerle çatışmadığı sürece mümkün olabiliyor. Bu yüzden, yaşama, çalışma ve oyun oynama biçimlerimiz, modern endüstriyel toplumu yöneten tek parça teknolojik düzen tarafından yapılanıyor" (Bassala, 2013, s. 316) görüşünü de yabana atmamak gerekiyor. İstihbarat faaliyetlerinin de günümüzde bu çerçevede teknolojik düzen tarafından yapılandığını görmemek mümkün değil. Teknoloji bütün bilgi varlıklarını kuşatıp, sarmalayıp yeniden yapılandırırken, temeli bilgi olan bir faaliyet alanının bundan etkilenmemesi düşünülemez.

İşte bu noktada Türk toplumu olarak bizim teknolojiye yüklediğimiz anlam, değer nedir ve bizi nasıl değiştiriyor? sorusuna verilecek cevabımız dünyadaki yerimizi, konumumuzu belirliyor. Teknoloji elle tutulur, müdahale edilir nesneler, materyaller de olsa bizim onlara kişisel veya toplumsal anlamda yüklediğimiz değerler, kullanım amaçlarımız, onun asli yapısını, etkinliğini ve gücümüzün seviyesini ortaya koyacaktır. Ne yazık ki geçmişe ait bu konudaki referanslarımız bize iyi şeyler söylemiyor. Tüm uğraşılarımıza rağmen teknolojinin icad eden, üreten tarafında olmaktan ziyade kullanıcısı olan tarafta olduk. Bu da bizim bağımsızlığımızı engelleyen bir hareket tarzı olarak yer aldı tarihimizde. Kamran İnan (1999, s. 29)'ın "Türkiye, birçok şey gibi, savunmasını da uzun seneler ihmal etmiştir; dışarıdan yardım olarak ne verilmişse almış,

teknolojik üstünlük faktörünü ihmal etmiştir" tespitini diplomatlığı yanında, uzun yıllar yürüttüğü siyasi hayatına ve devlet adamlığına da bağlamamız ve bunu aynı zamanda tespitten öte ciddi bir uyarı olarak da görmemiz gerekir.

Stefan Collini, C. P. Snow'un 'İki Kültür' (2001, s. 83) adlı kitabına yazdığı 'Giriş' bölümünde bu konuya biraz daha açıklık getirecek şu görüşleri dile getirir: "Aklı başında hiç kimse temel bir matematik ve fen bilgisine sahip olmanın değerini ve hatta bazı amaçlar için zorunluluğunu inkâr edemez; ama fikirler belli tarihsel ortamlarda iş görürler ve yirminci yüzyılın sonunda büyük sanayi ülkelerinde en önemli ihtiyacın daha fazla bilimsel ve matematiksel ehliyete sahip olmak olduğunda ısrar etmenin, faydası olduğu kadar zararı, hatta tehlikesi olabilir. İstemeden de olsa karar verme süreçlerini sayılabilen ya da ölçülebilen meselelere indirgemeyi teşvik etmek, yetersiz bir teknolojik ya da istatiksel kavrayış düzeyinde olmaktan rahatsız görünmemekten çok daha zararlı olabilir. Nicelleştirilemeyen kaygılara gerekli ağırlığın verilebildiği bir kamusal dil geliştirme ve yayma ihtiyacı da, en az temel bir bilim bilgisine sahip olma ihtiyacı kadar acildir."

Collini'nin karar verme süreçlerinin sayılabilen veya ölçülebilen düzeyine günümüze yönelik olarak 'kodlanılan'ı da eklemek zaruri olmuştur. Kodlamanın getireceklerini, götüreceklerini, Wells'in (2004, s. 78) ifade ettiği gibi, henüz takip edebilecek, derinliğine çözümleyecek bir araca sahip değiliz. Başkalarının söyledikleriyle seviniyor veya endişeleniyoruz. Ama her halükarda olacaklara hazırlık yapmamız da gerekiyor. Dünyanın geldiği bu noktada yeni küresel emperyalizmin dişlileri arasında sıkışmamak, yapay zekâlara mat olmamak, bireylerin ve toplumun nicelleştirilemeyecek karar verme süreçleri noktasında kaygılarını gidermek, korumak, kollamak için kamusal bir dil ve tavır geliştirme ve yayma görevi devletin tüm kurum ve kuruluşlarının tümünden daha fazla istihbarat teşkilatlarına düşer. Mahir Kaynak (2009, s. 14), zafer kazanmayı yarış atı benzetmesi üzerinden örneklendirerek şu sözlerle açıklar: "İçerde bir zafer kazanmak yarış atı olmaya benzer.

Yarışı birisi kazanır ama asıl kazanan yarışla ilgili olan insanlardır. Artık üzerimizden başkalarının kazanmasına izin vermeyelim ve yarış atı olmak yerine at sahibi, jokey, iddiacı gibi rollerden birini oynayalım."

Kaynak'ın analojisinden/benzetmesinden hareketle yarışıp boşuna ter dökmek yerine kazanan olmak için, yapılacak diğer birçok şeyle birlikte, hangi ortamda üretildiğine bakılmaksızın bilgi, bilgi varlıkları, onları elde etmek, tutmak, korumak, bütünleştirmek, kullanmak, derinlemesine değerlendirmek ve bu konuda kamusal bir dil ve tavır geliştirmek de önem verdiğimiz, ciddiye aldığımız uğraş alanlarından olmalıdır. ABD Başkanı Ronald Reagan 'a atfedilen bir söz vardır; 'İngilizcedeki en korkutucu dokuz kelime şunlardır; ben hükümet mensubuyum ve buraya size yardım etmeye geldim.' Bu korkutucu kelimeleri günümüze uyarlarsak şunları söyleyebilir miyiz? 'Elektronik dünyasının tüm nimetlerini edindim, ağların tümüne kesintisiz bağlıyım, insanlık en büyük kolaylıkları ve özgürlüğü yaşıyor.' Toplum olarak ülke olarak bu korkuları yaşamak istemiyorsak, bilgiden güç, menfaat elde etmek istiyorsak olması gereken ilk şey, bizi oyun kurucu yapabilecek bilgimizi yönetmektir. Yani, bilginin ve bununla doğru orantılı olarak belgenin yönetilmesi istihbarat eylemini güçlendirir. Etkili istihbarat teşkilatı, sistemli süreçlere sahip ulusal düzeyde işletilebilen belge/bilgi yönetimiyle toplumun ve ülkenin savunmasında daha da güçlü hale gelir.

Bugün "…insanlık artık kendini doğadan değil kendi icat ettiklerinden korumak zorunda kalıyor. …Teknoloji, yapay da olsa yeni bir doğadır ve bize düşen, eşyanın doğasını dikkate alarak bir yol bulmaktır; yok sayarak hiçbir sorun çözümlenmez; yüzleşerek bir çıkış yolu bulunmalı… Belki de başka bir şeye evriliyoruz, kim bilir?" (Fazlıoğlu, 2015, ss. 53-54). Fakat günümüzde kamu kurum ve kuruluşlarının yönetim sistemlerine ilgisine, yeni teknolojik gelişmelere verdikleri tepkilere baktığımızda görünen o ki yenidünya gerçekliklerinde, Endüstri 4.0'da, yapay zekâda bizler yine kullanıcı olacağız ve savunmada kalacağız. Sanayileşme döneminde olduğu gibi (Skor: sanayileşmiş ülkeler: 3, Türkiye: 0) bu sefer de endüstriyel mücadelenin kazanan hanesine onlar için '4' yazılırken

bize '0' yazılacakmış, geleceğimiz yine başkaları tarafından tasarlanacak, tarihimiz başkaları tarafından şekillendirilecek gibi görünmektedir. Sonucun böyle olmaması için her kuruma, hatta her kişiye, özelde ise istihbarat teşkilatlarımıza çok iş düşmektedir. Geleceğimizi tasarlayabilen, kişileri ve toplumları yönlendirebilen, teknolojide sadece kullanıcı değil, icat eden ve yönetebilen olursak başarılı olma ve hayatta kalma şansımız yükselecektir.

3. Bilgi ve Değişim

"Eyleme dönüşen biraz bilgi, boş duran fazla bilgiden sonsuz derecede daha değerlidir." Halil Cibran

19. ve 20. yüzyıllarda sanayi ürünleri çevresinde gelişen, ilerleyen insanlık günümüzde bilgi, enformasyon, iletişim teknolojileri ve ağlar üzerinden yolculuğuna devam etmektedir. Daha önceleri de tarım ekonomisinin etkisiyle "toprağa sahip olma" denkleminde yürüyen güç kazanma mücadelesi, sanayi ekonomisinde "üretim kapasiteleri ile materyallerinin kontrolü ve ele geçirilmesi" üzerinden hareket etmekte, her alanda rekabeti, savaşmayı insanlığın önüne koymaktadır.

Wells (2004, s. 78), insanlığın büyük bir değişim geçirdiğini ama bu değişimin gelişmesini takip edecek bir araca sahip olunamadığını söylerken, "Dünyamız büyük bir değişim geçiriyor. Yaşam koşullarında meydana gelen değişim, insanlık tarihi boyunca hiçbir zaman son elli yılda yaşananlar kadar hızlı ve büyük olmamıştı. Hala, olaylar zincirinin hızlı bir şekilde gelişmesini takip edebilecek bir araca sahip değiliz. Biz ancak, şu anda üzerimize doğru gelen değişim rüzgârının gücünü ve şiddetini yeni yeni anlamaya başlıyoruz" ifadesiyle bir anlamda şaşkınlığına da tercüman olmaktadır.

İnsanlık elbette bilinen tarihi boyunca sürekli bir değişimin içerisinde oldu ama hiçbir zaman bugünkü kadar hızlı ve dünyanın en ücra noktalarına kadar anında nüfuz edecek bir yapısallıkla karşılaşmadı. Geçmişte bu değişiklikler aslen içerik olarak birbirine bağlı ve bağımlı

biçimde -şimdi fark ediyoruz ki- sindire sindire ortaya çıkmıştı. Ancak 21. yüzyılda mücadelenin içeriği ve araçları çok değişti. "Bizim bugün, dünya genelinde kültürel olarak bulunduğumuz nokta budur. Kendimizi bilgi, kaynak ve kurumlarının denetimi için sürdürülen bir mücadeledeki ithamların çatışması içerisinde buluyoruz" (Wallerstein 2013, s. 14) tespiti çağımızın her taraftan çatışmalarına göndermede bulunur. Hep birlikte gözlemlediğimiz, şahitlik ettiğimiz şudur ki, bilgi kaynaklarının ve kurumlarının denetimi mücadelesinde gelinen nokta, doktrinel anlamda bildiğimiz birçok şeyi de değiştirdiğidir. Askeri doktrinler, stratejik doktrinler, savaş doktrinleri günümüzde yakın geçmişe göre çok ciddi değişikliklere uğramıştır. "Artık günümüzde, kara, deniz, hava ve uzayın yanı sıra 'siber ortam' da, yeni bir mücadele alanı olarak ortaya çıktı" (Çifci, 2013, s. 2) ve bu mücadele sonucu, bilişim teknolojileri, haberleşme teknolojileri, telsiz sensör ağları, uzay teknolojileri, internet, ileri malzemeler, nanoteknoloji, biyoteknoloji, nano-solar enerji pilleri, temiz enerji, yapay zekâ, derin öğrenme, gen mühendisliği, nesnelerin interneti, sezgisel algoritmalar vd. ile ilgili çalışmalar mevcut paradigmaları altüst etti. Bu çerçevede;

Ekonomik ilkelerde, uygulamalarda değişim,

Güvenlik kavramlarında değişim,

Organizasyonel değişim,

Liderlik kavramında değişim gerçekleşti.

Küresel ölçekte işbirlikleri sinerjiyi artırarak küresel devasa kurumları oluşturdu. Devasa kurumlar ise küresel devasa rekabeti ortaya çıkardı. Asker-sivil, savaş-barış arasındaki ayrım bulanıklaştı, bilgi altyapısı kritik altyapı haline dönüştü, teknolojinin kolay edinimi ve kullanımı ile asimetrik tehdit riski arttı, hiyerarşiye göre değil, işleme göre organizasyon yapısı ön plana çıktı, kurumlar arası ortak, eş zamanlı bilgi erişimi ve paylaşımı önem kazandı.

Bilgi; insan düşüncesini, bilincini ve sonuçta eylemlerini değiştirmektedir. Meseleye bu açıdan bakanlar bilgi-insan-dünya-hayat

ilişkilerine değişik tanımlarla, tanımlamalarla yaklaşmaktadır. Ronfeldt ve Arquilla (2000, s. 36), "Siber Uzaydan Noosfere: Küresel Zihnin Ortaya Çıkması" başlıklı makalelerinde bilginin insanlığı kapsayan yönüne dikkat çekerler:

'Noosfer' Yunancada zihin anlamına gelen 'noos' sözünden gelen bir terim. 1925'te tartışmalı Fransız ilahiyatçısı ve bilimcisi Pierre Teilhard de Chardin[1] tarafından ortaya atıldı, yazarın ölümünden sonra 1950'ler ve 1960'larda ortaya çıkan yayınlarıyla yayıldı. Yazara göre, dünya önce bir jeosfer, ardından da bir biyosfer geliştirmişti. Şimdi insanların dünya çapında iletişim kurmalarıyla birlikte dünya bir neosfer –çeşitli zamanlarda kullandığı tariflerle, yerkürenin bir yandan bir yanına uzanan bir 'zihin âlemi, bir 'düşünen döngü', 'harikulade bir düşünme makinesi', tel (fiber) ve ağlarla dolu bir 'düşünen kılıf' ve gezegen çapında bir 'bilinç' doğuruyordu. Julian Huxley[2]'in deyişiyle Teilhard'ın noosferi bir 'yaşayan düşünce ağı' anlamına geliyor." Yaşadığımız her gelişmenin temelinde bilginin olduğunu gördüğümüzde dünyada canlıların yaşayabildiği yüzeyde, yani biyosfer tabakasında artık yaşamanın bir koşulu daha ortaya çıkmıştır ki bu da bilgi, bilginin bilinçlendirmesi, zihnin, zekânın gelişmesi ile ortaya çıkan yeni hayat koşullarıdır. Çağımız bu devasa değişimin içerisinden geçtiği gerçekliği içerisindedir. Farklı disiplinler bu devasa değişimleri farklı yaklaşım ve kavramlarla açıklamaya, anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır.

Günümüzdeki bu devasa değişimi en iyi anlatan kavramlardan bir tanesi, Avusturyalı iktisat profesörü Joseph Schumpeter'in 'Yaratıcı Yıkım' tespitidir ve özelinde yenilik kavramını ele alır, endüstriyel toplumun gelişmesinde kendi kendini yenileyen statik bir akım tablosu yerine dinamik bir gelişme modelini çerçevelendirir. Gelişmeyi denge

1 Pierre Teilhard de Chardin: Fransız, arkeolog, filozof ve Cizvit papaz. Evrensel evrim ilkesini geliştirmiştir.
2 Sir Julian Sorell Huxley: İngiliz evrimsel biyolog ve hümanist. Doğal seçilim kuramını savunur.

çizgisinin aşılması ve yeni bir denge çizgisine yönelmek olarak tanımlar. Literatürde bu kavrama birçok gönderme yapılır.

"Joseph Schumpeter'in deyimiyle 'yaratıcı yıkım' eskiyi silip yeniye yol açarak ilerliyor. Bu oyunda artık sadece devletler ve çokuluslu şirketler oynamıyor. Yeni ve davetsiz oyuncular oyuna girdi. Artık oyunda kurumsal ve endüstriyel medya düzenini bozan, bilginin dolaşımı önündeki engelleri yıkan, onların yanından dolaşarak iktidar odaklarının kirli sırlarını ifşa eden Wikileaks'in temsil ettiği yeni bilgi oyuncuları da var" (Uçkan ve Ertem, 2011:18).

Bilgi çağı diye tanımlaştırılan günümüzün yaratıcı yıkımı teknolojik gelişmeler olarak nitelenebilir. Yeni ve davetsiz oyuncular artık bilgi teknolojileri endüstrisinin uzantılarıdır. "Her değişimde olduğu gibi, mutlaka bir bedel ödenecektir. Bu değişimin bireyler ve insanlık için getirdikleri de götürdükleri de olacaktır" (Çevik, 2002: 216) yaklaşımı günümüzdeki yaratıcı yıkıma bir bedel ödeyeceğimiz gerçeğini bizlere hatırlatmaktadır. Hedef, ödenecek bedel karşılığında elde edeceklerimizin kaybettiklerimizden daha fazla ve yararlı olarak bize geri dönüş yapması olmalıdır. Bu da kişiselden daha çok kurumsal sorumluluklar ve eylem planlarını gerekli kılmaktadır. Dünyadaki gelişmeler zaten bu değişimin de, ödenen/ödenecek bedellerin de ne olacağı ile ilgili birçok veriyi bize sunmaktadır.

"Petrol Tekelinden Veri Tekeline mi? Dünyanın En Değerli Kaynağı Artık Petrol Değil Verilerdir" başlıklı makale, veri ekonomisinin, anti-tröst kurallarına yeni bir yaklaşım gerektirdiğinden bahisle "Yeni emtia, onun akışını kontrol edenleri sınırlandırmak üzere anti-tröst düzenleyicilerinin devreye girmesine yol açacak şekilde kârlı ve hızlı büyüyen bir endüstriyi ortaya çıkarıyor. Bir yüzyıl önce, söz konusu kaynak, petrolün ta kendisiydi. Şimdiyse benzer endişeler, devlet tarafından veriler –dijital çağın petrolü- alanında gündeme getiriliyor. Bu devler –Alphabet (Google'ın kardeş şirketi), Amazon, Apple, Facebook ve Microsoft- durmak bilmez gibi görünüyorlar. …Endişelenmek için sebep var. Internet şirketlerinin verileri kontrol etmesi, onlara devasa bir

güç kazandırıyor. Rekabete dair ta petrol çağında tasarlanmış olan eski düşünme biçimleri, artık 'veri ekonomisi' olarak adlandırılan süreçte miadını doldurmuş görünüyor. Yeni bir yaklaşıma ihtiyaç var. (…) Verilerin bu kadar bol olması rekabetin doğasını da değiştiriyor. Teknoloji devleri, ağ etkilerinden her zaman faydalanmıştır. …Ancak, eğer hükümetler veri ekonomisine belirli sayıdaki teknoloji devinin yön vermesini istemiyorsa, ellerini çabuk tutmaları gerekiyor" (Turquie diplomatique, 2017, s.1) değerlendirmesini dikkatlere sunarken her seviyeden yönetim mekanizmalarına da uyarılarda bulunur. Uyarıya kulak asmamak, ciddi güvenlik ve egemenlik sorunlarını beraberinde getirecektir.

Bu uyarıyı vaktinde algılayamayarak tarih sahnesinden çekilen Sovyetlerin yıkılmasının nedenlerini izah ederken Gorbaçov bilginin değerlendirilememesinin Sovyetlere nelere mal olduğunu şu sözleriyle özetler: "en pahalı ve en değerli varlığın bilgi olduğunu en son anlayanlardan birisi olduğumuz için çöktük" (Coşar, 2012).

Sovyetler Birliği çökmeden önce aslında bilgi üretiyordu, verilerden, enformasyondan bilgi üretimine yönelik süreçleri vardı. Sovyetler hem kendi ürettiği hem de dünyanın diğer devletlerinin ürettiği, elinde tuttuğu veriden, enformasyondan, bilgiden haberdardı, ilgileniyordu da, ancak bunlarla ilgilenmesi bilgi toplumu olması yolunda ona gereken yapısallığı oluşturmayı sağlayamadı. Sovyetler'in gözleri önünden milyarlarca veri, enformasyon akıp gidiyordu, bunu görüyor ancak onları yakalasa dahi güce dönüştürecek, yani bilgiyi bilgiye uygulayarak değiştirecek, geliştirecek, işleyecek reflekslere sahip olamamıştı. Verinin, enformasyonun nihayetinde bilgiye gerekli olan nitelikte ve nicelikte dönüştürülememesi Sovyetler'in sonunu hazırlayan etkenlerden olmuştu.

Bilgi toplumu; veriyi, enformasyonu üreten, üretemediklerini başka kaynaklardan elde eden, bulan, onu değerlendiren, işleyen daha sonraki süreçlerde ondan bir çıktı elde ederek kendi menfaatleri doğrultusunda kullanıma sunan, güce çeviren toplumdur. Süreçler sonucunda elde ettiği, ortaya koyduğu çıktılar/bilgiler ile bireysel, toplumsal ya da küresel

oluşumlara yön vermeyi amaçlar. Çünkü bilgi harekete geçirir; karar aldırır; enerji oluşturur, güç kazandırır. Sovyetlerin yıkılışını tetikleyen bu olumsuz süreçler ve değişimler, yeterince farkında olunmadığı takdirde tüm toplumlar, organizasyonlar için de geçerlidir.

Hızlı iletişim, hızlı etkileşim ve piyasalara erişim kolaylığı gibi etkileri ile beraber günümüz dünyasının gerçekliği olarak ilan edilen bilgi işleme tekniklerinin bireyleri, toplumları, devletleri daha bilgili yapması, bilgiye hızlı eriştirmesi, küreselleştirmesi ile onunla modern bir paradoks olarak hayatımıza dâhil olan yönlendirilme ve yönetilme eğilimlerinin eş zamanlı olarak varlığı, henüz tam farkına varamadığımız geleceğe yönelik değişimlerin ipuçlarını içerisinde barındırır. Bu değişimlerden her birey ve her kurum, organizasyon etkilenmektedir ve ipuçlarını takip ettiğimizde önümüze en büyük örnek olarak Sovyetler Birliği çıkmaktadır.

Elbette özelde istihbarat doktrininin de bu değişimlerden etkilenmemesi diye bir şey söz konusu olamazdı. Bu değişimin temelinde ağ yapılar, sanal ortamlar ve bir meta olarak yine bilgi mevcuttur. "İnsanoğlu fiziksel objelerden bilgi edinmenin ilkel kapasitesine, bu bilgiyi kelimelerden de elde etme becerisini ekledi. Bu sözel beceri onu, av ya da kaçan yırtıcıların peşindeki hayvan ya da insanların kullandığı bilgiye çok daha güçlü bir biçimine kavuşturdu. Bu da haber almanın bugünkü önem seviyesine yükselmesine neden oldu" (Kahn, 2002, s. 8) değerlendirmesi istihbaratın değişen doğasını aktarıyor. Bu değişimin bugünkü hali olan verilerin, bilgilerin çoğalması, yığılması, endüstriyel uygulamaların konusu olması göz ardı edilecek bir unsur değildir. İnsan algılamaları üzerinden değişimler ise daha da hızlı gerçekleşmektedir.

4. Bilginin Egemenliği ve Siyasi Coğrafya

Belge analizinde mesaj, beyan, kelime, terim, kavram üzerinden analizle uğraşmak bir anlamda biyopsi yapmak gibidir. Görünen kitlenin altında yatan veya içerikteki farklı oluşumları tespit etmek…

Günümüzün gerçeği olan teknoloji ve dijital dünya birçok alanda olduğu gibi tarihimizin idraki noktasında da birtakım arazlar çıkarabiliyor. "Dominique Moisi, 'Duyguların Jeopolitiği' adlı kitabında dijital evrenin sonuçlarından birisi olan küreselleşmeyi incelerken kimlik ve duygulardaki değişimlere, sınırsızlığa ve bunların getirdiği belirsizliklere dikkat çeker: "Soğuk Savaş döneminde kimsenin aklına "Biz kimiz?" diye bir soru gelmezdi. Cevap her haritada açıkça ifade ediliyordu. Birbirine kafa tutan iki sistem vardı sadece ve insanlar bu iki taraftan birine aitti. Ancak sınırların birer birer ortadan kalktığı sürekli değişen dünyamızda bu soru sürekli olarak karşımıza çıkmakta. Kimlik konusu güven hissiyle yakından bağlantılıdır. Güven duymak veya duymamak özellikle de korku, umut ve aşağılanmışlık gibi duygularla ifade edilmektedir. …Küreselleşme ardındaki itici güç ulaşım ve iletişimin maliyetini düşüren, piyasalara olan bağımlılığı arttıran teknolojik ve siyasi değişimlerdir Kimliğin güven hissiyle olan ilişkisi ve sonuçları yeni evrenin insan ve toplum tipolojisinin oluşumunda da en etkin unsurdur" (Torunlar, 2016, ss. 421-422). İnsanlar ve toplumlar gibi devletlerin de belirgin kimlikleri mevcuttur.

"Devletin dış politika manevraları devletin kimliğini oluşturur" (Dönmez, 2006, s.265) ve ulusal ilişkiler açısından ulusal kimliğin varlığı ve güçlülüğü de önemli bir etkendir. "Ulusal ve uluslararası sistemde gelişen olaylar ulusal kimlik üzerinde ve 'iç tehdit' algılamalarında da kırılmalara yol açar. Dış politika ise ulusal varlığa yönelik tehdit ve tehlikelerin, iç siyasette tehlike olarak algılanmasını pekiştiren bir işlev göstermektedir" (Dönmez, 2006, s.267). Ulusal kimliğin toplumsal düzeni inşa etmenin yollarından birisisi olduğu unutulmamalıdır. Ulusal güvenlik, kimlik meseleleriyle ilgili başka devletlere yönelik uygulamalar, yönlendirmeler egemen devletler için bu egemenliklerini sürdürmenin ve küresel baskın kimlik oluşturmanın bir aracı olarak kullanılır. Bu unsurlar dünya düzenini, dolayısıyla istihbarat faaliyetlerini de doğrudan etkiler. İstihbarat teşkilatları dünya düzeninin tesisinde de en belirleyici rollere sahip aktörlerdendir.

Dünya düzeni meselesi, bu düzeni kendi güdümünde ve ekseni etrafında oluşturma ve yönetme hedefleri devletlerin tarihçilik anlayışlarını da etkilemektedir. Bu sebeple egemen devletler uluslararası ilişkilerin niteliğini belirleyen ana unsur olarak tarihin oluşumuna, tarihin yazımına ve sunumuna kadar olan bütün safhalara müdahalelerde bulunmaktadır. Özellikle yakın geçmişte Batı, günümüzde ise Amerika bunu küreselleşme olgusu ve dijital ağların her sahaya nüfuzuyla birlikte, son derece bilinçli yaklaşımlarla hayata geçirmektedir.

"Mevcut Uluslararası İlişkiler teorileri, uluslararası ilişkileri tanımlamakta ve uluslararası aktörlerin ilişkilerini açıklamakta modern Batı uygarlığının gövdesini oluşturan felsefi-ideolojik çerçevelerden yola çıkmaktadırlar. Bu anlamda, Uluslararası İlişkiler teorilerinin her biri modern Avrupa'nın kendi iç dinamikleri sonucu geçirdiği dönüşümlere bağlı olarak ortaya çıkan dünya görüşlerinin uluslararası ilişkiler kısmını oluşturmaktadır. …Uluslararası İlişkiler teorilerinin tümü çıkış noktasını Avrupa'nın değer algısı ve siyasal ideolojilerine bağlı olarak belirlemektedir" (Arı ve Arslan, 2005). İncelemeler ve bu alanda dile

getirilenler Avrupa'nın belirleyici gücünün kapsama alanının genişliğini göstermektedir.

Olaylara ve olgulara bu pencereden baktığımızda şu tespitte bulunmak kolaylaşmaktadır: Uluslararası ilişkilerde oyunlar yumağı öyle karmaşıklaşmıştır ki, coğrafi temsillerin temelinde dahi siyaset vardır. "Coğrafya gibi 'doğal' olanı inceleyen bir alanın bile siyaseti var. Coğrafi temsillerin temelinde siyaset var. İlk akla gelen örnek dünya haritaları olabilir. Dünyanın temsillerinden biridir haritalar. Mercator[1] ve Peters[2] projeksiyonları arasındaki fark, değişik temsillerin siyaseten ne kadar etkili olabileceğine örnektir. Bir de dünya haritasının Avrupa merkezli olmayan çizimlerini düşünün. Ya da güney yarımkürenin perspektifinden çizilen dünya haritalarını… Bu haritaların kullanımında coğrafyanın siyasetini… Her bir coğrafi temsil bazı siyasi seçimleri uygulamayı mümkün kılıyor; başka bazı siyasi seçimlerin altından halıyı çekiveriyor. Siyasi coğrafyanın kazananları var, kaybedenleri var. Siyasi coğrafya bir mücadele alanı. Dünya siyasetine ilgi duyanların coğrafyanın siyasiliğini öğrenmemek gibi bir lüksü yok" (Bilgin, 2015, s.7).

Elbette bu düşünceleri farklı açılardan değerlendiren görüşler de mevcut. Özcan (2015, s.119-153), coğrafyanın siyasi alanda kullanılması, jeopolitik söylem olarak hayata dâhil edilmesinin siyaseti insanlık ve toplumsal tarihten arındıran etkilerinin olduğu ve gündelik siyasetin sessizleştirilmesini öngören muhafazakâr bir iktidar pratiği olarak kullanıldığı görüşünü dile getirir. Jeopolitik söylemin muhafazakâr siyasal iklimin benimsenmesini kolaylaştırdığı, buna bağlı olarak da

1 Mercator Projeksiyonu: Flaman kartograf Gerardus Mercator tarafından 1569'da geliştirilen silindirik harita projeksiyonudur. Peters'ın görüşüne göre, hatalı olduğu gibi ırkçı bir yanı da mevcuttur.

2 Peters Projeksiyonu: Dünyayı göstermede kullanılabilecek alternatif bir projeksiyondur. Bildiğimiz dünya harita-projeksiyonuna ters bir biçimde durur. Bu projeksiyonda imgenin merkezi Avrupa değildir. Bu projeksiyonlarda okyanuslar daha görünürdür.

ulusal güvenlik ve istihbarat kurumlarının devlet yapılanmasında kilit bir konumda bulunmasını meşrulaştırdığı iddialarını ileri sürer.

Ancak Türkiye'nin uluslararası önemi, coğrafi kaderi yalnız ulusal düzeyde dile getirilen, milliyetçi algılar ve hassasiyetlerle mitleştirilen bir husus da değildir. Örneğin, eski ABD Başkanı Bill Clinton, 15 Kasım 1999'da TBMM'de yaptığı konuşmada Türkiye'nin coğrafi önemine dikkat çeker: "20 nci Yüzyılı anlamak için, Türkiye'nin tarihi, bir anahtardır; ancak, ben inanıyorum ki, Türkiye'nin geleceği, önümüzdeki binyılın ilk yüzyılının şekillenmesinde de son derece önemli bir rol oynayacaktır. Bugün, birkaç dakika ayırarak, buna neden böyle inandığımı anlatmak istiyorum. İnsanlar, harita çizebilmeye başladıklarından bu yana, Türkiye'nin coğrafyasının sabit gerçeklerine dikkat çekmişlerdir ki, Anadolu, kıtalar arasında bir köprüdür; Boğazın en yakın noktasında, 1 kilometreden kısa bir mesafe Avrupa ile Asya'yı ayırır. Sizlerin inşa ettiğiniz köprüler, Türkiye'yi her gün daha da saran ticaret ve dünyanın tüm bölgelerine anında bağlayan haberleşme devrimi sayesinde, aslında, kıtalar arasında ayırım da kalmamıştır. Türkiye'nin Doğu ile Batı'yı birleştirebilmesindeki başarısı, bu coğrafyayı göz önüne alınca, daha da önem kazanmaktadır.

Yaklaşık, tümü, demokrasi ve barışa aktif düşmanlık içerisinde olan veya demokrasi ve barışı sağlayabilmek için büyük engellerle mücadele eden komşular tarafından etrafınız kuşanmıştır (Clinton, 1999). Politikaların düşmanlıklar, kavgalar üzerine şekillendiği, enerji savaşlarına konu edilen bir bölgenin merkezinde yer alan Türkiye'nin coğrafi gerçekliliğini yalnızca muhafazakâr siyasi söylemin yerleştirilmesi için bir araç olarak görmek insafsız bir değerlendirme olabilir.

Bu çerçevede bu hususların tartışması konumuzun aslını teşkil etmese de coğrafi temsillerin siyasete alet edilmesi, jeopolitik söylemlerin iktidara araç yapılması Türkiye'nin icad ettiği bir pratik de değildir. Bunlar küresel güçlerin ürettiği, şekillendirdiği ve kullandığı ana

malzemelerdir. Hatta dikkat edildiğinde, günümüzde küresel devasa şirketlerin söylemlerine de eşlik eden yansımalar bulunabilir. Bu mücadele alanında farklı cevaplar olabilir, bu cevaplar farklı politikaları mümkün de kılabilir. Fakat karşıdan gelen coğrafi temsile ait saldırılara, coğrafya üzerindeki sizin aleyhinizde oluşturulmaya çalışılan planlara karşı hazırlıklı olmanız, karşı eylemlerde bulunmanız da yadırganmamalıdır.

Küresel güçlerin ülkenizi, bölgenizi ilgilendiren dış politika pratiklerine baktığınızda coğrafi temsilinizin sizi siyasi bir temsil seçimine zorladığını görmemek mümkün değildir. Türkiye'de her meslek grubundan düşünürün, siyasetçinin, akademisyenin hâkim bir paradigma olarak kullandığı 'coğrafi kader' tanımlaması da aslında siyasi coğrafyanın/jeopolitik söylemin kullanım ve kapsama alanından bir unsurdur ve Türkiye'nin sıkıntılarının birçoğu bu coğrafi kaderinden kaynaklanıyor görüşünü kuvvetlendirir. Olanlardan ve başımıza gelenlerden tecrübe etiğimiz şey, uluslararası mücadelenin bir kısmı da bu coğrafi kaderimiz üzerinden kendisine rota tayin etmektedir ve mücadeleye ara verileceği de yakın planda görünmemektedir. Bu noktada istihbarat teşkilatlarının olmaması, faaliyet yürütmemesi hayal dahi edilemez.

Özdağ'a (2001, s. IX), göre de bu mücadele kesintisiz sürer, "Dünya zıt kuvvetler arasında sürekli bir mücadelenin alanıdır. ... Hayat kuvvetle; kuvvet üstünlüğünün korunması ile kaimdir." Alman merkantilist yazar von Hornigk[3]'in üç yüz yıl önce yaptığı yorumunda "Bir ulusun bugün için kudretli ve zengin olup olmaması, gücünün ve zenginliğinin büyüklüğüne ya da sağlamlılığına değil, esas olarak, komşularının aynı şeylere kendisinden daha az sahip olmasına bağlıdır" (Kennedy, 1991, s.xvi) der. Bu yorumdan yola çıkarak gelecekte olacakları sezmenin, anlamanın en iyi yollarından bir tanesi de, geriye doğru büyük güçlerin

3 Von Hörnigk: Cameralizmin (aydın despotizmi, servetin, devlet tarafından nasıl yaratıldığı ve nasıl kullanıldığı üzerinde durur) kurucusu, merkantilist.

nasıl yükselip çöktüğüne bakmaktır. Buna baktığımızda ise gördüğümüz şey esas olarak ekonomik güçlenmeyle ve teknolojik gelişmelerin ana kaynağı olmayla harekete geçen bir değişim/gelişim/güç kazanma dinamiğinin bulunduğudur. Bu dinamikler de toplumsal yapıları, politik sistemleri, askeri gücü ve sonuçta toplumların, devletlerin gücünü, konumunu etkilemektedir. Artık komşularla yarışmak, mücadele etmek de önemini yitirmiştir. Mücadele zamandan ve mekândan kendisini muaf tutarak her yerde ve her alanda, herkesledir. Bu açıdan bakıldığında gücünü, konumunu geliştiren devletlerin dengeleri sabitleyeceğini söylemek mümkün müdür? Elbette mümkün değildir. Yine Paul Kennedy' göre (1991, s. 632), bu da mümkün değildir. Kennedy, "uluslararası sistem açısından bakıldığında, zenginlik ve güç ya da ekonomik kudret ve askeri kudret, her zaman için nisbidirler ve öyle görülmeleri gerekir. Mademki nisbidirler ve mademki tüm toplumlar karşı konulmaz bir değişme eğilimine açık durumdadırlar, o halde uluslararası dengeler, hiçbir zaman oldukları yerde duramazlar ve durabileceklerini varsaymak devlet adamlığı açısından budalalık olur" (Kennedy, 1991, s.632).

"Uluslararası politikalarını hayata geçirme arzusu içindeki büyük devletlerin/güçlerin insan hakları savunuculuğuna uyan tutumlar takınabilecekleri, bu yönde bir politika izlemenin sağlayacağı 'iyi tanıtım'ın farkında oldukları görüşü esastan kusurludur. Büyük devletler bu doğrultuda adımlar atmaya bazen mecbur kalsalar da, günümüzde esasen 20. yüzyılın mirası olan acımasız barbarlığı devam ettirmektedirler" (Hobsbawm, 2008: xvii). Bu tespit ve yaklaşımlar günümüzün uluslararası ilişkilerine ışık tutmakta, bir anlamda 'kral çıplak' denilmektedir.

Spielgel (2002, s.123) "Tarih Soğuk Savaş'ın çözümlenmesi ile bitmemiştir. Sadece potansiyel olarak geçmiştekiler kadar tehlikeli yeni bir çağa geçmiştir. Eski Doğu-Batı küresel çatışması yerini küreselleşme ve parçalanma, siber-uzay ve geleneksel coğrafi alan arasında yeni bir dengesizliğe bırakmıştır. Uluslararası politikanın rolü son bulmamış,

sadece yayılmıştır." Yani bir anlamda uluslararası politikanın rolü rota değiştirmiştir. Uluslararası politikanın oluşturulmasının, sürdürülmesinin, dinamiklerinin tespitinin her adımında istihbarat teşkilatları yer alır. Bu alandaki yol ve yöntemler ne şekil alırsa alsın nihayetinde istihbarat değerlendirmelerine ve faaliyetlerine göre kendilerine rota belirlerler. İstihbarat değerlendirmeleri ve faaliyetleri güç alanları oluşturur, gücünüzün etki ve kapsama sahasını belirleyecek etkisellik oluşturur.

"Uluslararası sistemin güç boşluklarına izin vermeyeceği görüşündedir ve "Globalleşen dünyanın yeni ve daha esnek ilişki sisteminde politikaların oluşturulmalarında ve uygulamaların bilimsel açıdan incelenmesinde sistemin, ülkeler de dâhil, tüm birimleri kendilerine en uygun referans çerçevelerine başvurarak bilgi üretiminde kendi çıkar ve konumlarını bilişsel olarak kodlamak zorundadır" (Bostanoğlu, 2008, s.20) yaklaşımından uluslararası sistemin güç boşluklarına izin vermeyeceği sonucu çıkarılabilir. Bu bağlamda günümüzü ayakta tutan ve şekillendiren temel unsurun bilgi olduğuna dair alt planda bir göndermede bulunur.

Bu tespitlerden hareketle konuyu şu şekilde birleştirerek ilerleyebiliriz: Çıkarların ön planda olduğu uluslararası ilişkilerde, devletlerarası siyasi olaylarda hareket tarzlarına genellikle zamana, şartlara bağlı olarak (bugün ortamlar zamana mekâna bağlı değildir, ancak hareket tarzları zaman zaman mekân bağlantısını sürdürür, en azından şimdilik) değişkenlik egemendir ve bütün devletler olaylara olgulara hatta terör örgütlerine ve eylemlerine dahi kendi menfaatleri ve siyasetlerine uygunluk ölçüsü çerçevesinde bakmaktadırlar. Bu ilişkiler tarih boyunca dostluk, kardeşlik gibi söylemlere eşlik etse de aslında her şey menfaatlere uygunluğun geçerli olduğu, güçlü ve lider olabilmenin göz önünde bulundurulduğu hareket tarzlarıyla, işin içine siber-uzay da dâhil olarak yürümektedir. "Sevgi ve güven bizim bireysel dünyamızı kuşatırken, bizler de aynı durumun devletlerarası ilişkiler için de geçerli olduğu hususunda kendimizi kandırıyoruz. Toplumsal değerleri küçümseyen ancak bugüne kadar milletlerin yönetim şeklini belirleyen bir prensiptir

bu. ‘Adalet güçlüden yanadır,’ diyor Thrasymachus Platon’un Devlet eserinde. Zayıf devletler saldırganlığa davetiye çıkartır” (Woodruff, 2002, s. 11) ilkesi günümüzde de geçerliliğini tüm korkunçluğuyla koruyor. “Henry Kissinger’ın ‘diplomasi dünyasında dolu bir tabanca, hukuki bilgiden her zaman daha güçlüdür’ sözü uluslararası ilişkilerin modern doğasına dair önemli ipuçları içerir. Reel gücün potansiyel haklardan daha önemli olduğunu varsayan bu yaklaşım modern dünyanın diyalektik imgelemini de verir” (Çetin ve Çağ, 2015, s. 11).

Bu ilkelerin ve diyalektik imgelemin yansımalarından, dönemlere göre şekil değiştiren çıkar çatışmalarının aracı olmaktan ülkemiz de uzak değildir. “Çıkar çatışmaları her zaman değişebilir. Çünkü devletlerin çıkarları uluslararası konjonktüre göre değişmektedir. Bugün Türkiye’nin çıkarına olan bir şey yarın olmayabilir. Bu nedenle çıkarlar zamanında korunmalı ve elde edilmelidir. Türkiye, coğrafî konumu, tarihten kaynaklanan sorumluluğu, ekonomik durumu ile ağır koşullar içindedir. Bu koşulların hepsi, aslında bir denge kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Kurulacak dengenin güçlü olması ölçüsünde Türkiye tehdit ve tehlike kuşağından uzaklaşacak ve parlak bir gelecekle kucaklaşacaktır. Bugün Türkiye’nin konumu soğuk savaş sonrası değişen stratejilerin düğümlendiği noktadır. Türkiye bu durumunu kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirebildiği oranda başarılı olacak, başaramadığı oranda ise kaostan ve iç çekişmelerden kendisini kurtaramayacaktır” (Çınar, 1997, s. 41) öngörüsünün dalgaları yaşadığımız günlerde kendisini şiddetli bir şekilde belirgin hale getirmiştir. Bu çerçevede daha fazla bilgiye, habere, değerlendirmeye yani istihbarata yoğunlukla ihtiyaç duyulan günlerde olduğumuzu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Çıkarların geçerli olduğu bu dünya gerçeğinde istihbarat teşkilatları da kendi perspektiflerinde hareket tarzı geliştirmekle uğraşırlar. Tuncay Özkan (1997, s. 10) da istihbarat faaliyetlerine çıkar çatışmaları doğrultusunda bakar; “İstihbarat faaliyetleri açısından dost veya düşman ülke diye bir ayrım kesinlikle söz konusu olmamaktadır. Tıpkı ekonomik

ilişkilerin belirlediği siyasal dayanışma veya karşıtlıklarda olduğu gibi, ilişkiler çıkara dayalı olarak gelişmektedir." tespitinde bulunur.

Devletlerarası sahada ebedi dostluk olmayacağı tezinden hareketle ülke olarak işlerimizi hep doğru, düzgün yapmakla beraber akıl oyunlarını ve bilginin küçüklüğüne büyüklüğüne bakmadan değerlendirilmesini hayatımızın her alanına yansıtmanın çok önemli olduğunun altının çizilmesi gereklidir. Bu noktada usta bir diplomatın tespitleri bize yol gösterebilir: "Bilgisiz aksiyon olmaz. Dış politikada tarih bilgisi, tarihî analiz çok önemlidir. Diğer memleketlerin, yalnız hükûmet olarak değil, millet olarak da Türkiye'ye karşı duygu ve tutumlarını iyi takip ve analiz etmek lazımdır. Bunlar dışarı vurmadan ve aksiyona dönüşmeden tespit edilirse tedbir alınması daha kolay olur. Diplomatik tecrübesi bulunan büyük güçler hiçbir şeyi tesadüfe bırakmaz. Bütün karar ve aksiyonlar tespit ve analizlere, hedeflere dayanır. …Komşu devletlerden başlayarak dünyadaki önemli güçler, dış ilişkiler tarihini, millî hedef ve motiflerini bilmek, tespit etmek lazımdır. Tarihi iyi bilmeden bugünü değerlendirmek, politikalar geliştirmek hatalara davetiye çıkarmak olur" (İnan, 1998, s. 19).

Elbette tarihinizi doğru yazamaz, olay ve olgularınızı geleceğe aktaramaz, doğru değerlendirip, özümseyip içselleştirilmesini sağlayamazsanız başkalarının sosyal, psikolojik, askeri, ekonomik vd. emperyal ideolojik baskılarına maruz kalırsınız, kimlik kargaşaları yaşarsınız. Günümüz dünyasının her açıdan şekillenmesinin ana profili olan Batımerkezcilik (Eurocentrizm) dünyada bu güzergâhta bir yol haritası izlemiştir. "Braudel'in tespitinde olduğu gibi, Avrupa önce tarihçileri icat etmiş ve sonra onlardan tarihsel doğruluk ve nesnelliği göz önüne almaksızın kendi çıkarları için yararlanmıştır" (Frank, 2010, s. 141). "Avrupa önce Asya'nın sırtına tırmanmış, sonra da omuzlarına (geçici olarak) oturup kalmıştır" (Frank, 2010, s. 31). "Dünyanın Batılılaşması hareketi öncelikle bir haçlı seferidir" (Latouche, 1993, s. 19) ve bugüne kadar gerçekleştirilen tüm haçlı seferlerinden daha etkili ve

nüfuz edici olanı da budur. Spivak, 'Can the Sabultern Speak'[4] adlı makalesinde Batılı öznellik biçimlerini eleştirir ve Batının Doğuyu tarihsizleştirerek hegemonik yapının bir parçası kıldığını detaylarıyla açıklar.

"Emperyal ideolojiyi; insanlığı ve dünyayı Amerikan/Batı medeniyeti merkezli olarak kurgulayan, bu zemin üzerinde de küresel hiyerarşiyi tarif eden, dolayısıyla emperyal egemenlik politikalarını meşrulaştırıcı bir içeriği bulunan siyasî söylem olarak düşünmek mümkündür. Bu tanım, eksik olsa bile, küresel iddia ve hedefleri olan bir düşünce örgüsüne işaret etmesi bakımından önemlidir" (Öz, 2017). Bu bağlamda tarih, gerçek dünyada objektif olmaktan ziyade kurgulanarak yönetmenin, etkilemenin ve sömürmenin bir aracı olarak çıkıyor karşımıza. Halil İnalcık (2017, s.11) da meseleleri tarafsızlık ilkesi açısından değerlendirir, "objektif tarih olmaz, olamaz." sözüyle kesin inancını dile getirir.

"Tarih bilincinin ve tarihçiliğin stratejik önemini keşfeden Batıcı-teslimiyetçi çevrelerin "tarih mühendisliği" işini ciddiye almaları boşuna değildir. Tek bir ortak yaklaşımdan bahsetmek zor olsa bile, alt yapısını millî tarih bilincinin oluşturduğu kültürel-manevî direnç noktalarının tahrip edilerek dönüştürülmesi, teslimiyetçi terminolojiyi kullanırsak 'millî ve üniter devletin/statükonun tarihsel sacayağını çökertmek' anlamına geleceği için, hâkim bakış açısını yansıtmaktadır. Gelinen aşamada, bu bakış açısından mülhem bir tarih/çilik yaklaşımının hegemonik bir özelliğe kavuş(turul)ması gerekmektedir. Böyle bir durumda, 'soykırım iftirası"nın reddedilmesi giderek imkânsızlaşacak, azınlıklar siyasetinin dayanılmaz ağırlığı kendini iyice hissettirecektir' (Öz, 2017). tespitleri meseleye yine tarih-egemenlik ilişkisinden yaklaşır.

[4] Gayatri Chakravorty Spivak'ın 'Can the Sabultern Speak' adlı makalesi Türkçe'ye 'Madun Konuşabilir mi?' adıyla, bu yazısına daha sonraki süreçte diyalog halinde verdiği yanıtları içeren başka bir makalesi de eklenerek 2016 yılında Dipnot Yayınları tarafından kitap olarak yayınlanmıştır.

"Tarih boyunca, tarih yazımının kendi iktidarlarını meşrulaştırmakta ve pekiştirmekte ne kadar önemli bir yeri olduğunu sezinleyen – Papalardan Ondördüncü Lui'ye, Napolyon'dan Bismark'a kadar- pek çok siyasi iktidar sahibi de, kendilerine hizmet etmeye hazır 'tarihçi'lere maaş bağlayarak ısmarlama 'tarih'ler yazdırmaktan geri kalmamışlardır" (Avcı, 1990, s. 22). Bunlar bize bir hedefe yönelik kurgulanan, icad edilen, ısmarlanan ve iktidar olmaya araç edilen, nesnel olmayan öznel yaklaşımların izdüşümünü göstermektedir.

Denis Retaillé'ye göre (Kış 2002, ss. 22-31), jeopolitik de tarihle ilişkili bir unsurdur. Bu görüşünü şu cümlelerle şekillendirir: "Jeopolitik unsurlar yalnızca konumsal değil, aynı zamanda tarihseldir. Bu, tarihin önüne sorunlar çıkaran ilişkiyi anlamak için bir yoldur, ama tek yol değildir. Sonuç çabucak ortaya çıkar: Eğer jeopolitik modeller tarihsel ise, toprak düzenlemeleri incelenip, yapılan analizlerin ve özellikle siyasi olayların doğruluğunun belirlenmesi şartıyla, ikinci bir doğrulatıcı olarak tarihi söylemleri de barındırırlar.

… Jeopolitiği tarihten ayıran şey, yorumların bolluğu ya da birlikte var olan ve birbirlerine karşıtlık gösterirken, kabul ettirmeye çalışan gerçeğin yeniden yapılandırılmasındaki bolluktur. 'Tarih, zekânın kimyasının geliştirdiği en tehlikeli üründür… İnsanlara düş gördürür, onları sarhoş eder, yanlış hatıralar verir, tepkilerini abartır, eski yaraları açık tutar, uykularında eziyet çektirir, büyüklük saplantısına veya şiddet manisine götürür ve ulusları sertleştirir, katlanılmaz ve kibirli yapar. Tarih herhangi bir şeyi doğrulamak için kullanılabilir. Kesinlikle hiçbir şey öğretmez" (Retaillé, 2002, ss. 22-31).

Bu görüşlere katılsak bile geçmişten günümüze tarihin yalnızca bir şeyleri doğrulamak için kullanıldığını söyleyebilir miyiz? Egemen devletler veya güçler bu doğrultuda kendi menfaatlerine, hedeflerine, niyetlerine uygun ve yine kendi meşruiyetlerini sağlayıp güçlendirecek mekanizmalarına göre stratejik bir misyon yükleme bilinci çerçevesinde yönlendirilmiş ve kurgulanmış tarih oluşturma çabası içerisinde bugün de

faaliyet göstermektedirler. Tarihin içerik ve algı olarak gelişim çizgisi günümüzde de dünyadaki genel egemen güçlerin istediği güzergâh üzerinde yol almaya devam ediyor.

Tarihi kullanmak, inşa etmek iktidarı ele geçirmenin de önemli bir aracıdır. "cuius regio, eius regio: 1555 yılında gerçekleşen Ausburg Barışı 'nın temel ilkesidir. 'iktidar kimin elindeyse onun dini geçerlidir" (Berger ve Luckmann, 2015, s. 48).

"Tarihçinin çalışması, şimdiki zaman-geçmiş zaman kopmasının aşılmasından ve geçmişi bilmenin toplumumuzu daha iyi kavramaya hizmet edebilmesi için, bu ikisi arasında organik bir ilişkinin kurulmasından geçer. Moses Finley'in dediği gibi, 'Değiştirilmesi gereken, dünyadır; geçmiş değil'" (Dosse, 2008, s.2). Oysa geçmiş değiştirilmeye çalışılarak Dünya değiştirilmeye devam ediyor.

"Keza, her gün yenilenen enformasyonun, geniş dünya sahnesinde cereyan eden hem hızlı hem acil olaylar toplamının medyatikleşmesi, hem ele avuca sığmayan hem de hızlanan bir tarih imgesi sunar. Biz bu tarihi yaşamaktan çok, buna maruz kalırız" (Dosse, 2008, s.2).

"Tarihe gelince, tek bir Tarih (Histoire) olduğuna inanıyoruz, ama gerçekte her siyasi çevre, her toplumsal kesim, hatta kimi zaman her birey farklı bir tarih/hikâye anlatıyor ve mitin aksine, bu hikâyeyi bugünün geçmişi yarattığına ve geleceğin bugünü baki kılacağına inanmak için değil, bugün geçmişten nasıl farklıysa geleceğin de bugünden farklı olacağına inanmak için kullanıyor. …bizim toplumlarımızın kullandığı şekliyle Tarih'in nesnel gerçeklerden ziyade önyargıları ve arzuları ifade ettiğini anlamaya yöneltmiştir bizi. Bu durumda da antropoloji eleştirel düşünce konusunda bize bir ders verir. Hem kendi toplumlarımızın hem de farklı toplumların geçmişinin bir tek anlamı olmadığını daha iyi idrak etmemizi sağlar. Geçmişe dair mutlak bir yorum yoktur, tamamen göreli olan farklı farklı yorumlar vardır" (Levi-Strauss , 2012, s. 72).

"Önce Portekizliler daha sonra Avrupalıların tamamı, Asya ile yapılan ticarette sahip oldukları önemle orantısız biçimde tarihçileri 'büyüleyerek' dikkatleri kendi üzerlerine çekmeyi başarmışlardır. Burada bir gerçeği teslim edelim; Portekizlilere, Hollandalılara ve İngilizlere bu kadar önem atfedilmesi, bir ölçüde, Asya ticaretine ilişkin kayıtların büyük kısmını onların tutmuş olmalarından kaynaklanır. Bu kayıtlar elbette Asyalı ortakları ve rakiplerinin değinilen ticarette sahip oldukları pay ve çıkarlardan çok Avrupalılarınkini yansıtmaktadır" (Frank, 2010, s. 201). Baskın Batılı tarihin oluşturulmasında Avrupalıların kendi kayıtlarını korumalarının etkili olduğunu belirtmek gerekir. "Tarih bize her üstünlüğün geçici olduğunu ve bizim de nöbeti devretmemiz gerektiğini öğretir" (Goody, 2012, s. 340). Bu nöbet değişimlerinin ancak akıllı planlamalar ve uygulamalar ile yapılabileceğini de ihmal etmemek gerekiyor. Çünkü tarihte tatile çıkmanın, biz hiç önemsemesek de kayıtları korumamanın/koruyamamanın yükü ve gelecek kuşaklara maliyeti çok ağır oluyor. Suçlamalar ne kadar ağır, yönlendirmeler, baskılar ne kadar fütursuz olursa olsun, elinizde belgeniz ve kayıtlarınız var ise savunmanız da kendinize güveniniz de güçlü oluyor.

Objektif olmayan, tasarımlarla düzenlenmiş, ülke ve millet tarihimize sert bir müdahalede bulunmanın aracı kılınmış olan sözde Ermeni meselesi bu hususa en iyi örneklerden bir tanesidir. Ülkemizin sıkıştırılması ihtiyacı hissedildiğinde Batılı devletlerce uluslararası arenada en sıklıkla kullanılan olay 1915 yılı Ermeni Tehciri'dir. Batılılarca bu tehcirin amacını, yerine getiriliş biçimini kendi menfaatlerine uygun düzenlemek üzere çok ciddi çalışmalar yapılmış, belgeler ürettirilmiş, bilgiler çarpıtılmış gerçeklerden tamamen farklı bir tarih kurgulanmış ve piyasaya sürülmüştür. Avrupa merkezci bakış açısının siyasî ve entelektüel temsilcileri tarafından yönlendirilen ve sonuçta Türkiye'nin AB'nin veya ABD'nin dümen suyunda hareket etmesini isteyen bir hedefe erişmenin aracı olarak Ermeni tehciri kullanılmıştır. Bunun ülke dışındaki propagandasından, kurgu bir tarihe dayalı bilinç oluşturma çabasından sonra, Türkiye içerisinde de geçmişle

hesaplaşma, özür dileme retoriği üzerinden pazarlaması yapılmaya çalışılmıştır. İşte bu noktada devlete nefes aldırma noktasında çalışanların elindeki en önemli kozlardan bir tanesi geçmişe ait belge/bilgi birikimleri olmuştur. Bu birikim temeli üzerinden yürütülen faaliyetlerde Türkiye'nin eli –yine bilinçli bir şekilde farklı ve yanlış yansıtılsa da- her zaman güçlü olmuştur. Ermeni tehciri üzerinden yürütülen Türkiye ile ilgili olumsuz algı oluşturma çabalarında istihbarat teşkilatlarının ana desteklerinden bir tanesi de bu birikimlerdir.

Görüldüğü üzere tarih bilimi kullanım amacına ve niyetlere göre hedefler için değişik açılardan emperyal uygulamaların, diğer toplumları veya toplulukları yönlendirmenin ve yönetmenin önemli bir aracı olarak kullanılmıştır, kullanılmaya da devam edilmektedir. Emperyal ideolojilerle mücadele etmek de istihbarat teşkilatlarının ilgi alanındadır, bu sebeple kişilere, toplumlara doğru tarih algısı vermek önemli bir araçtır ve tarih bilgisinden ziyade toplumsal tarih bilincinin eksikliği devletler için olduğu gibi istihbarat faaliyetleri açısından da ciddi bir zafiyettir.

5. Milli Servet Olarak Üretilen Bilgi

Aslında insanlığın ortaya çıkışından günümüze her alanda bilgi almak, önceden bilmek, gereken zamanda haberdar olmak; hedefler, gerçekleşmesi istenen niyetler ve egemenlik kurmak için hep önemli olmuştur. "Tarihe baktığımız zaman, iktidarların Asurlulardan beri veri (enformasyon) topladığını ve güçlerini devam ettirmek için bunu şekillendirdiğini görebiliriz. ….Merkezi devletin ortaya çıkışı ile coğrafyanın, sömürgecilik faaliyetleri başlamasıyla da haritacılığın (kartografyanın) akademik bir disiplin haline geldiği görülecektir. Bu gelişmeler bize, artık hegemonyanın sistemleşmekte olduğunu, devletlerin bir yandan fetih mücadelelerini yürütmek, diğer yandan ele geçirdikleri topraklardaki egemenliklerini pekiştirmek için, evrensel ve bölgesel anlamda sistematik bilgi birikimine yöneldiğini göstermektedir" (Gökırmak, 2003, ss. 80-81). Toplumların, devletlerin tarihsel gelişim süreçlerinde her geçen zaman diliminde bilgiye daha fazla ihtiyaç duydukları ve önemini daha fazla fark ettikleri bilinmektedir. Ancak geçmişin fiziki güç unsurlarına dayanan önemli ve nitelikli bilgisi içerik ve ortam olarak epey değişime uğramıştır. "Güç ve huzur artık toprak gibi, doğal kaynaklar gibi, nüfus büyüklüğü, coğrafî konum gibi maddesel kaynaklardan değil, entelektüel boyutlardan, bilimden, teknolojiden, enformasyondan doğmaktadır" (Peres, 1999, s. 317). Bu anlayış geçmişte fütürist bir yaklaşım gibi görülebilirdi, fakat bugün geldiğimiz noktada içerisinde yaşadığımız bir gerçeklik olmuştur. Dünyanın gelişmiş devletlerinin entelektüel ve teknolojiye dayalı bilgi birikimlerinin önemli olduğu ve bu birikime de çok değer verdikleri bilinen bir gerçektir. Ancak gerek tarihi misyonumuz gerek coğrafi konumumuzdan kaynaklanan

dinamiklerimiz açısından meseleye odaklandığımızda ülke olarak bizim ürettiğimiz belge/bilgi varlıkları, içerikleri, fonksiyonları da son derece önemlidir. Hatta bunun önem derecesinin büyüklüğü bizden daha fazla diğer devletlerce bilinmektedir. "Bir coğrafyada yer alan madenler nasıl milli servet ise, aynı coğrafyada yaşayan vatandaşların ürettiği her bilginin stratejik, ekonomik ve sosyal değeri olduğu unutulmayarak, Türkiye kendi vatandaşının ürettiği bilgiyi bizzat kendisi derleyip, değerlendirip, koruyacak alt yapıları ve üst yapıları oluşturmak zorundadır" (Özdemir, 2003, s. 145) gerçeğini devlet ve toplum bazında içselleştirmemiz de şiddetle elzem hale gelmiştir.

Bilim ve kültür ürününü olan kitaplar, dergiler, kongre-sempozyum kitapları, makaleler, bildiriler vb. nin elektronik ortamlarda sunulduğu yabancı veritabanlarına milyon dolarlar ödeyerek ulaşabiliyorsak; buna karşın ülkemiz kaynaklı bilim ve kültür kaynaklarına ilişkin veritabanlarınız yoksa bunu düşünmek gerekir. Ürettiğimiz bilgiyi günümüz teknolojilerini kullanarak erişime sunamıyorsak, kullanımını ölçemiyorsak, yerli bilgi üretimini ikinci sınıf görüyorsak burada bir sorun var demektir. Oysa bilgi ilgilenilmeyecek, önemsenmeyecek bir olgu değildir. Bu bağlamda ülkemiz sınırları içinde, ülkemiz imkanları ile üretilen bilgi, yani milli servet olan bilgimiz önemsenmeye muhtaçtır.

Günümüzde enformasyon ve bilgi arasında kavramsal bir kargaşa sürse de, aslında bilgi ve enformasyon kavramları iç içe geçmiş özellikler arz eder. İnsanların 19. yüzyıl sonunda bilgi sözcüğünü kullanmayı bırakarak yerine enformasyon sözcüğünü kullanmaya eğilim gösterdiğini ifade eden Neocleous (2014), "Enformasyon, esnek ve uysal gibi görünen, fakat asla tümleşik bir bütünde başarıyla toplanmamış ufak tefek şeyler içerisinde parçalanan bilgidir. Enformasyon, her yerden akan ve herhangi bir yerde son bulmayan görünüşe bakılırsa uçsuz bucaksız fakat bütün değil, yaygın ancak tamamlanmış değil 'bilgiler'e verilen isimdir" (Neocleous, 2014, ss.91-92).

"Çoğu zaman uzmanlar, enformasyon güvenliği konusunun askeri güvenlikten daha önemli olduğunu ileri sürmekteler. …Her bir devlet, kendi enformasyon güvenliğini kendisi sağlamak zorundadır. Bunun için:

-Enformasyon merkezlerine savaş ilân etmek, yasaklar koymak;

-Kapalı mekâna dönüşmek pek akıllıca sayılmaz.

Şimdiki durumda en iyi tercih, enformasyon araçlarının ideal bir şekilde seçilmesi ve kullanılmasıyla ideolojinin, insanlara, topluma psikolojik etkisinin doğru dürüst dikkatle anlatılmasıdır" (İbrahimli (2001, s.11). Devletin enformasyonu genel çerçevede bir bilgi varlığıdır ve bilgi egemen olmanın, hükmetmenin kaynağını da oluşturur.

"Ulus-devlet, bir toplumun yöneticilerinin başarılı bir şekilde, şiddet araçlarının (ordu-polis) kontrolünü tek elde topladıkları ve bu kontrolün, sınırları kesin bir biçimde belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yönetimlerini destekleyen başlıca yaptırım olduğu, siyasi yönetim kurumlarını kapsayan bir devlettir" (Giddens[1], 2005, s. 146). Klasik anlamda 20. yüzyılın şekillendirdiği ulus-devlet de toprak parçasını şiddet araçları olarak nitelenen veya kanuni öldürme yetkisi bulunan içeriğiyle tarif edilen polisin-ordunun denetimine bağlayan gerçeklilik günümüzde etkisini son derece zayıflatmıştır. Kitabın birçok kısmında tekrar edildiği gibi artık toprak ve fiziki sınırlar önemini yitirmektedir. Ordunun-polisin denetimini elinizde tutmaktan ziyade bilgiyi veya bilgi varlıklarını denetim altında tutmanız iktidar olmakla ilişkilenmektedir. O halde şu sorulması gereken bir sorudur: Bilgiyi denetlemek iktidarı getirir mi? Bilgi ile iktidar olma arasında bir ilişki var mıdır?

"Bilgi iktidar demektir, dolayısıyla hükümetlerin şirketler gibi veri işleme prosesleriyle ilgilenmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Bunu tamamen yasal olan birçok nedene dayanarak yaparlar; sigortadan para talep

1 Anthony Giddens: İngiliz toplumbilimci. Yapılandırma kuramı ve modern toplumlar üzerindeki bütünsel görüşleriyle tanınır.

edenleri izlemek, daha iyi sağlık hizmeti vermek, suça karşı savaşmak, teröristleri izlemek gibi" (Coşkun, 2000, s.23). Ancak devletlerin bunlardan daha farklı nedenlere dayalı birçok bilgiyi toplamakla, üretmekle, tasniflemekle, değerlendirmekle, saklamakla, paylaşmakla da ilgilenmesi gerekir ki bu ilgi alanında neden-sonuç-çıktı elde etme ilişkisi bağlamında faal olarak büyük ölçüde istihbarat teşkilatları da bulunur. Bu eylemlerin önemsenmemesi ise ciddi güvenlik açıkları ve zafiyetler doğurur. Nedret Ersanel (2006; s.59), bu doğrultuda 11 Eylül felaketinden söz ederek felaketin ABD'de buna benzer hatalar zincirinden kaynaklandığını şu şekilde söyler: "11 Eylül'den sonra ABD'de üzerinde en kesin biçimde mutabakata varılan 'hata', eldeki bilginin tasnifi, kıymetlendirilmesi ve diğer örgütlerle paylaşılmaması idi. Öyle ki ülkedeki bir seri istihbarat sisteminin 11 Eylül'ün yaşanacağına ilişkin kritik bilgiye zaten sahip olduğu sonradan ortaya çıktı." Bilginin kıymetlendirilememesinin acı sonuçlarını yaşayan ABD'nin bundan ders çıkarttığı aşikâr, ancak bilginin değerlendirilmesi, yerinde ve zamanında kullanılması bu olayla gündeme gelmiş günümüze ait bir mesele değildir. Bilgi elde etme ve kıymetlendirme, bundan bir çıktı elde etme tarih boyunca hep önemli olmuş ve istihbaratın temelini teşkil etmiştir.

6. Bilgi ve Analiz

Bilgi, bir başka bilgiyi elde etmenin, üretmenin ve sorunları çözmenin aracıdır. "…Bilgi harekete geçirir; karar aldırır; devinim yaratır" (Türkoğlu, Kasım 2013). "Bilgi diğer her şeyden ayrıdır. Bitmez ve herkes tarafından kullanılabilir. …Ufak ama doğru bir bilgi tüm bakışınızı değiştirebilir ve ne için savaşıyorsanız onu kazandırabilir. Ya da tersi, ufacık bir bilgi sızıntısıyla her şeyinizi kaybedebilirsiniz" (Ersanel, 2001, s. 11). "Bilgi dinamiktir. Kullanıldığı zaman vardır. Yalnızca kullanılarak statik olarak depolanabilir. …Bilginin değeri görecelidir. Nesneldir. Ona ihtiyaç duyan ve değerini bilenler için bilgi çok değerlidir. Her yerde herkes için aynı değeri taşımaz" (Barutçugil, 2002, s. 14). Koza'ya (2008, s. 419) göre ise "bilgiye genel tanımı ile yaklaşıldığında, aslında bilgi bilinen her şeydir."

Massachussetts Teknik Üniversitesi (MIT) Bilgisayar Laboratuvarı şefi Michael Dertouzos, 1997 yılında İsviçre Davos'ta toplanan Dünya Ekonomik Forumu'nda Microsoft Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Direktörü Bill Gates'le 'Bilgi Toplumu' üzerine yaptıkları tartışmada günümüzün gerçeklikleri açısından baktığımızda 'bilgi' kavramına dilbilgisel açıdan değil de fiili anlamı üzerinden yaklaşmak gerektiğini söyler. Dertouzos'un (1998, s. 56) açıklaması şu şekildedir: "Bilgi deyince aklımıza görüntü, metin ve ses geliyor. Oysa saydıklarımız, sözcüğün dilbilgisi bakımından 'isim' olan kapsamına giriyor. Bilginin bir de 'yüklem' (fiil) olan sözcük anlamı var. 'Bilgi yaratma' diyebileceğimiz bu çalışma, alınan verilerin yoğrulup işlenerek değişiklikten geçirilmesidir." Bilgi toplumunun çalışanları, tüm iş süreçlerinde bilginin fiili anlamı üzerinden iş görmek zorunda kalacaklardır, bu şekilde yapılan işin değeri

de artacak, fiziki iş gücü azalırken, bilgiye dayalı üretkenlik artacaktır. Bilginin fiili gücü yanında onu kullananın bakış açısı da işin niteliğine ve değerine katkıda bulunacaktır.

Belirli bir bilgi, ihtiyaca, bakış açısına, entelektüel birikime göre farklı değerlendirmelere tabi tutulabilir, bir bilgiden herkes değişik çıkarımlarda bulunabilir. Bir kurumdaki çalışan veya yönetici belirli bir bilgiyi çok sıradan ve rutin işlemlerin parçası olarak görürken, bir başka kurumun elemanı, karar vericisi bu bilgiyi stratejik değerde veya istihbarat bilgisi olarak değerlendirebilir. Herhangi bir kurum tarafından ki bu kurum bir istihbarat veya güvenlik teşkilatı olmayabilir, eldeki bilgi işlevsel bir değerlendirme veya analize tabi tutularak ve bunun farkında da olunmadan ciddi bir çıktı elde edilebilir, nitelikli bir kaynağa dönüştürülebilir. İşte bu nitelikli bilginin kurumsal dosyalar, arşivler, bilgisayarlar içerisinde kalma tehlikesinin bertaraf edilmesi ve kullanılabilir, faydalanılabilinir olmasının sağlanması stratejik önem taşır. Bilgi kullanıldığında, değerlendirildiğinde anlam kazanarak önemli hale dönüşür. Bilginin değeri nedir? diye bir soru da akla gelebilir.

Şeref Oğuz (2010, s. 21), bilgiyi altın değerinde görür, bunu söylerken 'bilgi fetişizmi' yapmadığını da ekleyerek, bilgi toplumu olmayı, son sürüm yazılım ve donanıma sahip olmakla karıştıranları eleştirerek düşüncelerini açıklar: "Zira bilgi, eğer onu hayatla ilişkilendirecek bir bakış açın yoksa, felaketin de olabilir.

Bugün bilgi ve iletişim teknolojilerini bilginin değil de ilkelliğin hizmetine sokanların, karşılaştıkları tablo karşımızda… Hiç de mutlu değiller. Zihinsel yapısını, tutumunu ve refleksini bilgiden yana koymadan önce teknoloji ile donatılanları, '*daha donanımlı ilkeller*' olarak karşımızda buluyoruz.

Türkiye'de temel sorun … daha derin bir ön kabulden kaynaklanıyor; 'bilgi', sorun çözücü değil, kendi başına sorun olan bir şeydir.

Hele ki bu bilgi, merit (yetkin) olsun olmasın, yönetici kadronun dışına çıkmışsa."

Şeref Oğuz'un NPQ Türkiye dergisinde bu görüşlerin yayımladığı makalesinin başlığı da konuyu özetler mahiyettedir : "Yönetemediğin Bilgi Sorundur! Bu Yüzden Yasakla". Bilgiyi yönetmekle beraber analiz ve değerlendirme de önemli bir husus olarak karşımıza çıkıyor.

Bu çerçevede Türkiye'nin analiz, etkinlik ve değerlendirme eksikliği çektiği de sıklıkla literatürde vurgulanır. Bunlardan bir tanesi Tuncay Özkan'ın (2003, s. 329) "MİT'in Gizli Tarihi" adlı kitabında şu ifadelerle yer alır: "Uluslararası analiz ve etkinlik yoksunluğu, girişilen eylemde Türkiye'nin elde edeceği kârı maksimize edememekte ve en alt sınırdakiyle yetinmesi sonucunu doğurmaktadır.

Uluslararası ticaret, ekonomi, siyaset, sosyal yapı, yaşam, teknoloji, ekolojik ortam konularında Türkiye'nin bilgilenme düzeyi, günlük gazetelerin bir kısmının izlenmesinin ötesine geçememektedir. Gelen eksik bilgiler de iyi analizciler tarafından yorumlanmamaktadır. Bu konuda Amerika'da, Avrupa'da çeşitli siyasal görüşlerin, faaliyet gösteren binlerce bilgi değerlendirme kulübü olmasına, bilgi tacirliği ile geçinen, entelektüel birikimi yüksek araştırma şirketleri bulunmasına karşın, Türkiye bu alanda kısır ve devlet memuruna terkedilmiş bir analizci yapılanmasıyla karşı karşıyadır. … MİT de bundan en olumsuz etkilenen kurumların başında gelmektedir." Aynı kitapta eski istihbarat mensubu olarak takdim edilerek bir görüşme yapılan Ergun Gökdeniz'in de bu konudaki şu sözlerine yer verilmiştir: "Gökdeniz: MİT'teki hata şu, MİT bir analiz yapmak için bir profesöre de güvenmiyor. Bu bilgileri de vermiyor. Açık değil. Halbuki Amerika'da bu bilgiler tamamen analizciye veriliyor. İstihbaratın en çirkini açık olanı gizlemektir" (Özkan, 2003, s. 233).

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve 11 Eylül saldırıları gibi uluslararası alanda taşları yerinden oynatan gelişmeler ile bilgi ve teknoloji devrimlerinin ortaya çıkardığı gerçekliklerin birlikte oluşturduğu -tüm dünyada değişen-

güvenlik anlayışı doğrultusunda, yeni yol haritaları çizildiği, izlenen hatların yönünün tekraren belirlendiği, bu arada yol ve yöntemlerde de değişikliğe gidildiği görülüyor. Yeni güvenlik anlayışı bağlamında hazırlanan güvenlik politikalarının sahip olduğu eskiyi değiştiren özellikler dikkat çekici hale geliyor. Bu anlamda yenilenen güvenlik anlayışı karşısında istihbaratın küresel düzeyde nasıl bir dönüşüme girdiği irdelenmesi gereken bir alan olarak hayata dâhil oluyor.

Bu yeni yaklaşımlara, 'BSV Bülten'de Yunus Sönmez (Ocak-Nisan 2009, s. 28) ile yapılmış olan sohbet katkı sağlamak amacıyla örnek olarak verilebilir: "Küresel Araştırmalar Merkezi'nin Tercüman-ı Ahval toplantılarının Mart ayı konuğu Yunus Sönmez, Amerikalı Intelligence Council[1] adlı kurum tarafından yayımlanan Global Trends 2025[2] adlı rapora dair değerlendirmelerini 'Küresel Görünüm 2025: Yükselen Güçler ve Türkiye' başlığıyla bizlerle paylaştı.

Toplantının başında aynı kurumun daha önce de böyle bir rapor yayımladığı; fütüroloji çalışmaları olarak nitelendirilen bu tür raporlarla Amerikalıların, bir dünya panoraması ile, bölgesel ve küresel ölçekte nasıl bir gelecek öngördüklerini çeşitli düşünceleri içerecek biçimde ortaya koydukları belirtildi.

Sönmez, rapora dair değerlendirmesine geçmeden önce bir arkaplan sunarak, raporu hazırlayan kurumun ve uzmanların niteliğini, raporu neden tartıştığımızı açıkladı. Buna göre sözkonusu kurum, istihbarat dünyası ile akademiyi buluşturmak üzere oluşturulmuş; yöneticileri akademik geçmişe sahip üst düzey bürokratlardan oluşmaktadır. Raporu hazırlayanlar ise akademi ya da enstitü mensuplarıdır. Böyle bir raporun hazırlanmasındaki temel amaç karar alıcılara yardımcı olmak ve daha

[1] Ulusal İstihbarat Konseyi (NIC): Birleşik Devletler İstihbarat Topluluğu (IC) içinde orta vadeli ve uzun vadeli stratejik düşünme merkezi.

[2] Global Trends 2025: ABD 'istihbarat topluluğu'nun jeopolitik ve ekonomik eğilimler hakkında stratejik bir bakış açısı getiren ve potansiyel senaryoları 2025 yılına kadar haritalandıran bir raporu.

önceki raporları değerlendirerek daha iyi tahminlerde bulunmaktır. … İki yıllık bir çalışmanın ürünü olan raporun bizim açımızdan faydasını, 'ortaya koyduğu, birikimden ve üretilen düşünceden istifade etmek' şeklinde ifade eden Sönmez, bu tür uzun vadeli çalışmaların ülkemizdeki eksikliğini de vurguladı."

Bu örnekler, istihbarat teşkilatlarının yalnız bilgiyi elde etmek, erişmekle kalmayıp elindeki bilgisini de olaya, duruma göre değişik alanlardan kişilerle, birikim sahibi insanlarla, organizasyonlarla paylaşıp farklı bakış açıları ve değerlendirmeler elde etmesinin önemli olduğunu gösteriyor.

Meseleye bu boyuttan baktığımızda Türkiye'nin de uluslararası, bölgesel ve ülkesel gelişmeler kapsamında tecrübe ettiği istihbarat dönüşümünün ne olduğu veya ne olması gerektiği ile dönüşüm gerçekleşirken ona yardımcı olacak, destekleyecek unsurlar önemlidir. Dönüşüm bağlamında; buna yön veren etkenler, gereklilikler, var olan eksik ve sınırlılıklar, atılan adımlar ve öneriler belirlenmeli, belge/bilgi yönetimiyle ilgili ulusal platformda yapılacak düzenleme ve uygulamalar da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Günümüz dünyasının işlevsel ve niteliksel çeşitliliği göz önüne alındığında ülkemizde de istihbarat teşkilatlarının bilgiyi değerlendirme, aynı bilgiyi farklı gözlüklerle analiz etme ihtiyacının üst seviyede olduğu söylenebilir. Farklı düşünceler, farklı bilgi birikimleri aynı bilgiden çok değişik yeni bilgiler üretebilirler. Bu sebeple istihbarat faaliyetleri profesyonel istihbaratçılar dışından kişilerce de desteklenen bir alan olmalıdır. "Bütün düşünce, eylem için var olur." (Collingwood, 2014, s. 13), yaklaşımını bugüne uyarladığımızda, bir bilgi hakkında değişik düşünceler değişik eylemler için alanlar oluşturabilir önermesini geliştirebiliriz.

Elbette her şey bilginin değerlendirilmesinde düğümlenmiyor. Ziyaettin Serdar'ın "Hollywood Postmodernizmi: Yeni Emperyalizm" adlı makalesinde (Sonbahar 1998, s. 37) "Yaşadığımız bilgi çağında

normlar ve değerler için verilen mücadele, salt siyasal arenada kazanılmaz. İnsan algılamasını etkileyen araçlar üstündeki kontrole karşı verilecek mücadeleyi kazanmaktır aslolan.” tespitinden yola çıktığımızda meselenin bilgiye dayalı nitelik ve içerikle birlikte bilginin genel ortamının, donanımının ve doğasının da kontrol altına alınmasının zorunlu olduğu gerçeği ortaya çıkar.

7. İstihbarat

"İstihbarat Kavramı, genel olarak bilgi ve faaliyet ile ilişkili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır" (Tılısbık ve Akbal, 2006, s. 12). TDK Türkçe Sözlükte (2011, s. 1215); "yeni öğrenilen bilgiler, haberler, duyumlar, bilgi toplama, haber alma" olarak tarif edilir "istihbarat" kavramı. İngilizcede "intelligence", akıl, zekâ, anlayış kavramıyla beraber kullanılmaktadır ki, alınan haberin, bilginin, duyumun akılla, zekâyla değerlendirilmesi, değerlenmesi gerektiği ortaya çıkar. Emekli Büyükelçi Kemal Girgin (2003, s. 122) de, "Türkçe'de 'İstihbarat' dediğimiz kelime ve olgu, aynı anlama gelen, biraz daha dilimize uygun olan 'haber alma' fiilinin aynısıdır." açıklamasında bulunur.

Bülent Rusçuklu (2012, s. 9), haber (ile bilgi terimlerini bir başlıkta birleştirerek), istihbarat ve kaynak kavramlarını ayrı başlıklarda tanımlar: Haber (Bilgi): İstihbaratın elde edilmesinde faydalanılan olaylar, görüşler, duyuşlar, raporlar, dokümanlar gibi her çeşit söz, yazı ve gereçtir.

İstihbarat (Entelijans): Muayyen bir konuda gerekli bilgilerin toplanması, yorumlanması ve yayınlanması işidir.

Kaynak: Haber veya bilgilerin alındığı veya temin edildiği, şahıs, doküman ve vasıtadır."

Ümit Özdağ'a göre ise (2008, ss. 27-28), "İstihbarat, örtülü operasyon diye de tanımlanan operatif faaliyetlerden ziyade bilginin toplanması ve analizidir. … Yani istihbarat malumatın toplanması, karşılaştırılması, değerlendirilmesi, analizi, birleştirilmesi ve yorumlanması sürecinin

sonucunda ortaya çıkan üründür." Hughes-Wilson (2008, s.14) da istihbaratı şu cümlelerle izah edip tanımlar: "İstihbarat testosteron yüklü bir yiğitlik öyküsü değildir. O çok daha açık bir şekilde yürütülen, çoğunlukla sıradan bir bilgi toplama, okuyup karşılaştırma, değerlendirme ve bilgiye ihtiyaç duyan karar mercilerine onu aktarma işidir."

Nurullah Aydın (2008, s. 19), "İstihbarat; bilgi toplamak, bilgiyi düzenlemek ve kişi ya da konu hakkında özel araştırma yapmaktır. Yani; yeni öğrenilen bilgiler, belgeler, haberler-bilgi toplama, haber almadır. (…) İstihbarat faaliyetlerinin temelini oluşturan bilgidir. Bu bilgiyi elinde tutan neyi amaçlamışsa onu gerçekleştirme olanağına sahip olur". şeklinde açıklar istihbarat mefhumunu. David Kahn (2002, s. 5) da "Ben istihbaratı, bilginin en geniş manadaki hali olarak tanımlıyorum." ifadesiyle bilgi ve istihbaratın ayrılamayan bütünlüğünü vurgular.

Bora İyiat (2008, s. 16) ise "En basit tanımıyla, istihbarat belirli bir alıcının karar vermesine yardımcı olma amacı güden işlenmiş bilgi olarak kabul edilebilir." ifadesiyle tanımlar istihbaratı. Bilgi ile istihbarat arasında ise bir maden ile onun kullanıma sunulmuş hali arasındaki fark kadar açıklık olduğunu söyleyen İyiat (2008, s.15), "İnsan, evren ve değerleri anlamaya yönelik olarak toplanan her türlü zihinsel faaliyet sonucu kazanımın toplam değeri bilgi olarak isimlendirilir; ancak bu bilgi uzman kişiler tarafından saptanan amacı içeren odaklanma ve işlenmenin ardından, sonuca götürecek derleme ile birlikte aldığı işlenmiş haline istihbarat ya da espiyonaj denir." vurgusuyla işlenmemiş ham bilginin ancak işlendikten sonra istihbarat açısından önemli olacağına gönderme yapar.

Weiner (2008, s. 9) ise, "İstihbarat başka ülkelerde olup bitenleri anlamayı veya değiştirmeyi amaçlayan bir gizli eylemdir", derken meseleye dış istihbarat açısından bakar. Mahir Kaynak (Kaynak ve Mete, 2007, s. 11), "İstihbarat teşkilatı devletin güvenliği ile ilgili bilgileri toplar." izahıyla konuya bir başka açıdan yaklaşır. Kazım Karabekir'e (1998, s. 23) göre ise, "İstihbarat: Barışta ve harpte doğru haber almak,

yanlış haber yaymak demektir." Emin Demirel (2002, s. 11) de, "Bilgi toplama amacına yönelik olarak istihbari faaliyetleri, sıcak savaş ortamına başvurmadan bir devletin emellerini gerçekleştirmek için kullandığı yöntemdir." tespitinde bulunur.

Çitlioğlu (2007, s. 134) da istihbarat servislerinin diğer bir güvenlik teşkilatı olan polislikten ayrı olduğunu ifade eder ve devamında "Bizim amacımız bilgi edinmek, bilgi almak, karşı tarafın yöntem ve sistemlerini çözmektir. Karşı istihbarat örgütünün sistemi nasıl çalışıyor, insanları nasıl angaje ediyorlar, hangi yöntemleri kullanıyorlar, özellikle kimlere yaklaşıyorlar. Ne kadar zarar verebilirler, verdikleri zararı nasıl telafi edebiliriz ya da tam tersine çevirebiliriz." açıklamasıyla bilgiyi faaliyetin merkezine yerleştirir. Yine Çitlioğlu (2007, s. 240), "Mossad'ın eski başkanlarından Amir Amit"in istihbarat için bilginin ne kadar önemli olduğunu gösteren şu tespitini aktarır: "Ülkelerin sınırları açıldıkça daha çok ajana ihtiyacımız olacaktır. Çünkü daha çok bilgiye her zamankinden daha fazla ihtiyacımız vardır." Ferit Temur (2014, s. XVII) da "İstihbarat olgusu, tarih boyunca insanların ya da devletlerin birbirine karşı yürüttüğü üstünlük kurma ve savunma mücadelesinin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak varlığını ve önemini korumuştur." ifadesiyle bu faaliyet alanının insanlık tarihiyle eşdeğer olduğuna gönderme yapar. Efraim Halevy'e (2008, s. 348) göre ise, "Diplomasi mümkün kılma sanatı iken istihbarat da imkânsızı çözme ustalığıdır."

Tuncay Özkan (2003, 25), istihbarat ile ülkelerin dış tehlike ve tehdit algıları arasında ilişki olduğunu, teşkilatların bu çerçevede isimler aldıklarını şu örnekler üzerinden ifade eder: "Rusya ve diğer bazı Slav kökenli ülkelerde, güvenlik kelimesi istihbarat faaliyetlerinde kilit kelimelerdir. Örneğin, eski KGB örgütünün açılımı, 'Devlet Güvenlik Komitesi'dir. Diğer eski Doğu Bloğu ülkelerinde de, istihbarat kuruluşları adlandırılırken güvenlik sözü tercih edilmiştir. Bu tercihte hep dış tehlike veya tehdit psikolojisi etkili olmuştur."

MİT Müsteşarlığı'nın web (http://www.mit.gov.tr) sayfasında ise istihbarat kavramı, "istihbarat oluşumu" başlığı altında, devlet tarafından belirlenen ihtiyaçlara vurgu yapılarak şu şekilde tarif edilir: "İngilizce ve Fransızcada 'intelligence' kelimesi ile ifade edilen ve anlamı 'akıl, zekâ' olan istihbarat kelimesinin Türkçe'de sözlük anlamı haber almadır. Ancak, istihbarat terminolojisinde haber, sadece işlenmemiş bilgiyi ifade eder. İstihbarat ise, devlet tarafından belirlenen ihtiyaçlara karşılık olarak çeşitli kaynaklardan derlenen haber, bilgi ve dokümanların işlenmesi sonucu elde edilen üründür." MİT tarafından istihbarat işlemleri bir çarkla şematize edilir ki bu çarktaki döngünün temelinde de bilgi (haber) ve bu bilgiden tekraren elde edilen yeni bilgi ve bunun kullanımı söz konusudur:

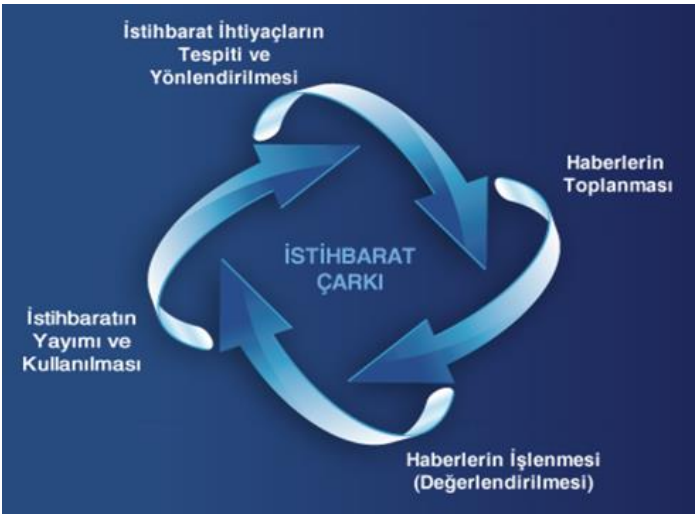

İstihbarat Çarkı

Aslında insan olarak her birimiz mesleki düzeyde yapmasak da her konuda yüzeysel veya derinlemesine bilgi, haber toplar, değerlendirmelerde bulunuruz. Aristoteles'in metafizik kitabının girişinde belirttiği gibi, "Bütün insanlar, doğaları gereği bilmek isterler." Bu anlamda bir bilgi edinme faaliyeti olan istihbarat, son derece de insani bir şeydir, ilişkileri çerçevelendirir, sınırları belirler ve her istihbarat faaliyetinin temelini bilgi, onun elde edilmesi, kullanılması, değerlendirilmesi, değiştirilmesi gibi hususlar oluşturur.

Tüm bu açıklamalar istihbarat eyleminin bilgiye dayalı işlemler ve süreçler bütünü olduğu şeklindeki anlayışı kısa ama teorik bir çerçeveye oturtur.

İstihbarat faaliyetlerinde bilgi elde etmek bakımından üç başlıkla bir sınıflama yapılmaktadır. Bunlar;

1- HUMINT İstihbarat: İnsan unsuruna dayalı istihbarat.

2- IMINT İstihbarat: Üstün görüntü istihbaratı.

3- SIGINT İstihbarat: Sinyal elde etme istihbaratı.

Kitabımızda belge/bilgi yönetimi süreçleri ile istihbarat arasındaki ilişkiye odaklanıldığından teknik olan bu hususlarla ilgili, konunun anlaşılırlığına yardımcı olması bakımından kısaca bilgi verilmesi tercih edilmiştir.

8. Bilgi-İstihbarat ve Devlet

"Yeryüzünde savaşların sona erdiğini
sadece ölüler görmüştür." Platon

Herkesin kabul ettiği üzere, istihbarat insanlık tarihiyle eşdeğer bir eylem alanıdır. Ancak literatürde etkin kullanılıp kurumsallaşmasıyla ilgili ilk adımların on altıncı yüzyılda atıldığı işlenir ve on altıncı yüzyılın istihbaratın altın çağı olduğu ifade edilir. "Bilginin devlet tekelinden çıkıp kamusal alana mâl olmaya başlaması da gene bu döneme denk gelir. Ticari çıkarlarını korumak için dünyanın her yerindeki gelişmeleri yakından takip etmek zorunda kalan Fugger ailesi[1] gibi yatırımcılar işi, kendi bültenlerini çıkartmaya ve belli bir ücret karşılığında aldıkları haberleri meraklılarla paylaşmaya kadar götürmüşlerdir.

On altıncı yüzyılın bir başka önemli gelişmesi 'idari-bürokratik yapıların' ortaya çıkması ve bu yapıların casusluğun kurumsallaşması yolunda ilk adımları atmasıdır. Bu çekingen adımlar beklenen sonuçları vermeyecek ve tam anlamıyla kurumsallaşmak için on dokuzuncu yüzyılın sonunu beklemek gerekecektir. Ancak gene de bu yapıların, diplomasi ve casusluğun olmazsa olmazı olan arşivcilik ve posta hizmetlerini kurumsallaştırdığı ve kriptanaliz, kriptoloji ve steganografi (gizlenmiş yazı) gibi teknikleri başarıyla yaygınlaştırdığı söylenebilir" (Gürkan, 2017, s. 19). İstihbaratın modern amda gelişmesinin temelinde savaşlar, güç mücadelesi kadar ekonomik etkenler de önemli bir yer

1 Fugger ailesi: 1367 yılından beri Almanya'nın Ausburg kentinde oturan Schwaben eyaletinin soylu ve zengin bir ailesidir.

tutmuştur. "Alışveriş ve ticaretin gelişmesiyle birlikte tüccarlar, bankerler Avrupa'da aralıksız süren savaşlar ve ticaret hakkında kendilerine göre istihbarat elde etme çalışmalarına yönelmişlerdir. On dördüncü yüzyıldan başlayarak Avrupa'da Hollanda, Almanya, İtalya'da tüccarlar ve bankerler kendileri için haber mektuplarının yayınlanması yolunu seçmişlerdir. Buna karşılık Avrupa'da krallar ve prensler kendi durumlarıyla ilgili haberleri halka duyurmak için haber kâğıtları dağıtmak yoluna gitmişlerdir. Haber mektuplarında genelde ticaret, savaş haberleri yer alırken ve bunlar parayla satılırlarken haber kâğıtları kralın tahta çıkması, evlenmesi, ölümü, çocuğunun olması, salgın hastalıklar, cadıların yakılması, turnuvalar hakkında yayınlanmışlardır" (Oya Tokgöz (2008, s. 39).

Türklerin geçmişten beri merkezi bir istihbarat teşkilatları kurmadıkları da sıklıkla dillendirilmiştir, örneğin W. Nikolay[2] "Gizli Kuvvetler" adlı kitabında bu konuya şu şekilde değinir: "Türk istihbarat servisinin içinde toplandığı bir merkez yok gibiydi; birbirinden çok uzak olan harekât sahalarında bağımsız hareket eden orduların her birinin ayrı birer istihbarat servisi vardı" (Emrullah Tekin, 2002, s. 127). Eleştirilere, Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemi kapsayacak kısmıyla cevap İngiliz istihbaratçı John Hughes-Wilson'dan (2008, s. 60) gelir: "Türklerin Avrupa'da niçin elçilikler kurmadıkları ve istihbarat toplamakla fazla uğraşmadıkları "meselesi genellikle göz ardı edilmektedir. Gerçekte buna ihtiyaçları yoktu. Onların casusluğunu Venedik zaten yapıyordu. Venedik Türklerden kopardığı imtiyazlara karşılık –her iyi tüccarın yapması gerektiği gibi- yalnızca istihbarat toplamakla kalmıyor, aynı zamanda para karşılığında istihbarat satıyordu. Çağdaşlarının Venedik'i sık sık 'güvenilmez fahişe' diye nitelemeleri boşuna değil."

[2] Albay Wilhelm Walther Nikolay: Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Gizli Servisi (III-B Şubesi)'nin başkanı.

Suraiya Faroqhi (2016, s. 300), 'Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya' ismini verdiği kitapta Osmanlı Devleti'nin bilgi toplama yöntemleri ve kaynaklarıyla ilgili, değişik başlıklar altında detay bilgiler verirken, bilgi toplama amaçlarını şöyle özetler: "Politikalar oluşturmak, seferler tasarlamak, iş ilişkileri kurmak, köleler satın almak veya azat etmek, hacılara refakat etmek… Bütün bu faaliyetlerin yapılabilmesi için padişahın toprakları dışındaki dünya hakkında en azından asgari miktarda veri alması şarttı." Statülerini yıllarca koruyan bağımlı prenslikler ile beyliklerin ise "zaman zaman Osmanlı merkezine, 'sıradan' bir vilayet idaresinin kolaylıkla elde edemeyeceği nakit para, mal, hizmet ve istihbarat da temin" ettiklerini ekleyerek Faroqhi, (2016, s. 358), Osmanlı'nın istihbarat işini uzun yıllar merkezi bir teşkilata bağlamadan bu tür yöntemlerle çözdüğünü açıklar. Erdal İlter de (2002, s. 233), Osmanlılarda istihbarat ve espiyonaj faaliyetlerinin uç beyliğinin kuruluşu ile başladığını söyler ve "Bu faaliyetlerden, günümüzdeki modern anlamda belirli bir merkezden idare edilen faaliyetler anlaşılmamalıdır." eklemesini yaparak Osmanlı'nın yıllarca merkezi bir istihbarat örgütlenmesine gitmediğini belirtir. Ancak elbette buradan Osmanlı'nın istihbarat faaliyetleri yürütmediği anlaşılmamalıdır. Emrah Safa Gürkan'ın 'Sultanın Casusları 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları (2017)' adlı kitabı bu hususta yabancı ülke arşivlerinde yapılmış çalışmalarla desteklenmiş şekilde konuyu detaylı biçimde ele alır ve açıklar.

İşlevsel bir istihbarat teşkilatı kurma faaliyetinin özellikle I. Dünya Savaşı sırasında hız kazandığı anlaşılmaktadır. Tuncay Özkan (2003, ss. 133-141), İstiklal Harbi esnasında bu çerçevede yapılanlara şöyle örnek verir: "Kuvayı Milliye Hareketi istihbarat açığını kapatmak ve gelen istekleri karşılayacak bir örgüt oluşturmak için çalışmalara başlar. Bunların sonucunda askeri ağırlıklı bir örgüt kurulur. Resmi yazışmalarda oluşturulan örgüt (P) teşkilatı diye adlandırılır.

Teşkilat, istihbarat çalışmalarında da önemli bir yol kat etmiştir. İngilizler, Fransızlar, Sovyetler, İtalyanlar ve özellikle de Yunanlılar

hakkında oldukça geniş bilgiler elde edilmiştir. Düzenli ve sağlıklı rapor hazırlanması geleneği istihbarata kazandırılmıştır. Ayrıca propaganda konusunda da düşmanla mücadele edilir. İngilizlerin, Yunanlıların dağıttığı bildirilere karşı bildiriler hazırlanıp dağıtılır."

Literatür tarandığında genel olarak modern ve merkezi bir istihbarat teşkilatının başlama noktasının Teşkilat-ı Mahsûsa olduğu kabul edilmektedir. MİT'in köklerinin de bu teşkilata dayandığı ifade edilerek bu örgütün, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar uzanan yolda birçok kez isim değiştirerek, değişik adlar alarak bugünün temelini oluşturduğu belirtilmektedir.

"Foucault, bilginin tarihsel olarak devlet aklının bütünleyicisi olduğundan söz eder: Yönetim ancak devletin kudreti bilindiğinde mümkündür: Yönetim bu bilgi aracılığıyla sürdürülebilir. Devletin gücü ve onu genişletme aracı bilinmelidir. Başka devletlerin, kendi devletimin hasımlarının güç kapasitesi de bilinmelidir… Dolayısıyla yönetim yalnızca aklın, irfanın ve basiretin genel ilkelerini uygulamaktan daha fazlasını gerektirir. Somut, kesin ve ölçülen belli bir özgül bilgi gereklidir" (Neocleous, 2014, s. 82). Bu değerlendirmenin anahatları geçmişte de önemliydi ve tarih boyunca da devletler özgül bilgi ihtiyaçlarını gidermeye yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Devletler için dün olduğu gibi bugün de bilgi edinmek, haberdar olmak, özgül bilgiyi ele geçirmek, elde tutmak önemli bir faaliyet alanıdır. Toplanan, üretilen bilgiler politika oluşturmanın temelidir. "Bütün dünyada devlet teşkilatları iki kaynaktan gelen bilgilerle politika oluştururlar:

Birincisi, topluma doğrudan açıkça hizmet veren kurumların –dâhiliye, ekonomi, sağlık, belediye vb.- sağlıklı bir toplumsal gelişme için, hele demokrasilerde kamuoyuna yansıtmakta da yarar gördükleri haberlerdir; genelde kapalı bir yapı içinde çalıştıklarını bilmekle birlikte dışişleri kadrolarının çalışmalarını da bu çerçevede sayıyoruz.

İkincisi ise, gizli çalıştırılan örgütlerin sağladığı, topluma açıklanmayan, buna karşılık siyaseti yönlendirmede gizlice yararlanılan bilgilerdir. İstihbarat kavramı genelde bu gizli haberleşmeye yakıştırılır" (Koloğlu, 2013, s. 7) ifadeleriyle ortaya konulan temel de devletlerin politika oluşturmada bilgiye dayanmaları gerçekliğini net bir şekilde ortaya koyar. "Bilginin; güç ve istenileni elde etmenin anahtarlarından vazgeçilmez birisi olduğunu keşfeden insanoğlu, tarihi boyunca onu elde edebilmenin, gizliyi öğrenmenin yollarını aramıştır, aramaktadır. Bu nedenle gizlinin bilinmesi için dünyanın en eski mesleklerinden birisi oluşturulmuştur; bu da istihbarat veya haber alma faaliyetleridir" (Özkan, 1997, s. 10). Ancak bizim buraya ekleyeceğimiz şey şudur ki günümüzde istihbarat her bilgiyle, bilgi varlığıyla iç içe olmak durumundadır, olmaktadır da.

Bu arada istihbarat ve casusluk birbirini tamamlayan veya birbirinin yerine kullanılan kavramlar olarak algılamalarda yer alır. "Dünyanın en eski mesleklerinden biri casusluktur. Yazılı tarihteki bilgilere göre bundan 5000 yıl önce Mısır Kralı III. Tutmosis, kuşatma altındaki Yafa kentine Mısır hesabına çalışan ajanlarını gizlice göndermişti" (Mert, 2004, s. 9). Bu durum istihbarat eylemlerinin geçmişinin derinliğine, eskiliğine ışık tutarken casusluğun istihbaratın ruhu olduğu önermesini de içerisinde barındırır.

Bu çerçeveden hareketle şunu söyleyebiliriz ki, gerek insanların gerekse devletlerin önceden haberdar olmak, buna göre hareket etmek, tavır veya önlem almak, harekete geçmek istekleri istihbarat denen olguyu insanlığın hayatına dâhil etmiştir. Savaş mefhumu da istihbaratı hep canlı tutmuştur. "Malum olduğu üzere, savaşlar sadece askerler arasında cereyan etmez. Taraflar, cephelerde düzenli ordularıyla ve askerleriyle savaşırken; cephe gerisinde aynı taraflar arasında gizli, karmaşık ve gayr-i nizami bir mücadele yaşanır. Bu mücadele çok daha heyecanlıdır. Sivil, bürokratik, basın, askeri alanlardaki aktörlerle günlük hayatın akışında pek de fark edilemeyen, tamamen yer altı yapılanmasından müteşekkil örgütlerle yapılan istihbarat ve casusluk faaliyetleri cephedeki sıcak

savaşın nihai sonucuna çoğu zaman etki eder. İyi bir istihbarat neticesinde düşman hakkında elde edilen mahrem bilgilerle sahaya sürülen askerlerin işi daha da kolaylaşır. Zira artık düşmanın zayıf veya duruma göre kuvvetli yönlerinin bilinmesinden dolayı, sahadaki harekât, çoğu zaman bu yollarla elde edilen istihbarat bilgileri üzerinden yürür" (Alkan, 2017, ss. 11-12).

"Casusluğu askerlik doğurmuştur. W. Nikolay'a göre siyasi olarak zayıf ve genç olan hükümetler, istihbarat servisini yalnız savaş durumunda hazır ederler ve bu konuda da sadece askeri istihbarat ile yetinirlerdi" (Tekin, 2012, ss. 119-120).

Burada günümüz gerçeklikleriyle ilgili husus da istihbaratın çağımızda yalnız askeri savaşlarda değil akla gelen her alanda süregiden bir faaliyet alanı olduğudur. Fakat savaşlar da nitelik değiştirmiştir, her alanın konusu olmuştur. İnsanlar, çağlar, gerçeklikler, ortamlar, araçlar ne kadar değişirse değişsin, savaşlar asla bitmeyecek gibi görülmektedir. "Savaşı anlamak için politikaları anlamanız gerekir. Aynı zamanda, savaş yöntemlerinin sürekli olarak değiştiğini de anlamak zorundasınız. … Savaşın doğası bir tek şey dışında sürekli değişir; kökleri her zaman siyasettedir ve politikalar düşmanlar yaratır" (Friedman, 2014, s. 19). Geçmişte savaşları yaya askerler, kılıç, kalkan, ok kullananlar, at, fil, deveye binenler, zırh giymiş yeniçeriler, şövalyeler, daha sonra ateşli silah kullananlar, toplar, tanklar, gemiler, uçaklar, kurmaylar, efsane liderler sevk ve idare etmişken günümüzdeki savaşları yüzyüze karşılaşmadan, çarpışmadan elektronik âlemlerde ağlar üzerinde hâkim olan farklı bir sınıf sevk ve idare etmektedir. Savaş kesintisiz birey birey sürmektedir. Platon'un şu sözü hayata dair bu gerçekliği en iyi biçimde yansıtır: "Yeryüzünde savaşların sona erdiğini sadece ölüler görmüştür." İnsanların bulunduğu, mücadelenin ve savaşın hem taktiksel hem de operasyonel olarak sürdüğü her kısmında istihbarat teşkilatları da yer alır.

İstihbaratın askeri, idari veya sosyal bir olgu gibi görülmesiyle birlikte biyolojik bir tarafı da mevcuttur. İnsanlar hayatları, sağlıkları, işleri,

konumları için tehlikeli veya zararlı olabilecek uyarıcıları, biyolojik anlamda değerlendirerek önlem almaya yönelik savunma ve onu bertaraf etme mekanizmaları geliştirmişlerdir. Örneğin yiyecekleri bir yemeğin kokusu veya görüntüsü veya içerisinde olabileceğini düşünecekleri bir kimyasal madde savunma dürtüsünü harekete geçirerek önlem almaya iter, bu belki de insanın çok ilkel de olsa bir istihbarat ihtiyacı ve eylemidir. Kurumsal istihbarat faaliyetleri de devletlerin biyolojik önlem alma reflekslerinden birisidir.

"Bilgiye dayalı ihtiyaç, üreme ihtiyacı kadar biyolojik ve toplumsal yapımızın ayrılmaz bir parçasıdır. Çevremizdeki dünyaya ilişkin 'gerçek zamanlı bilgi', biz ister bir mağarada yaşayalım, ister bir uzay gemisinde olalım hayatta kalma çabalarımız içerisinde öbür yaşamsal işlevlerimiz kadar önemlidir. Çok temel bir refleks olan hayatta kalma refleksi aslında çevremizdeki tehditlerin farkında oluşumuza bağlıdır ve bunu, kedi kaynayan bir bostanda yiyecek arayan serçeler bile bilir" (Hughes-Wilson 2008, s. 17).

Tüm açıklamaların bizi getirdiği nokta, istihbarat faaliyetinin temelinde bilgi olduğudur; bilmek, kimsenin bilmediğini bilmek, önce bilmek, bilineni karşıya değiştirerek vermek ve buna benzer eylemler dizisidir.

9. İstihbaratın Temeli Bilgi ve Belge

"İşin doğası gereği, insanlar arasındaki bütün ilişkiler birbirleri hakkında bir şeyler bildikleri ön koşuluna dayanır. Tüccar, karşısındaki kişinin en düşük fiyata satın almak ve en yüksek fiyata satmak istediğini bilir. Öğretmen, öğrenciye belirli bir kalite ve miktarda bilgi sağlayabileceğini bilir. Her bir sosyal tabaka içinde birey, diğer bireylerin her birinin yaklaşık olarak ne kadar kültüre sahip olduğunu varsayacağını bilir. Kişisel olarak farklılaşmış bütün ilişkilerde, aşikâr çekincelerle doğrulayabileceğimiz gibi, her birimin sözler ve eylemler yoluyla diğer kendini açığa vurma derecesinin yoğunluk ve derecesi değişir" (Simmel, 2016, s. 5).

Ancak, "Kişi hiçbir zaman başka birini tam olarak tanıyamaz; çünkü bu her bir düşünce ve duygunun bilinmesi anlamına gelirdi; bunun yerine, gözlemlediğimiz parçaları kullanarak kişisel bir bütün oluştururuz, bu bütün de özel bakış açımızın görmemize izin verdiği orana bağlı olarak şekillenir" (Simmel, 2016, s. 5). Simmel'in bu önermesi istihbarat açısından da geçerlidir. İstihbaratçı veya istihbarat birimleri elde etmek istedikleri bilgi kaynaklarıyla ilgili olarak her şeyi tam olarak bilemezler, tanıyamazlar. Konuyla ilgili elde edilen bilgi parçacıkları kullanılıp kurumsal ve kişisel entelektüel bilgi birikiminin de devreye alınarak bir bütünlük oluşturulması, meselenin çözümünde, derinlikli analizinde ve neticede doğru karar almada etken bir unsurdur. İstihbaratta asli husus, bir bilginin elde edilmesinden, üretilmesinden ziyade onun değerlendirilip, değerinin artırılmasıdır.

İstihbaratın birçok çeşidi yolu ve yöntemi vardır ve bunlar işin profesyonelleri tarafından bilinir ve uygulanırlar. Ancak herkesçe bilinen bir şey şudur; istihbaratın temelinde -bugünlerde geçmişten daha yoğunluklu olarak- belge/bilgi vardır. Geçmişteki istihbarat faaliyetlerine baktığımızda bilgi edinmek, bilgiyi ele geçirmek için istihbarat örgütlerinin günün şartlarına uygun birçok değişik ve ilginç yöntemler kullandıklarını görürüz. Dönem dönem bilgi için zor kullanmaktan dahi kaçınmadıkları örneklere rastlarız.

Nicolai Walter'in Harp Akademisi 1927-1928 Tedris Senesi'nde Türk istihbarat personeline verdiği ve 'İstihbarat Konferansları' adıyla basılan 'Hizmete Mahsus' kitapçıkta örnek verilen olaylar bu konuda dikkat çekicidir. "Casusluk yapmak üzere seyyar tiyatro kumpanyaları teşekkül etmiş bulunuyordu. Kumpanyanın oyuncu kadınları, zabitlere hulul ediyor ve çok kereler münevvim ilaçlar kullanarak zabitlerin kasalarından lazım gelen evrakı sirkat ediyorlardı. Hatta Fransızlar işi daha ziyade ileri götürerek doğrudan doğruya sirkat suretiyle bu planları elde etmeye başlamıştılar. Fransız teşkilatı birtakım kasa hırsızlarına vesait vermişler ve bu hususta kullanmışlardır ki yakalanan kasa hırsızları meselenin böyle olduğunu itiraftan çekinmemişlerdir" (Ateş, 2016, s. 45).

"… bir istihbarat teşkilatının elinde asri vesait bulunmalıdır … Bunun için hususi bir fotoğraf makinesi icat edilmiştir. … Bir mühim mesele daha vardır. O da gizli filmleri nasıl huduttan geçireceğiz? Tabi buna mani olmak için o hükümetin memurları vardır. … Hakiki casuslar ise kolaycacık huduttan geçebilir. Mesela: Film, boş olarak ihzar edilen bir fotin ökçesi içine konur ve çivilenebilir. Bu suretle ve kolaycacık huduttan geçirilir. İkinci bir usul de bu filmi hazmolunmayan bir madde içine koyup yutmaktır. (Bir Fransız casus kadının böyle bir filmi köpeğinin kör olan gözünde bulunan takma gözün içine koymuş olduğunu söylersem casusların her türlü vesaitten istifade ederek kontrolden kaçabileceklerini kâfi derecede izah etmiş olurum" (Ateş, 2016, ss. 47-49).

"Birinci Dünya Savaşı'nda Ortadoğu'da yürütülen casuslar savaşında İngilizlerin bilgileri, belgeleri ele geçirmek için gözlerini ne kadar kararttıklarını gösterir: 'Wasmuss (*dönemin önemli Alman casusu*)', İran'a girer. İkinci bir Alman ekip de Kabil'e yönelir. Ne var ki, ileride Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da bir Kürt isyanı çıkarmakla görevlendirilecek Bnb. Noel, bu misyonun önünü keser. Herr Wasmuss sıkıştırılıp, imha edilen ekibinden savuşmayı başaracaktır. İngilizler bu baskınla yetinmeyecek, İran'daki Alman elçiliğine zorla girip, sefire silah doğrultarak, Berlin'in Orta Asya istihbarat planlarını çalacaklardır" (Öke, 2013, s. 16).

Ersanel (2001, s. 9) de istihbaratçılar açısından varlık olarak bilginin günümüzdeki öneminin artışına dikkat çeker: "İstihbarat örgütleri ve ordular artık tüm savaşları, mücadeleleri kendi başına değiştirebilecek yeni bir silahla tanışmışlardır. Bu silahın ismi bilgidir. İstihbarat entelektüelizmi açısından bu yeni silah tamamen stratejiktir." Belgenin/bilginin olduğu her alan istihbarat teşkilatlarının da ilgi alanındadır. İstihbaratın nasıl yapılacağı, nasıl toplanacağı gibi işin özüne isnat eden hususlar çeşitli kategorilerde değerlendirilebilir. Ancak kurumlar düzeyinde ve genelde sistematik, akla ve mantığa uygun ulusal düzeyde kurgulanmış bir belge/bilgi yönetimi sisteminin/sistemlerinin getireceği faydalara da istihbarat birimlerinin şiddetle ihtiyacı vardır.

İstihbarat genel anlamıyla saldırıya geçmek için bir unsur gibi görünse de çoğunlukla savunma geliştirmenin en önemli aracıdır ve bu maksatla elde edilmek ve kullanılmak istenen şey de bilgidir. Elde edilen bilgiden yeni bilgi üretme faaliyeti temel bir istihbarat faaliyetidir. Hemen hemen tüm faaliyet alanları mevcut durumda neler olduğundan söz etmeye çalışırken istihbarat faaliyet alanında ise mevcut durumda neler olduğu geçmişteki bağlantılarıyla ortaya konulur ve bu arada gelecekte neler olabileceğinden de bahsedilmesi gerekir. Bu da genellikle birden fazla senaryonun kurgulanıp ihtimal hesaplamaları yapılması demektir. Belki istihbaratı akıl oyunları olarak adlandırmanın bir sebebi de budur. Bu *anlamda bilgi istihbaratın bir parçasıdır demekle birlikte, istihbarat da*

bilgi mefhumunun bir parçasıdır diyebiliriz. Bu çerçevede bilgi elde etmek kadar günümüzde her tür bilgiyi korumanız, kollamanız, kamufle etmeniz de önemli bir uğraş haline gelmiştir.

Çağın iletişim/enformasyon çağı olması meselenin temeline doğrudan her türlü veriyi, bilgiyi koymaktadır ve bilgi mücadelesi/bilgi savaşları/enformasyon savaşları, Endüstri 4.0 dünyasının veya 21. Yüzyılın temel ulusal güvenlik meselesi ve küresel mücadelesi olarak hayatımıza dâhil olmuştur. Biz farkında olalım olmayalım bireysel anlamda kendimize çok önem yüklesek de yüklemesek de, tek tek istihbarat faaliyetlerinin doğrudan kapsama alanındayız. Hiçbir alanda istihbaratla yolum kesişmez diyenler dahi en azından ekonomik istihbaratın temel kaynağı ve aracıdır.

Pareto Prensibi[1] "sonucun yüzde sekseni sebeplerin yüzde yirmisinden kaynaklanır." O halde yapılması gereken şey, sonucu ortaya koyabilecek değişik etkin sebepleri bulup onları yönetip daha sonra ortaya çıkacak sonuçlar da hâkimiyet kurabilmektir. İşte istihbarat disiplininin, eyleminin ana uğraş alanını belirleyen husus da bu cümlelerde yatmaktadır.

Soğuk Savaş döneminin Doğu Almanya istihbarat örgütü STASI[2]'nin efsaneleşmiş ajanı Markus Wolf[3]'un o yılların bilinen en ünlü Türk casus Hüseyin Yıldırım[4]'la ilgili şu tespitleri, belge-bilgi-istihbarat arasındaki ilişkinin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne serer: "Soğuk Savaş sona erdiğinde, Doğu Berlin'de 'eski dostların' bir kısmının bir araya geldiği

1 Vilfredo Frederico Damaso Pareto (1848 – 1923). İtalyan iktisatçısı ve sosyologudur.
2 Stasi: Ministerium für Staatssicherheit (MfS /Devlet Güvenlik Bakanlığı) özellikle Staatssicherheit birleşik kelimesinden dolayı STASİ olarak bilinir. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin güvenlik ve istihbarat organizasyonudur. Doğu Berlin'den yönetilmekteydi.
3 Markus Johannes "Mischa" Wolf: Doğu Almanya Devlet Güvenlik Bakanlığı (STASI) dış istihbarat bölümünün başıydı. 34 yıl boyunca MfS'nin iki numaralı adamıydı, bu dönem Soğuk Savaşın büyük bir kısmını kapsar.
4 Hüseyin Yıldırım: Berlin ABD askeri karargâhında ajan/teknisyen. Yıllarca STASI VE KGB'ye belge sızdırdı.

küçük bir parti verilmişti. Eski günleri anıp sohbetler ediliyordu. Benim de aralarında olduğum bir sohbet anında Willy Brandt[5]'ı koltuğundan eden müsteşarı Guilleume[6]'nin STASI'nin en büyük ajanı olduğu söylenmişti. Wolf'a, eski üstlerimizden birisi söyledi ve 'Kadehimi STASI'nin en büyük casusu Guilleume için kaldırıyorum' dedi. Ancak kadehler tam tokuşturulmak üzereyken, casusların duayeni General Wolf, sesini yükselterek: 'Centilmenler, lütfen bir dakika! .. Yanılıyorsunuz… Evet, Guilleume iyi, gerçekten çok iyi bir ajandı. Ancak o bize sözleri, konuşulanları ve duyduklarını getiriyordu. Her ne kadar duyulanlar yerine gelene kadar fireler veriyorsa da yine de bu büyük başarıdır… Ama şimdi aramızda bulunan Herr Blitz (not: Hüseyin Yıldırım'ın kod adı Blitz'di. Blitz *(Almanca-Yıldırım anlamındadır)*, bize ABD istihbaratının belgelerini getiriyordu. Bu belgeler bizim devletimizin, sosyalist dünyanın geleceği için çok önemli hayati bilgiler içeriyordu. Üstelik bu belgelerden, sızdırılan istihbarattan Almanya'nın da, başbakanın da, Alman İstihbaratı'nın da haberi olmadı. Yani Alman Hükümeti'nin bile bilmediği hayati öneme haiz belgelerdi bunlar. … Onun için bana kalırsa benim ve STASI'nin en iyi ajanlarının başında Hüseyin Yıldırım gelir" (Ulun, 2008, s.78).

Bütün bu açıklamalar ışığında şu tespitte bulunabiliriz, belge/bilgi istihbarat çalışmalarının ayrılmaz parçalarından bir tanesidir ve *istihbarat faaliyeti bilginin nimetlerinden sonuna kadar faydalanır.* İstihbarat -eskiden de böyle olmakla birlikte- günümüzde yoğunluğu daha da artmış olarak *bilginin bilgiyle savaşıdır*. Bilgiyi üretmek, yaymak, elde etmek, ele geçirmek vd. için neyi kullanırsanız kullanın (teknoloji, ağ yapılar, uydular, yapay zekâ vb.) neticede temel varlığınız, uğraş alanınız, çıktınız, ürününüz, kaybınız, kazancınız bilgidir, gerisi bunu elde etmek, elde tutmak ve diğer işlemler için bir araçtan ibarettir. Bilgi diğer bütün eylemlere temel teşkil eder. "Belli bir bilgiyi neyin istihbarat haline

5 Willy Brandt: Federal Almanya Şansölyesi, Almanya Sosyal Demokrat Partisi lideri.
6 Günther Guillaumme: Federal Almanya Şansölyesi Willy Brandt'ın baş müsteşarı.

dönüştürdüğünü bu bilginin kaynağı belirler. … İstihbarat üretmek için, bir şekilde bilgi toplanmalıdır (Müller-Wille, 2005, ss. 6-7).

O halde şu tezi rahatlıkla öne sürebiliriz, bilgiyi ilk ele geçiren avantaj sağlamıştır, ama onu ilk nitelikli ve **derinli**ğine analiz edip değerlendiren ve ondan yeni bir bilgi elde ederek bunu eyleme dönüştürüp çıktı elde edebilen bütün avantajları ele geçirip hedef noktasına erişmiş, yeni bir hedef için yapacağı hamlelerde de şansını artırmıştır. Bunu herhangi bir istihbarat kurumu veya herhangi bir terörist grup ele geçirirse başarılı hamle yapma şansını yakalayabilmektedir. Yani bilginin kolay ele geçirilebilir olması asimetrik etkiler de doğurabilmektedir. Artık otoritenin pozisyondan ziyade bilgi ya da fonksiyona dayanması ön plandadır.

Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü üzere birçok gazeteci, yazar ve eski istihbarat mensubu istihbarat faaliyetlerini bilgi ile olan ilişkisi açısından değerlendirmektedirler. Bilgi-istihbarat ilişkisini en basit şekliyle şöyle şematize edebiliriz:

Bilgi-İstihbarat Kesişmeleri

Günümüzde belge/bilgi yönetimine teknoloji de sarmal bir çerçevede dâhil olmuştur. Teknolojik gelişmelerin insanlara, kurumlara kolaylık getirdiği, belgenin bilginin bir yazılımla yönetilebileceği gibi çok moda ve popüler söylemler de her alanda ifade edilmektedir. Oysa yazılımlar, donanımlar sistemleştirilip, süreçlerle desteklenmediğinde fayda yerine zarar dahi verebilirler. Bu teknolojik unsurlar nitelikli insan unsuru ile de beslenmediği sürece fayda oranı da düşük olacaktır.

Eğer herhangi bir işletme veya kurumda günümüz koşullarının gerektirdiği donanıma sahip nitelikli bir belge/bilgi yöneticisi var ise, belge/bilgi yönetim sistemi iyi kurgulanıp sürdürülebilir politikalarla yürütülebiliyorsa o kurum veya işletme alanı ne olursa olsun işini iyi yapıyor ve kâr ediyor demektir. Belge/bilgi yönetiminin iş alanlarından bir tanesi de geçmiş veya bugünkü mevcut belge/bilgi birikimini inceleyip elde edilen bilginin ortaya koyduğu nedenlere/sebeplere bakılarak yarınki olayların sonuçlarını bulmaya yardımcı olmaktır. Buna bugünkü birikimlerin ortaya koyduğu sonuçlara bakarak geçmişte dünde bilmediğimiz, çözümleyemediğimiz sebepleri bulmayı da ekleyebiliriz. Bu ise bir anlamda geleceği kestirebilmek, geçmişi keşfetmek olarak da nitelenebilir ki istihbarat disiplininin bugün ana uğraş alanlarından birisi budur.

Bütün bu tanımlar açıklamalar, tespitler rehberliğinde istihbarat denen olgunun ne olduğunu şöylece çerçevelendirmeye çalışalım:

1- Teknolojik, siyasi, kültürel gelişmeler istihbaratın niteliğini de kapsamını da değiştirmiştir. İstihbarat eylemi çoğunlukla planlı bir harekettir, bilgiye dayalı bir işlemler ve süreçler bütünüdür. İstihbarat ile bilgi (haber alma) arasında su sızmayacak derecede bir ilişki bütünlüğü vardır. Ancak istihbaratın kendine has yol ve yöntemleri ile birlikte bilginin istihbarat faaliyetinin bir girdisi olduğu söylenebilir. Ancak bu girdi önemli ve vazgeçilemez bir girdidir.

2- İstihbarat elde etmenin muhakkak bir nedeni vardır. Yani istihbarat rastgele, iş olsun diye yapılan bir faaliyet alanı değildir. Bir maksada ve

sonuç almaya odaklıdır. Neden ne olursa olsun yapılan istihbarat faaliyeti ve elde edilen bilginin değerlendirilmesi bir hedefe erişime yöneliktir. Hedefe istenen doğrultuda erişim için hedefin tüm unsurlarına ait belgeye/bilgiye ihtiyaç hissedilir.

Hedef bir devletse o devlete ait toplum yapısından, kültürel özelliklerine, askeri, ekonomik, dini, siyasi, vb. özelliklerinden, coğrafyasına, bölgesel, küresel etki alanına kadar her alanda bilgiye ve bu bilgilerin nitelikli değerlendirilmesine ihtiyaç hissedilir. Bu hedefler bir kişi, örgüt, kurum veya bir grup da olabilir. Yine bunlar için de değişik belgeye/bilgiye, koşul değerlendirmelerine başvurmak gerekir.

3- İstihbaratta elde edilen belge/bilginin değerlendirilmesi kadar eldeki mevcut belgelerin/bilgilerin belirlenmesi, yönetilmesi, değerlendirilmesi ve korunması da süreçlere ve sistemlere dayalı olması gereken önemli bir faaliyet sahasıdır.

4- İstihbarat yalnız gizli ve gizemli belgelerle/bilgilerle ilgilenmez. Bunlardan daha çok açık kaynak belgelerle/bilgilerle faaliyet yürütür. Maksada eriştirecek, hedefe götürecek, olumlu sonucu verecek her türlü belge/bilgi kapsama alanındadır. Bu belgeler/bilgiler karşı tarafın da ilgisi dâhilindedir. O halde bunların da güvenliğinin sağlanması için sistemlere ve süreçlere dâhil edilmesi gerekir.

5- İstihbarat faaliyetleri devletin tüm kurumlarının ihtiyaçlarına göre hareket alanı belirler.

6- İstihbaratta kaynak ayrımı yapılmaz, kaynağın doğruluğu, içeriğinin işe yarar olup olmadığı önemlidir.

7- İstihbaratta çağın koşulları gereği ufak, büyük bilgi/haber diye bir ayırım yapılamaz. En ufak bir bilgi kırıntısı dahi çok önemlidir. Sıradan, herhangi bir güvenlik alanına dâhil edilmeyecek kişiye ait bir bilgi veya o kişinin paylaştığı, yayımladığı bir belge/bilgi ciddi güvenlik açıklarına sebebiyet verebilir.

8- Güçlü istihbarat geçmiş-bugün-gelecek kombinasyonuna dayanılarak ortaya çıkar. Bu kombinasyon düzenli bir dizge haline getirildiğinde etkin istihbarati bilgi elde edilmiş olur.

9- İstihbarat sürekli bir faaliyettir. Savaş, kriz, kaos dönemlerinden daha önemli miktarda istihbarati bilgi ve değerlendirmeler barış ve sükun döneminde elde edilerek karmaşa dönemlerine hazırlık yapılır.

10- İstihbarat, geçmişte yoğunlukla bu işi profesyonelce yapan teşkilatlara ait tek taraflı bir faaliyet alanı olarak bilinse de günümüzde istihbarat yapanlar da karşı-gözetimin etki alanı içerisindedir. Yani istihbarat yapanlara karşı da yoğunluklu olarak profesyonel rakip istihbarat teşkilatları dışında, bireysel veya özel organizasyon olarak istihbarat, gözetim, kandırma, yönlendirme, yönetme faaliyetleri sürdürülmektedir.

11- Teknolojinin gelişmesi, yaygınlaşması, kolay ve ucuz erişilebilir olması eşi benzeri görülmemiş büyüklükte veri yığınları oluşturduğundan istihbarat teşkilatlarının işlerinin nitelikleri, süreçleri ve alanları büyük değişime uğramıştır. Devasa boyutta oluşan veri malzemelerinden oluşan yığınları elde etmek, bunları anlamlı parçalara bölmek, daha sonra farklı parçaları bir araya getirip bulmacaları çözmek istihbaratın temel dayanak noktasında değişikliklere sebep olmaktadır.

12- Geçmişte istihbaratın doğası öncelikle ve yoğunlukla bilgiyi elde edip harekete geçmek, plan yapmak, karşı harekette bulunmak olarak özetlenebilirken bugün neler olabileceğini kestirmek, niyet okumak, olmadan önce farklı seçeneklerle neler olabileceğine karar verebilmek şeklinde evrilmiştir.

10. Bilgi Enflasyonu

Günümüzde bilgi küresel anlamda önem atfedilen bir unsur haline dönüşmüştür, nicelik itibariyle altından kalkılamayacak sayıda ve yoğunlukta bilgi ve veri üretilmekte ve bir şekilde kullanıma sunulmaktadır. Bunun toplumları ve bireyleri bilgili olmak hususunda olumlu anlamda ne kadar etkilediği de tartışılan bir husustur. "Giderek artan, hatta aşırıya kaçan bilgi yığını günümüzde üst düzey yargı yetimizi köreltmektedir. Bilgideki azlık pek çok durumda daha fazlayı elde etmemizi sağlar" (Han, 2017, s.19). Ancak değerlendirilmemiş bilgi ve veri fazlalığının bireyleri ve toplumları entelektüel manada aşağıya çektiği de bir gerçektir.

Freeman ve Soete (2004), modern toplumsal refahın ve iktisadi gelişmenin en önemli faktörlerinden birisinin teknolojik yenilikler olduğu tezini ileri sürerek bilgi yükünün birçok kişi ve grup için sorun teşkil ettiğini vurgularlar. "Aşırı bilgi yükü uzun zamandır, bilim ve teknoloji için bir sorun oluşturduğu gibi aynı zamanda iş yöneticileri, politikacılar ve birçok tüketici için de büyüyen bir sorundur. Bilgi ve verilerin faydaya dönüştürülmesi, uzun düşünce ve hazırlıktan sonra özlü bir takdim, sınıflandırarak açma ve nakil işlemleri gerektirir. Aşırı yük sorunu, bilgi kirlenmesi dediğimiz bir sorunla da çok yakından ilgilidir. Kimsenin istemediği ve kullanmadığı değersiz bilginin yayılması" (Freeman ve Soete, 2004, ss. 464-465) yaklaşımıyla meseleye ekonomi disiplini penceresinden bakarlar.

Akyel (2012), yarım bilginin sosyal medya düzeni üzerinden toplumları etkilediğini söyler: "Sosyal medya düzeni, her şeyde olduğu gibi, kendi faydalarını ve kendi zararlarını bir araya getirip önümüze koydu. Büyük zararlarının başında dezenformasyon ve bilgi kirliliğini yayması gelmektedir. Bir diğer zarar verici yönü ise yarım bilgilerin dolaşımının artması ve hatta tam bilgi karşısında üstünlük kurmasıdır.

Ünlü Alman filozofu Nietzche'nin 'Yarım bilgi (az bilgi), tam bilgiye galebe çalar. Olguları, olduklarından daha basit algılar, böylece anlaşılır ve ikna edici fikirler üretir' aforizması, giderek yaygınlaşan yarım bilgilenmiş bir dünyanın nasıl da içinde yer aldığımızın tehlikeli sinyallerini gösterir gibidir" (Akyel, 2012, ss. 313-328).

Özdağ (2008), bilgi kirliliğinin, çok büyük bilgi yığınlarının bir istihbarat analizcisi için en büyük sıkıntılardan olduğunu vurgulayarak: "İstihbarat analizine alacağı bilgileri büyük bir bilgi yığını içinden ve farklı kaynaklardan derleyen, farklı bilgi türlerine dayanarak ne kadar çok bilgi var ise tasnif eden istihbarat analizcisinin doğru analiz yapma ihtimali hem yüksektir hem de zor. Yüksektir, çünkü farklı kaynaklardan bilgi edinirse, analizcinin karşılaştırma ve kıyaslama yapma ve daha az yanılma ihtimali vardır. Ancak ne kadar fazla kaynaktan bilgi gelir ise onları işlemek, teknik bir anlatım ile istihbarat çarkı içine almakta o kadar zor hale gelir. Bir anlamda analizci 'bilgi kirliliği' altında ezilir" (Özdağ, 2008, s. 313).

Burada itiraz edilecek ufak bir nokta vardır, fazla bilgi yanlış yönlendirilmiş, maksatlı oluşturulmuş yalanlardan kurgulanmış bilgi ise, yani doğru bilginin arasına maksatlı yalan, yanlış bilgi karıştırılmış ve kaynağında bozulmuşsa buna 'bilgi kirliliği' adı verilebilir. Nitelikli bir bilgi birikimi var ve bu yığınlar halinde kaotik bir yapıda, sistemli olarak düzenlenmeden kullanıma dâhil edilmişse, kirlilikten ziyade 'bilgi karmaşası/kargaşası' veya 'bilgi enflasyonu'ndan bahsedebiliriz.

Hughes-Wilson (2008) da, bilgi devriminin istihbaratın karşılaştığı sorunları büyüttüğünü ve değiştirdiğini vurgular ve "Bilgisayar

ordularıyla destekli bilgi devrimi muazzam bir bilgi yönetimi sorunu doğuruyor. Önümüzdeki yıllarda istihbarat analizcileri, diplomatlar ve siyasetçilerin kendilerini bilgi batağına saplanmış bulmaları işten bile değil" (Hughes-Wilson, 2008, ss. 413-414) öngörüsünde bulunur. Bilgi teknolojilerinin icad edildiği, bilgi yönetimi uygulamalarının üst seviyede ele alındığı ülkelerden birisi olan İngiltere'nin bir istihbarat elemanının bu tür yakınmaları, bilgi yönetimi sorununa vurgu yapması bizleri daha fazla endişeye sevk edip düşündürmelidir. Türkiye'de acaba durum nasıldır?

Ülkemizde, maalesef tüm kamu kurum kuruluşları ile birlikte birçok işletme, örgüt ve organizasyonun ciddi bir bilgi karmaşası/kargaşası yaşadığından, bu karmaşadan doğmuş bulunan nitelikli hale getirilememiş olan belge/bilgi enflasyonundan bahsedilebilir. Günümüzde özellikle memleketimizde, konunun ciddiyetten ve önemsemeden uzak bir takım palyatif müdahalelerle çözümlenmesine çalışılmakta, 'hazır paket' elektronik bilgi yönetim sistemlerine mucize kurtuluş reçetesi muamelesi yapılmaktadır. Bugünkü yanlış algılamaların temeli elektronik ürünlerin ve sistemlerin tüm bu sorunları otomatik olarak çözeceği inancıdır. Bunu, olaya sistemli bir süreç yönetimi olarak bakmayıp meseleyi bir marka ve ürün olarak görenlerin düştükleri bir handikap olarak nitelememiz mümkündür.

Meseleyi sadece ürün boyutunda değerlendirenlerin sıklıkla söz ettiği gibi, e-dünya, sanal âlem, ağ bağları yalnız bilgiyi paylaşıp erişilebilir kılarak bilgililiği, özgürlüğü artırmamakta, görünenin, inanılanın aksine çok bilinçli şekilde bilgisizliği artırmakta, cehaleti, sıradanlığı yaygın hale getirmekte, özgürlükleri, bağımsızlıkları tehdit etmektedir. Günümüzün bu sistemleri agnotolojinin de (bilgisizlik biliminin) işlevsel bir aracı haline gelmiştir. Bu bilgisizliğin temelinde veriyi, bilgiyi gereğince işleyemediğimiz olduğu da literatürde ilgililerce ifade edilir: "Gerçekten veri artıyor mu? Kullandığımız kişisel bilgisayarımızın sabit disk sürücüsü geçmiş 10 yılda 10.000 kat büyüdü ama içinde taşıdığı anlamlı içerik bu oranda büyüdü mü? Daha kaliteli müzik, daha kaliteli video görüntüleri daha güzel resimler ile dolu sunum dosyaları, bunların hepsi

duyularımıza daha hoş gelecek şekilde gündelik yaşantımıza girdi ancak daha fazla bilgiyi işleyemediğimize eminiz" (Aksu, Candan, Çankaya, 2011, s. 167). Ulusal boyutta özgürlüklerin ve bağımsızlığın tehdit edildiği ortamlarla istihbarat teşkilatlarının ilgilenmemesi de elbette düşünülemez. Ancak "artan bilgi akışının istihbarat örgütlerini aşırı yükleme nedeniyle bunalttığı" (Harp Akademileri…, 2002, s.184; Yılmaz, Eylül 2017). da ifade edilmektedir. Bu tehlikenin uzantıları ve muhtemel etkileri, başka birçok düşünür ve uzman tarafından da dillendirilir.

Paul Virilio (2003, ss. 62-63), fazla bilginin dünya barışını dahi etkileyeceği inancını dile getirirken ortam kontrolünden bahseder: "Bugün hukuk devletinin toplumsal kontrolünün yerini büyük ölçüde ortam kontrolü almaktadır. …Joseph Paul Goebbels[1] 'her şeyi bilen hiçbir şeyden korkmaz' demişti. …Radyoaktif enerjiyle maddeyi parçalayan atom bombasının ardından yaşadığımız binyıl sonunda ikinci bir bombanın hayaleti çıkmıştır. Bu bomba bilginin interaktifliği aracılığıyla uluslararasındaki barışı parçalama yeteneğine sahip olan bilgi bombası'dır." Furedi, (2014) "Nesnel bilgi hakkında var olan sinikliğin, sık sık 'bilgi güçtür' sloganıyla dile getirilen ve yaygın olarak var olan Bilgi Toplumunda yaşıyoruz fikriyle bir arada var olması çelişkili bir durumdur.

Tam da bilgiye dair entelektüel otoritenin sorgulandığı bir zamanda, eğitime ve öğrenmeye görülmemiş bir önem atfedilir olmuştur. …Kamu ve özel sektör kuruluşları, devamlı bir şekilde giderek daha fazla bilgi temelli olarak hareket ettikleri açıklamasında bulunmaktadır. Bilgi, neredeyse her önemli kurumun kucak açtığı bir simge halini almıştır. Fakat ne yazık ki, çağdaş tahayyül bilgiyi yüzeysel ve neredeyse bayağı bir karaktere indirgemiştir.

[1] Dr. Paul Joseph Goebbels: 1933 ilâ 1945 yılları arasında Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı yapmış Alman politikacıdır. Adolf Hitler'in en yakın arkadaşlarından biri ve en sadık yandaşı.

Bilgi, sıklıkla, 'aktarılabilen', 'taşınabilen', 'piyasası yapılabilen' ve 'tüketilebilen', kolayca sindirilebilir bir hazır ürün olarak kavramsallaştırılmaktadır. Mary Evans akademik kurumları, öğrencilere 'porsiyonu' vermeye çalışan catering endüstrisine benzetmektedir. Bilginin ürüne dönüşmüş olması, onun içeriğinden gelen değerinden veya anlamından yoksun kılmıştır ve Bilgi Ekonomisi'nin tüccarlarınca perakendeciliği yapılmakta olan bilgi, gerçekte bayağı bir karikatür haline gelmiştir. Bu neden böyle olmuştur peki? Çünkü gerçekle ilişkisi kesilmiş olan bilgiye dair içkin bir anlamdan söz edilemez. O artık, değer atfedilmekten çok aktarılan ve en bayağı haliyle yeniden dönüştürülebilir olan soyut bir içgörü halini almıştır. Bilgi bir ürün olarak algılandığında, onun kendi kültürel ve entelektüel kökeniyle olan ilişkisi belirsiz bir hale gelir. Bilgi, giderek insani bir entelektüel çalışmadan çok teknik bir sürecin ürünüymüş gibi görülmektedir" (Furedi, 2014, ss.20-21).

Bu teknik süreç ise bilgiyi kurumsal veya devlete ait olmaktan çıkartarak yoğunluklu olarak kişiselleştirmiştir. Bilgi günümüzde adeta "kişisel bir mülk" haline dönüşmüş ve en etkin sosyal faktör niteliği kazanmıştır.

Michael Dertouzos (1998, s. 58), bilginin teknolojiyle birleşimiyle birlikte önümüzdeki süreçlerde "ortalıkta inanılmaz miktarda yüzer gezer hırdavat bilgi"nin dolaşacağını belirtir. Bu noktada araya simsarların ve aracıların devreye gireceğini ifade ederek, "o kişinin sahip olduğu bilgiyi şu kişi istiyor diyerek alıcıyla satıcıyı buluşturacaklar"ından endişe eder. Devamında ise meselenin ekonomik boyutta getireceği tehlikeye şu sözlerle dikkat çeker: "Kanımca tüm olumlu yönlerine rağmen bilgi hareketi kendi haline bırakılırsa, zengin kişiyle yoksul kişi, zengin ulusla yoksul ulus arasındaki uçurumu daha da açacaktır. Daha iyi bilgilenme, zengine mal ve hizmetler bakımından daha iyi arz ve daha iyi edinme olanağı sunacaktır. Bu, Bill Gates'in sözünü ettiği ve zengini daha zengin yapan 'aracı maliyeti'nden kurtulmuş kapitalizmdir." Görüldüğü üzere iletişim teknolojisiyle birleşen, 'ağ'laşan bilgi fazlalığı ekonomik faktörleri de değiştirecek boyuta doğru evrilmektedir. "Özet olarak

söyleyecek olursak, besbelli ki, insanlık kendi iktisadi tarihinin belli başlı *üçüncü sosyo-ekonomik* hareketini yaşıyor" (Dertouzos, 1998, s. 58).

Sosyal faktörlerin ekonomik davranışları, dolayısıyla ekonomik faktörleri etkilediğini dile getiren benzer birçok düşünüre ek olarak günümüzde bilgi ve işlenmemiş veri yığınlarının, sosyal davranış ve sosyal faktörleri, bilgi üretme, elde etme davranışlarını değiştirdiğini, sonuç olarak istihbarat faktörlerini de etkilediğini söyleyebiliriz.

Bir başka ifade ile bilginin güç olduğu kuramı günümüzün ideolojik boyutunu oluştursa da bilgi ve veri fazlalığı bireysel, toplumsal, kurumsal ve devlet düzeyinde sürekliliği tehdit eden bir hâl almıştır. Bu sebeple istihbarat örgütlerinin günümüzde en önemli faaliyet alanlarından bir tanesi de bu bilgi bombalarının ve bilgi enflasyonunun zararlı etkilerini etkisiz kılacak önlemler almak, nitelikli bilgi ile malumat arasındaki ayrımları yapmak, ancak gerektiğinde malumatlardan ve bilgi enflasyonundan da kazanç sağlayarak karşı ataklarda bulunmak olmalıdır. İstihbarat teşkilatı kamusal veya özel alana ait hiçbir bilgi varlığına veya bilginin kendisine tüketilebilen, kolayca sindirilebilen, içeriği ve anlamı kısırlaştırılmış hazır ürün olarak bakma lüksüne sahip olmamalıdır.

11. Belge ve Belge/Bilgi Yönetimi

Bu çerçevede 'bilgi' ile sarmal, ayrıştırılamaz hatta bütünleşik birlikteliği olan 'belge'nin kavramsal anlamda ne olduğunu gösterecek açıklamalara da kısaca bakalım.

Belge

TDK Türkçe Sözlükte Belge (2011, s. 299); "Bir gerçeğe tanıklık eden yazı, fotoğraf, resim, film vb. vesika, doküman." olarak tarif edilmiştir. Bruce W. Dearstyne (2001, s.1) ise, "Kayıt (belge/evrak) bir şahıs, kurum ya da kuruluş tarafından üretilen, o kuruluşa gelen ya da oluşturulan fiziksel yapısı ya da özelliği ne olursa olsun, her türden kaydedilmiş bilgiyi ifade etmektedir." açıklamasıyla kavramın içerisine "kaydedilmiş olmayı" yerleştirmektedir. Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi/İşlemleri (BEYAS) El Kitabı'nda ise geniş bir belge tarifi görmek mümkündür: "Belge (Records): 1. Kurumların veya bireylerin iş ilişkilerini yürütebilmek veya yasal yükümlülüklerini yerine getirebilmek için ürettikleri, aldıkları ve delil olarak korudukları üzerine bilgi kayıtlı her türlü fiziksel ortam. 2. Herhangi bir bireysel veya kurumsal fonksiyonun yerine getirilmesi için alınmış ya da fonksiyonun sonucunda üretilmiş, içerik, ilişki ve formatı ile ait olduğu fonksiyon için delil teşkil eden üzerine bilgi kayıtlı her türlü fiziksel ortam. 3. Bir şahıs, kurum ya da kuruluş tarafından üretilen ya da kuruluşa gelen fiziksel yapısı ya da özelliği ne olursa olsun, gelecekte kültürel, idari ve hukuki nedenlerden dolayı kullanılabilecek ve dolayısıyla kanıt niteliği de taşıyabilecek her türden kaydedilmiş bilgi. 4. İşlemlerin veya yasal zorunlulukların yerine getirilmesinde bir kişi veya organizasyon tarafından delil olarak üretilen,

kabul edilen (alınan) ve korunan enformasyondur (Özdemirci, Torunlar, Saraç, 2009, s.354)."

"Belge terimi geleneksel olarak bir ortam (medium) ve bu ortamda kayıtlı yazı veya işaretlerden (inscription) oluşmaktadır. Çeşitli disiplinlerde belge, biçim (form), işaret (sign) ve ortam (medium) açısından ele alınarak ayrı ayrı incelenmektedir. Biçim olarak ele alındığında belge, bir bilgilendirme ya da iletişim nesnesidir (Tonta, 2004, s. 57).

Belgeye kısaca bilgi taşıyan materyal de denilebilir. Bir belgeyi bilgi mefhumundan ayırt edemezsiniz, belge var ise bilgi vardır. Sözle aktarılan ve kayda geçirilmemiş olanlar hariç bilgi, bir belge üzerine –ortamı ve niteliği ne olursa olsun- kaydedilerek muhafaza altına alınır. Bu çerçevede "belgelerini yönetemeyen bir kurumun bilgiye dayalı yönetim gerçekleştirmesi mümkün değildir" (Özdemirci, Bayram, Torunlar, Saraç, Yalçınkaya, 2013, s.40).

Belge yönetimini ise şu tarifler üzerinden açıklayabiliriz: "Belge/evrak yönetimi belgelerin üretimi, kullanımı, saklanması ve tasfiyesini ifade eden yönetimsel işlemlerdir. Birçok ortamda arşivcilik ve belge yönetimi, belgeler ve içerdikleri bilgi üzerinde tümden bir kontrolü ifade eden kapsamlı bir yaklaşım ve bir bütünün iki parçasıdır" (Dearstyne, 2001, s.1).

"Belge Yönetimi (Records Management): Belgelerin verimli ve sistematik bir şekilde üretilmesi, dosyalanması, korunması, kullanımı ve tasfiyesi ile ilgili süreç yönetim sistemi.

Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi: Belgeleri kayıt altına almak, yönetmek ve zaman içerisinde erişim sağlamak için tasarlanmış sistem" (Özdemirci, Torunlar, Saraç, 2009, s.355) olarak da tarif edilir.

Bu arada belge yönetimi ile bilgi yönetimi kavramları arasında bir karmaşa varmış gibi görünmektedir. Tonta (2004, s.57) da bu karışıklığa dikkat çekerek bunu konuyla ilgilenen birçok meslek grubunun olmasına

bağlar: "'Belge' ve 'bilgi' konusundaki kavramsal karmaşanın 'bilgi yönetimi' terimi konusunda da devam ettiğine tanık olmaktayız. …bilgi yönetimi kavramının tanımı kişiden kişiye ya da disiplinden disipline önemli değişiklikler gösterebilmektedir. Kanımızca bunun temel nedeni, bilgi yönetimi konusunda uzmanlık iddiasında olan meslek grubu sayısının, yani 'paydaş' (stakeholder) sayısının fazla olmasından kaynaklanmaktadır." Meselenin bir tarafını bu oluşturmakla birlikte Türkiye'de belgeye bilgi taşıyan bir materyal veya bir bilgi varlığı olarak bakılmamasının da katkısı vardır. Belge iş ve işlemde aktif kullanıldığı dönemde, önem verilen delil vasfında bir materyal olarak görülürken, güncelliğini yitirdiğinde kırpıntı kâğıt muamelesine tabi tutulur. Kanımızca belge ve bilgi birbirinden ayrılamaz bir bütündür, bunun süreç yönetimine dâhil edildiği belge yönetimi ile bilgi yönetimi sistemleri de birbirinden ayrılamayacak derecede birleşmiş/bağlantılı bir yönetim sistemidir ve bu nedenle metin içerisinde birlikte kullanılmıştır. İyi bir yönetim veya yönetişim için belgenizi/bilginizi de iyi yönetmeniz gerekiyor. Konunun uzmanları bu hususun altını çiziyorlar:

"Kurumsal iletişim aracı olan ve iş süreçlerinin yasal dayanağını oluşturan belgeler, idari sistemlerin işleyişi ve sürekliliği için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, belgelerin etkin yönetimi, yapılandırılmış bir belge yönetim sistemini gerektirmektedir. Kurumlarda belge yönetimi sistemlerinin yapılandırılması sürecinde idari ve yasal süreci etkileyen ya da belirleyen koşullar kadar ulusal ve uluslararası düzenlemeler ve standartların da göz önüne alınması önemli görülmektedir" (Umut ve Külcü, 2014, ss. 103).

Belge/bilgi yönetim sisteminin ulusal düzeyde yapılandırılması, işletilebilmesi için ise değişik bileşenlere ve mimari yapılandırmalara ihtiyaç vardır. Ancak kamuda ve özel organizasyonlarda görev, faaliyet ve iş alanlarının farklı olması sebebiyle her kuruma ait özgün yönetim sistemlerine ihtiyaç hissedilebilir. Bu çerçevede belge/bilgi yönetim sistemi bileşenlerinin tümü kurgulanıp hayata geçirilse de kurumlar

düzeyinde hepsi birbiriyle uyumlu ve eşzamanlı çalışmayabilir. Belge/bilgi yönetim sisteminin bileşenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

*Belge/bilgi yönetim ve işletim sistemleri

Devletin, kurumların hedef ve stratejileri ile belge/bilgi/veri yönetimi ve bilgi işlem sistemleri arasındaki ilişkiyi yöneten, bu konuda kurumda kullanılması gereken teknolojilere yön veren bir faaliyet alanıdır. Belgeye/bilgiye yönelik mekândan, dosyaya, raf sistemlerine, donanıma, teknolojik diğer yapılara kadar bunların tümünün niteliklerinin belirlenip doğrudan kurulması, denetlenmesi, işletilmesi, hizmete sunulmasına kadar geçen bütün süreçleri kapsayan bir üst boyuttur denilebilir.

**Belge/bilgi işlem mimarisi*

İşletim sistemlerinin bütününü düzenli hale getirmek için her bir faaliyet başlığını ayrı kurgulayıp senkronize çalışacak biçimde düzenleme süreçlerini kapsar.

**Kurumlararası iletişim, paylaşım, erişim mimarisi*

Belgenin/bilginin/verinin paylaşımı ve entegrasyonunu temel alan örgütsel yapılara geçişe yönelik uygulamalarla farklı kurumlar ve organizasyonların birlikte çalışabilirliğinin geliştirilmesi; ulusal boyutta yasalar, planlar ve mevzuatlar çıkartılmasının temin edilerek veri/bilgi paylaşımı yaklaşımlarının/hizmetlerinin hayata geçirilmesi.

**Güvenlik mimarisi*

Güvenlik gerektiren, erişimi kısıtlı, kritik öneme sahip, zaman tahditli vb. belgeler/bilgiler arasında bağlantı kurmayı zorlaştırmak, engellemek için dışarıdan erişimlere veya kaybedilmesine karşı belgelerin/bilgilerin farklı yapısallıklarda tutulmasını da sağlamayı içerisinde barındıran mimari. Dağıtık mimari en çok burada kullanılabilir olabilir.

**Belgeyi/bilgiyi araştırmaya açma, hizmete sunma mimarisi*

Belgeyi/bilgiyi araştırmaya açma bir yönetim ve hizmete sunma eylemidir. Bu eylem aynı anda hem somut, hem de soyut özellikleri içinde barındırır. Fiziki olarak belgeleriniz veya araştırmaya sunduğunuz materyalleriniz, araştırma hizmetine tahsis ettiğiniz fiziki mekânlar veya internet siteleriniz bulunur ve bunlar somut özelliklerdir. Hizmete sunduğunuz belge/bilgi veya materyallerin içerikleri, güvenilirlikleri, hizmete sunma sırasındaki hızınız, samimiyet duygusu vermeniz vb. şeyler ise soyut özellikler olarak hizmet faaliyetine yansır. Bu iki özelliğin olumlu yansıması hususunda yapılacak her türlü düzenleme bu yapının mimarisini ilgilendirir.

**Belge/bilgi yönetim sistemi için donanım mimarisi*

Belge/bilgi yönetim sisteminin yürütülmesi için gerekli olan bütün donanıma ait özellikleri ortaya koyan mimari.

**Ulusal program dilleri, ulusal yazılım mimarisi*

Belge/bilgi yönetim sistemi içerisinde e-belge üzerinde çözülmek istenilen bir problem üzerine, makineye ne yapması gerektiğini, belli komutlar aracılığıyla söylemek, iletmektir. Belirli bir problemi gidermek için oluşturulan çözüm yollarını, bilgisayara öğreterek bu çözüm yollarını bilgisayarın işleyip sonuca ulaştırmasıdır. Bunun ulusal yazılımlarla yapılması belge/bilgi/veri güvenliği açısından çok önemlidir.

**Arayüz oluşturma, geliştirme mimarisi*

Hazırlanacak web sitelerinin projesinin ulusal gereksinimlere ve kullanıcı deneyimlerine odaklanılarak tüm genel hatları ve detayları ile birlikte yerine getirilmesidir.

**Sistemler ve mimariler arası bağlantı kurulabilirlik, tanışılabilirlik mimarisi*

Kurumlararası sistemlerin tanışmasını, istenen zamanda kolay ve hızlı belge/bilgi/veri sağlamayı, erişim ve bağlantı kurulmasını güvenlik ve kaydedilebilirlik ölçüleri içerisinde hayata geçirecek yapısallığı anlatır.

**Ölçekleme mimarisi*

Belge/bilgi sistemi içerisinde belgenin/bilginin/verinin kullanımı, sıklığı, paylaşımı, içeriği, kelime yapısı, olay örgüsü vb. gibi nesne ya da özellikleri somut, ölçülebilir, sayılabilir kesimlere ayırarak sıra, aralık, sıklık ve diğer oran ilişkilerini belirleyerek analiz faaliyetlerinde kullanılmak üzere başvurulacak yöntemlere ait mimaridir.

**Regülasyon, tutarlılık, güvenilirlik ve otokontrol mimarisi*

Kurumların, organizasyonların, çalışanların, her kademedeki yöneticilerin yürüttükleri hizmet ve faaliyetler sonucu aldıkları kararların, devletin, toplumun veya kurumun kurallarıyla, hedefleriyle ne derece uyumlu olduğunu yine kendilerince değerlendirerek bir sonuca varmaları, eksikliklerin telafisi, hataların, geciktirmelerin, aksaklıkların regüle edilmesi ve bu sonuçlar doğrultusunda kendilerini yönlendirmelerini sağlayacak bir mimari oluşturulmasıdır.

Günümüzde belge/bilgi hızla çoğalmakta, yığınlaşmaktadır. Devamlı büyüyen şeyleri barındırmak, saklamak tekraren kullanıma hazır tutmak için de oluşturulduğu, tutulduğu yapıyı da sürekli büyütmek gerekir. Çiçek büyüdükçe saksısını değiştirmek gibidir. Ancak çiçek büyüdükçe saksıyı büyütmek de zamanla verimli ve kullanılabilir bir durum olmayabilir. O büyüklükte saksı bulmak, saksının bakımını yapmak gittikçe zorlaşabilir. Oysa çok büyüyüp filiz verdikçe o filizleri de yeni saksılara taşıyarak çoğaltmak, zayıf olanları elemek daha yönetilebilir, kontrol edilebilir bir yapıyı ortaya çıkartabilir. Devasa, erişmesi, bakımı zor bir saksı ve çiçek yerine, parçalara bölünmüş, dağıtık hale getirilmiş, bakımı, erişilebilirliği, güvenliği çok daha kolaylaştırılmış bir yapısallık oluşturulabilir. Ondan elde edeceğimiz ürünü büyük bir yapı içinden elde etmek yerine, belki daha fazlasını, verimini de artırarak küçük parçalardan sistemli dağılımını ve yönetimini sağlayarak elde etmek imkânı sağlanır.

Problemlerin, işlerin, karmaşıklığının çözülmesi, çözümlenmesi, istenen şeye zamanında hızlı ve kolay erişim, yönetmenin, izlemenin,

eksikleri, hataları zamanında küçük parçalarda tespit etmenin kolaylaşması ile mümkün hale gelebilir. Bu da ancak bir sistem kurulması ile gerçekleştirilebilir.

Belge/bilgi yönetim sisteminin ulusal düzeyde yapılandırılması, değişik bileşenlerle ve mimari yapılandırmalarla işletilebilmesi için de belirli işlem adımlarına ihtiyaç duyulacaktır. İhtiyaçları iki ana odak noktası üzerinde temellendirebiliriz:

Bunların ilki izleme adımıdır. Sunucuların ve servislerin ve diğer bileşenlerin izlenmesi: Sahip olduğumuz belge/bilgi kaynaklarının varlıklarının tespiti, değerlendirilmesi ve takibi yapılır. Klasik arşiv malzemesi, arşivlik malzeme ile birlikte e-belgelerin ve artık kamusal ve toplumsal hayattan ayrıştıramadığımız ağ trafiğinin izlenmesi.

İkincisi ise regüle etme ve otokontroldür. Klasik arşivlerin, arşivlik malzemenin, e-belgelerin, donanımın, Logların daimi olarak yenilenerek kontrol edilmesi, kullanıcı, istek, alt istek ve işlem seviyesinde izlenebilmesi ve filtrelenebilmesi, kritik ve güvenlik gerektirecek belgenin/bilginin devamlı güncellenmesi, elde edilen belgenin/bilginin güvenilirliğinin tespit edilmesi, Logların toplanması, saklanması, loglarda iz sürülmesi, belgelerin/bilgilerin sıklıkla değerlendirilme ve analize tabi tutulup anlam kazandırılması gerektiğinde görselleştirilmesi, görsel analiz yapılması yahut görünür kılınması.

Bilgi yönetimi ise kurum, kuruluş, her türlü işletme ve organizasyonun etkin olarak faaliyetlerini yürütmesi, iş ve işlemlerini sürdürmesi için veya işletilmesiyle ilgili gerekli olan bilginin sağlanması, elde edilmesi, düzenlenmesi, sınıflandırılması, denetimi, yayılması, paylaşılması, kullanılması ile güvenilirlik ve güvenliğiyle ilgili hususlara yönetim ilkelerinin ve tekniklerinin uygulanmasıdır.

"Bilgi ile petrolün çıkarılması ve üretilmesi arasında önemli benzerlikler vardır. Bilgiye ulaşmak için kalın 'veri' tabakalarını geçmek gerekir. Daha sonra biraz daha ince olan enformasyon (içeriği ve anlamı

olan veri) tabakasına ulaşılır. İhtiyaç duyulan bilgi tabakası daha derindedir ve daha incedir. Üstelik bu ince tabaka içinde dahi gerçekten ulaşmak istediğimiz, işimize yarayacak bilgi belki de daha zor ulaşılacak bir yerdedir. Kaya tabakaları arasına sıkışmış olan petrol gibi.

Petrolün çok ender olarak yeryüzüne kendi kendine fışkırması gibi bilgi de kendiliğinden ortaya çıkmaz. Ona ulaşmak için bu nedenle, kaynağı bulmak, zaman, emek ve para harcamak gerekir. Bilgi yönetiminin buradaki görevi, benzetmemize devam edecek olursak, petrolün bulunması, çıkarılması, rafine edilmesi, değişik amaçlara yönelik ürünlere dönüştürülmesi ve kullanıcılara sunulmasıdır.

Petrol benzetmesinin işe yaramadığı önemli bir nokta vardır. Petrolün tam tersine bilgi, kaynağından çıkarıldıkça çoğalır, kullanıldıkça adeta katlanarak artar. Tükenmez… Sonu, sınırı yoktur ve… asla çevreyi kirletmez" (Barutçugil, 2002, s. 13).

"Bilgi yönetimi, en yalın şekilde, bilgiyi yaratmak, elde tutmak, paylaşmak ve geliştirmek için kullanılacak yeni radikal yollar olarak tanımlanmaktadır.

Bu nedenle, bilginin saklanmasını ve bilinçli bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılmasını ifade eden olağan bilgi yönetimini değil, şimdi elimizde olan tüm ileri enformasyon teknolojilerini bilgiyi yaratmak, elde tutmak, paylaşmak ve geliştirmek için kullanan tümüyle yeni ve radikal yolları ele almak gerekir" (Barutçugil, 2002, s. 49).

"Bilgi yönetimi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin veri ve bilgi işleme kapasitesi ve yaratıcı kapasitesini birleştiren ve beşeri sermayenin yenilikçi ve yaratıcı kapasitesini birleştiren ve beşeri sermayenin yaratıcı gücünden azami ölçüde yararlanmayı amaçlayan örgütsel bir süreçtir. Bir başka yaklaşımla bilgi yönetimi, bireylerde var olan uzmanlık ve tecrübeler de dahil olmak üzere veri tabanları, dokümanlar, politikalar ve prosedürleri içeren işletmenin tüm bilgi varlıklarını belirlemek, yönetmek

ve paylaşmakla ilgili entegre ve sistematik bir yaklaşımdır" (Aktan ve Vural, 2005, ss. 9-10).

Bilgi yönetimi, istihbarat teşkilatları açısından da amaçlanan hedeflere erişilebilmesi için bireylere, ekiplere, takımlara, birimlere, teşkilata ve devlete, bilginin sistematik süreçlerle üretilmesi, elde edilen dış kaynaklı bilginin de bağlantı ve ilişki kurularak sisteme dâhil edilmesi, sınıflanması, saklanması, gerektiğinde paylaşılması, gerekli görülenlerin yok edilmesi, kolay ve hızlı erişilebilir kılınması, sistemin ve süreçlerin denetlenmesi hususunda olanaklar sağlayan bir idari yönetim metodudur. Ancak azami verimliliğin sağlanması için kurumsal bazdan ziyade ulusal düzeyde her kurum ve kuruluşların yapısallıklarına ve görevlerine uygun olarak biçimlendirilip işletilmesi gereklidir. Tek sistem değildir, birbirini tanıyan, anlaşan, konuşan sistemlerden oluşur.

Bunun için de hem hazırda bulunan (kişisel veya kurumsal olabilir) belge/bilginin, hem de elde edilen belge/bilginin yönetilmesine ihtiyaç vardır. Elbette istihbaratta kişisel deneyimler, refleksler, duygular, algılamalar, psikolojik etmenler çok önemlidir. Ancak bu etmenlerin yanında bunları destekleyerek güçlendirecek yönetim sistemlerine de ihtiyaç hissedilir.

Bunun nitelikli ve doktriner olması için bir takım profesyonel yol ve yöntemler uygulanmalıdır. "Bir güvenlik servisi kayıtlarıyla yaşar" (Rimington, 2016, s. 106). Kayıt denilen şey eldeki mevcut belge/bilgi birikiminin/stoğunun tümüne verilen isimdir. Bu iş ve işlemler artık yalnız elde bulunan, üretilen ve elde edilen mevcut belgeler/bilgiler için değil üretilmeden, elde edilmeden önce de belgeyi/bilgiyi kontrol altına almakla ilgilidir ve değişen dünya şartları ve gerçeklikleri belge/bilgi yönetiminin yapısını ve niteliğini de değiştirmiştir. Belge/bilgi yöneticisi geçmişte olduğu gibi iş ve işlemi tamamlanmış ve bir belgeye/materyale kaydedilmiş bilginin yalnız depo hizmetlerini sağlayan bir ara eleman olamaz. Ülkemizde bu husus henüz layığıyla anlaşılmasa da reel dünyanın

geldiği noktada belge/bilgi yöneticisi artık bir kurumun veya işletmenin yönetim süreçlerinin tümüne dâhil olan bir sistem ve süreç yöneticisidir.

Eğer herhangi bir işletme veya kurumda günümüz koşullarının gerektirdiği donanıma sahip nitelikli bir belge/bilgi yöneticisi var ise, belge/bilgi yönetim sistemi iyi kurgulanıp sürdürülebilir politikalarla yürütülebiliyorsa o kurum veya işletme alanı ne olursa olsun işini iyi yapıyor ve kâr ediyor demektir. Belge/bilgi yönetiminin iş alanlarından bir tanesi de geçmiş veya bugünkü mevcut belge/bilgi birikimini inceleyip elde edilen bilginin ortaya koyduğu nedenlere/sebeplere bakılarak yarınki olayların sonuçlarını bulmaya yardımcı olmaktır. Buna bugünkü birikimlerin ortaya koyduğu sonuçlara bakarak geçmişte dünde bilmediğimiz, çözümleyemediğimiz sebepleri bulmayı da ekleyebiliriz. Bu ise bir anlamda geleceği kestirebilmek, geçmişi keşfetmek olarak da nitelenebilir ki istihbarat disiplininin ana uğraş alanlarından birisi budur. Günümüzde belge/bilgi yönetimine teknoloji de sarmal bir çerçevede dâhil olmuştur. Teknolojik gelişmelerin insanlara, kurumlara kolaylık getirdiği, belgenin bilginin bir yazılımla yönetilebileceği gibi çok moda ve popüler söylemler de her alanda ifade edilmektedir.

12. Devlet- Bilgi Güvenliği- Bağımsızlık: Belgenin/Bilginin Yeni Güzergâhı Ağlar ve İstihbarat

İletişim teknolojisi, bilişim teknolojisinin değişim gücünü her fırsatta vurguluyoruz. Aslında bilgisayarlardan, teknolojik ilerlemelerden, yazılımlardan, donanımlardan, elektronikleşmiş her türlü iletişimden, yapay zekâdan, nesnelerin internetinden, dijitalleşmeden, blokchainden, artırılmış sanal gerçeklikten, ağlaşmış toplumdan bahsettiğimizde birbirinden çok da farklı işlerden, işlemlerden, nesnelerden, eylemlerden bahsetmiyoruz. Bunların tümü belirli bir teknolojinin çekirdeğinde bulunduğu değişik katmanlardır. Aynen bir soğanın kabuğu gibi. Ana çekirdeğinde bilgi ve iletişim teknolojisi olan bunun üstünü kaplayan değişik katmanlar ve bu katmanlara işlevlerine göre verilen isimler. Neticede bilgiyi ortadan kaldırırsanız teknolojisi de çökecek demektir. İnterneti ortadan kaldırdığınızda çok gelişmiş birçok yapısallık da kullanılamaz hale gelecektir. Bu teknolojik gelişmeler insanlığın hayat modellerinde, iş yapış biçimlerinde geçmişe göre temel farklılıklar doğuran özellikleri beraberinde getirmektedir.

Yeni gerçekliklerin biçimlendirdiği günümüz dünyasının en önemli öğesini teknolojik gelişim, iletişim ile küreselleşen ekonomi, bilgi elde edilmesi, bunun nitelikli olarak değerlendirilmesi, yerinde ve zamanında kullanılmasıyla birlikte güvenlik, dolayısıyla istihbarat arasındaki dengenin kurulması oluşturmaktadır. Bu dengenin kurulması noktasında

ölçekler de büyük değişimlere uğramıştır. Artık devletlerin toplumların güvenliği, esenliği, huzuru bazen çok ufak gibi görünen bu nedenle önemsenmeyen, bir kişiye ait veya onun sahip olduğu ufacık bilgi kırıntısına bağlı olabilmektedir. Devlet ve toplum olarak güvenliğe ve bağımsızlığa tarihin her döneminden daha çok ihtiyacın olduğu, hissedildiği günleri yaşamaktayız.

Tüm bu etkiler ve etkileşimler nihayetinde insanların, toplumların güvenliğini, geleceğini çerçevelendirip biçimlendirecektir. Bunları hiç olmazsa genel hatlarıyla anlamadığımız sürece güvenliğimizle ilgili yakın ve uzak tehlikeleri de hissetmemiz imkânsızlaşacaktır. Yukarıda ifade ettiğimiz günümüz gerçekliğini bu bölüme de uyarlayarak konuya geçelim. Yeni teknoloji öyle bir şeydir ki, kendisini görünmez ve hissedilmez kılarak ağlar üzerinden sirayet ederek gerçekliğini oluşturmakta, bilgileri, verileri tek merkezde toplayıp değerlendirip değerleyip tekraren servis ederek değişim ve dönüşümü kişiselden küresele uzanan bir çizgide yine bir merkeze bağımlı kılarak sağlamaktadır. İşte bu noktada bilginin bilinçli yönetilmesi devreye girmektedir. Konuyla bağlantısı sebebiyle ağlar üzerinden güvenliğin sağlanması da elzem bir faaliyet alanıdır.

Bilgiyi gerekli koşullarda korumak, yönetmek yerine sınırsızca (!) özgür bırakmak, bilginin veya malumatın ağ üzerinde sürekli hareket halinde bulunması güvenlik açıklarına, yanlış veya maksatlı yönlendirmelere sebep olmaktadır.

Yaşadığımız dünyada artık toplumlararası, vatandaşlar arası ve daha üst düzeyde küresel anlamda insanlar arası iletişim, etkileşim ağlar üzerinde yürüyüp örgütlenmektedir. Ağlar küresel yeni bir sosyal-ekonomik-kültürel-askeri (vd.) morfolojiyi ortaya koymakta ve ağlar üzerinde yürütülen iletişim ve etkileşim eskiden farklı bir mantık geliştirerek yeni hayat formları, üretim, denetim, deneyim, yönetim, iktidar, hukuk, eğitim, kültür süreçlerinde önce kişisel, sonra sosyal ve neticede küresel düzeyde önemli yapısal değişiklikleri gerçekleştirdiği

görülmektedir. Yani sosyal olguların belirlediği teknolojik ilerlemenin yönünden daha çok günümüzde teknoloji, sosyal faktörleri etkileyip yönlendirmektedir. Teknolojinin şaşırtıcı ve beklenmedik biçimlerde ilerlediğinden bahseden Graeber (2016, s. 37), "bunun genel olarak ne yönde ilerleyeceğinin sosyal faktörlere bağlı olduğunu belirtmektedir". Bugün dünya küçülmüş avuçların içine sığar olmuştur ve parmak uçlarıyla her yere erişilebilmekte, fiziki sınırların çok da koruyuculuğu kalmamaktadır.

Erdem (2012), sosyal ağların insanların diktatörlüğe karşı iradelerini güçlendirici bir aracı haline gelebildiğini, ancak aynı zamanda saldırıların belirsizleşmesine de olanak sağladığını, enformasyonu her yere yayarak sıradan suçlulara yeni bir alan ve yeni bir kaçış yolu sunduğunu ve hükümetlerin sivil kisve altında operasyon yürütmelerine izin verdiğini vurgular (Erdem, 2012, ss. 165-187).

Güvenlik algısı artık format değiştirmiş, en önemsiz görülebilecek kişisel güvenlik açıkları dahi dönem dönem devletin güvenliğini ilgilendirir hale gelmiştir. Kişilerin ağlar üzerinde kendilerince çok önemsiz görülen sosyal faaliyetleri, paylaşımları kurumsal veya ulusal güvenliği ilgilendirecek boyutlara hızla evrilebilmektedir.

Örneğin, "akıllı şebekeler aracılığıyla verimli kullanılan bir enerji altyapısının, aynı zamanda siber saldırılara uygun bir hedef haline de geleceğini de göz önüne almak gerekmektedir" (Bilgi Teknolojileri … 2018, s.75).

Klasik anlamda uluslararası sistemde yer alan tüm devletler, büyüklüklerine, çevresel veya bölgesel konumlarına, kültürel, sosyal, dini, ekonomik, askeri, teknolojik, etnik vb. yapılarına göre farklı güvenlik ihtiyaçlarına veya güvenlik anlayışına sahiptiler. Bu hususlar günümüzde de önemini sürdürmekle beraber hızlı bir şekilde içerik değişikliğine uğramıştır. Artık bölgenin, çevrenin, konumun ve diğer niteliklerin çok önemi olmadan yönlendirilme ve yönetilme faaliyetlerinin ana unsuru oluyorsunuz, nitelikleriniz birer kullanılma aracı olarak aleyhinize işlev

görebiliyor. Siz ekonominizle, askeri yapılarınızla, dini yapınızla, etnik unsurlarınızla ilgili ne kadar duyarlı olup güvenlik algılayışları ve önlemleri geliştirseniz de ağ yapılar, dijital ortamlar üzerinden gerçekleştirilen eylemlerle tüm güvenlik duvarlarınız çökertilip, hassasiyetleriniz enfekte edilebiliyor. Bunu birebir devletler yaptığı gibi artık küresel boyutta devleşmiş şirketler de uluslararası operasyonel faaliyetlerin ana elemanı oluyor.

Güvenlik "insanlık tarihi ile birlikte ele alınan ve insanoğlunun doğa ile mücadelesinde, psikolojik yapısında, sosyal yaşamında, siyasal yapılanmasında, ekonomik ilişkilerinde, kısacası yaşamın her boyutunda davranışlarını etkileyen bir kavram" (Dedeoğlu, 2003, s.279) olarak hayatın her alanını kapsadığı gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır. Yine "kişisel gizliliğin yanında, artık sırları casus programlardan ya da virüslerden koruma (ya da ulusal güvenlik söz konusu olduğunda, bunları savunma silahı olarak kullanabilme) sorunuyla karşı karşıya" (Gardels, 2011, s.42) kalınması teknolojinin hayatımıza dâhil olduğu alanın genişliğini de göstermektedir.

"Büyük ülkeler yalnızca toprağı, nüfusu, teknolojisi ve ekonomisi güçlü olan ülkeler değil, aynı zamanda, kurumlarını, kavramlarını ve kültürlerini de akıllıca kullanmasını bilen ülkelerdir" (Yeniçeri, 2006, s.14) yaklaşımı günümüz şartlarında daha da genel geçer kabul gören bir husustur. "Ernesto Laclau'nun devletin bir 'özne' veya 'nesne'den çok, bir ilişkiler yumağı' olduğu" (Belge, 2013, s.162) tespitini devletlerarası rekabete uyarladığımızda ise ilişkiler yumağına oyunlar yumağını da eklememiz ve işleri açılması çok zor düğümler ve karmaşalarla artık ağlar üzerinden de tarif ve tasvir etmemiz gerekir. "Uluslararası ilişkilerde uzman olan pek çok gözlemciye göre, ideolojinin arka planında çeşitli uluslar arasında büyük çaplı birtakım rekabetlerin ve sürtüşmelerin söz konusu olmasına olanak tanıyan büyük güçlerin ulusal çıkarlarının gerçek özünün olduğuna ilişkin bir inanç vardır" (Fukuyama, 1999, s. 41) tespitine eklenebilecek şey meselenin artık bir inanç olmaktan çıkıp yaşanan vaka olmasıdır.

Günümüzde güvenliğin ve bağımsızlığın anahtarı, rakiplerin ağlarında nelerin yer aldığını, neleri ağlar üzerinden yönettiğini, yönlendirdiğini bilmektir. Küreselleşen ağlar, kalın duvarlar örmenin fazlaca bir yaptırımı olmadığını gösteriyor. Bilgi toplamak için ağlar mükemmel ortamlar sunuyor. Amaç bilgi toplamak ise ağları çökertmek, ağlar üzerinden bilgi paylaşımını engellemek hiç de akıllıca görünmüyor. Ancak amaç bir devleti, toplumu etkisizleştirmek, fonksiyonlarını yapamaz duruma getirmek ise en önemli savaş alanını ağlar oluşturuyor.

Elektronik istihbaratçılar günümüzün ve geleceğin en önemli kişileridir. Siber savaş internet uzmanlarını gerektiriyor. Siber savaş açık bir savaştır, gizlisi saklısı yoktur. Ağlar gerçek zamanlı istihbarat sağlayan sistemlerdir. Siber savaş yaşamı anında durdurur. Elektrik şebekeniz, su şebekeniz, ulaşım ağınız, üretim zinciriniz ve benzeri sistemleriniz ateşli silah kullanılmadan, bilişim silahı ile yerinden kıpırdamadan felç edilebilir. O halde güvenlik nedir? Fiziksel sınırların güvenliği, güvende olduğunuz anlamına gelir mi? Güvenliğin unsurları değişmiştir. Siber güvenliği iş yerinizdeki bilgisayarınız, tabletiniz, cep telefonlarınız, dizüstü bilgisayarınız, internet hattınız ve benzeri milyonlarca makine oluşturuyor. Siber güvenlik, "tüm bilgisayar ağlarını ve onların bağlı olduğu ve kontrol ettiği her şeyi kapsıyor" (Clarke ve Knake, 2011, s. 44). O halde hepimiz siber güvenliğin bir parçasıyız, siber güvenliğin bir unsuruyuz. Savaş her yerde, hepimiz savaşın bir neferiyiz. Siber savaş, kısaca "bir devletin başka bir devletin bilgisayar sistemlerine ve ağlarına sızarak hasar veya kesinti yaratmak üzere hareket etmesi" (Clarke ve Knake, 2011, s. 8) olarak tanımlanıyor.

Güvenlik her noktada farklı uygulamaları gerektiriyor. "ABD Stratejik Kuvvetler Komutanlığına bağlı bir alt komutanlık olan Siber Güvenlik Komutanlığı, 5 Mayıs 2018 itibarıyla Amerikan ordusunda "muharip komutanlık" olarak bilinen bağımsız bir komutanlığa yükseltildi" (ABD'den..., 2018). Devletler siber güvenlik için ordular kuruyor. Kara, hava, deniz kuvvet komutanlıkları gibi siber güvenlik kuvvet komutanlıkları oluşturuyor. Küresel ağların olduğu dünyada bağımsızlık

ölçütü ne olacak, devletler ve toplumlar bağımsızlıklarını ilan edebilecekler mi? Bunlar geleceğin dünyasının en büyük çıkmazlarıdır.

Yeni oluşumlar, yasal ve kurumsal yapıların paramparça olup dönüştüğünü gösteriyor. Yasal süreçler, zorunluluklar, klasik kurumsal yapılaşmalar, iş, işlem adımları, iş yapış biçimleri, ideolojiler, mahremiyet sınırları, toplumsal, kişisel çizgiler hızla ağ yapılara, seslere, görüntülere, dijital metalara dönüşüp yeniden biçimlenmeye başladı. Zaman farklılıklarını, mesafeleri ortadan kaldırarak toplumları birbirlerine benzeştiren, yaklaştıran, iç içe geçiren hatta ve hatta yeni toplumlar oluşturan bu yeniçağın bağımsızlık anlayışı da değişime uğramaktan kurtulamamıştır.

Hayatımızda olmadığında, bağlanamadığımızda, kapsama alanı dışında kaldığımızda büyük eksiklik ve huzursuzluk hissettiğimiz "İnternette gezinirken sanki omzunuzun üzerinden biri sizi izliyormuş gibi huzursuz hissediyorsanız, haklısınız. Yeni bir araştırma, aralarında microsoft.com, adobe.com ve godaddy.com gibi sitelerin de bulunduğu yüzlerce sitenin (ziyaretçi yazdığını kaydetmeden silse bile) ziyaretçinin sayfada gezinme, fare ve tuş hareketlerini gerçek zamanlı olarak kaydeden yazılımlar kullandığını ortaya koydu.

Oturum izleme yazılımları, site sahiplerinin ziyaretçinin siteyle olan etkileşimini anlaması veya çalışmayan sayfaları tespit etmesi için üçüncü parti analiz hizmetleri tarafından sunuluyor. İsminden de anlaşılacağı üzere bu yazılımlar, ziyaretçinin siteyi ziyaret ettiğinde yaptıklarının yeniden oynatılmasını sağlıyor. Her bir tıklama ve sayfada yapılan gezintiler kaydedilerek daha sonra yeniden oynatılabiliyor (İnanç, 2017, s.1).

Teknolojinin temellendirdiği ve bizimde hayali sınırları içerisine dâhil olduğumuz bu hayat biçiminin etkilerini bu bağlamlarda değerlendirmek zorunluluğu oluşmuştur. Görsel, işitsel, ağlaşmış yeni coğrafyalar ulusal mekânlardan, kimliklerden, güvenlik alanından hızla insanları, toplumları uzaklaştırmakta, onlara kurgusal vatanlar, aidiyetlikler, kimlikler

vermektedir. Ağlar üzerinde hayali sınırlarla çerçevelenmiş yeni sosyal bağlar, topluluk duyguları, yeni aidiyetler, işbirlikleri, yeni kültürel formlar ve kimlikler toplumsal ve devletler düzeyinde ciddi bir tehlike olarak belirmiştir.

Bu gerçekleri bilerek kişisel, kurumsal veya devlet bağlamında klasik bağımsızlık kavramından bahsedilebilir mi? Bu tehlikenin bertaraf edilmesi noktasında en önemli çalışma ise bütün gelişim ve değişimlerin merkezine insanı yerleştirmek olmalıdır.

Teknolojinin yeni ürünlerinin, süreçlerinin ve sistemlerinin getirdiği bu değişim ve dönüşümlerin daha fazla insan merkezli olması konusunda çaba harcanması bundan sonraki dönemler için bağımsızlığın sürdürülmesinde veya kaybedilmesinde belirleyici etken olacaktır.

Kişiselden devlet boyutuna, hayatın her alanını sarıp sarmalayan hususlarda güvenlik ihtiyacının daha da şiddetli hissedildiği günümüz dünyasında güçlü ve bağımsız bir devlet olabilmenin önemli şartlarından bir tanesi sınırları içerisinde ve çevresindeki siyasi, askeri, ekonomik vb. gelişmeleri yakından takip edip eylemler üretebilmekle birlikte teknolojik gelişmelerin fiili olarak ortaya koyduğu sanal dünyaya, ağ yapılarına da hâkim olmaktır. Ağlar gerçek zamanlı bilgi sağlayan sistemlerdir. Güvenlik tüm bilgisayar ağlarını ve onların bağlı olduğu ve kontrol ettiği her şeyi kapsıyor. Artık günümüzde hâkim olmak demek, var olmak demek, güvende olmak demek, bağımsız olmak demek; bilgi üretmek, bilgiyi kullanmak, bilgiyi yönetmek, ağları kontrol etmek demek, bilgiyi, bilgi ve bilişim teknolojilerini hayatın/yaşamın merkezine yerleştirmek demektir. Çünkü bilgiden uzak kalmak, bilgi ve bilişim teknolojileri bilincinden yoksun olmak sessizliğe gömülmektir, yok olmaktır.

Ağ yapılarını elinde tutan, teknolojinin gelişimine yön veren toplumlar veya organizasyonlar, kendi ülkelerinin sınırları içerisinde kalmıyorlar. O teknolojiyi icat eden ve bunu kullanılır hale getirenlerin fiziki bir devlet sınırından bahsetmek veya yetkilerini, etkilerini kendi devletlerinin sınırları içerisinde tasavvur etmek mümkün değildir. Microsoft, Apple,

Facebook, Linkedin, Twitter ve adını saymaktan yorulacağımız buna benzer oluşumları hangi dış sınırla çerçeveleyebiliriz? Toplumları, kişileri değiştirdiği, yönlendirdiği hususunda hemfikir olmayanımız var mıdır?

Hardt ve Negri (2008), yeni bir ağ iktidarının şekillendiğinden bahsederek küreselleşme süreçlerine paralel olarak ulus-devlet egemenliğinin, hala etkili olsa da, giderek gerilediği iddiasındadır. Üretim ve mübadelenin asli unsurlarının –para, teknoloji, insanlar ve metalar- ulusal sınırları daha kolay geçtiğini, dolayısıyla ulus-devletin bu akışı düzenleme gücünü ve ekonomi üzerindeki otoritesini günden güne yitirdiğini, en baskıcı ulus-devletlerin bile artık bırakın dışarıyı, kendi sınırları içinde bile üstünlüğünü ve egemen otoritesini yitirdiği tezini dile getiren yazarlar, ulus-devlet egemenliğinin gerilemesinin genel olarak egemenliğin gerilediği anlamı taşımayacağını da ekleyerek, bu yeni gerçekliğe imparatorluk adını verirler. İmparatorluk terimini çağdaş küresel düzeni adlandırmak maksadıyla, emperyalizm terimiyle karşıtlık yaratacak şekilde kullandıklarını ifade ederler. Emperyalizm kavramının gelinen noktada artık küresel iktidar yapılarını anlatmakta/anlamakta yeterli bir kavram olamadığı düşüncesini dile getirirler. İkili sınırların artık ortadan kalktığını ileri sürerler (Hardt ve Negri, 2008, ss.14-18).

Hardt ve Negri'nin sınırların kalkması meselesine ciddi oranda itiraz edenler de bulunur. Kelly (2016), bunlardan birisidir, bu görüşe şiddetle karşı çıkarak kendi iddiasının bunun tam aksi olduğunu, sınırların kalkmak, yok olmak yerine gün geçtikçe kalınlaştığı iddiasını dile getirir (2016, s. 8). "Küresel yönetimsellikten ziyade küresel bir biyopolitikanın söz konusu olup olmadığı sorunu, şu iki şeyin var olup olmadığı sorununa indirgenmiştir: Küresel bir nüfus ve –bunun inşası ve düzenlenmesine olanak sağlayan- küresel bir aygıt. Eğer bu ikisinin varlığından söz edilemiyorsa, yalnızca bu türden Foucaultcu bir küresel biyopolitikanın değil, aynı zamanda –geleneksel, ulusal hükümetlerle aynı düzenin bir parçası olarak düşünülebilecek- hiçbir küresel hükümetin/küresel yönetimin de esamisi okunmaz. Küresel politikanın varlığına aykırı ilk

noktanın ise devletler arasındaki sınırların varlığını halen sürdürüyor olmasıdır (Kelly, 2016, ss. 20-29) diyerek iddiasını sürdürür.

Dudley (1997, s.20) de, bazen devletin resmi sınırlarının yönetici grubunun fiili iktidar sınırlarıyla farklılık gösterebileceği görüşündedir. Dudley (1997, s. 34), meseleye egemen grupların gerçek yetki ve mali güç sınırları üzerinden bakar, siyasal birimin coğrafi sınırını, dış sınır, toplum içerisindeki kamu faaliyetlerini özel faaliyetlerden ayıran sınırını, iç sınır olarak ayrıma tabi tutar. Dış sınırın, bir noktadan kontrol edilen toprakların büyüklüğünü belirlediğini söyler. İçinde yaşadığımız şu çağda güç sınırı unsurları da ömrünü tamamlamak üzeredir.

Artık teknolojinin günümüzde geldiği noktada, etki alanları ağ yapılar üzerinden genişleyip farklı yapısallıklara bürünerek oluşmakta, ancak egemen olma, yönetme döngüsü şekil değiştirse de içerik olarak aynen devam etmektedir.

Yeni egemen sınıf, dünyayı avuçların içine sığdıran, önce parmak uçlarından yola çıkıp göze, kulağa sonra benliklere, kişiliklere, oluşumlara etki edip yön verenler, değiştirenler, fark ettirmeden yönetenlerdir.

Hayatımıza sessizce, derinden, gönüllük esasıyla nüfuz eden bazı teknolojik ürünlerle bağlantılı uygulamalar istihbaratın ana malzemesi olabilir mi? Muhakkak diye cevaplamamız mümkün. "Lifelog[1]" diye terimleştirilmiş uygulamalardan hepimiz haberdarız. Çoğumuz da her gün kullanıyoruz. Özellikle telefonla yaptığınız oyun oynama, mesajlaşma, internette gezinti, fotoğraf çekme, müzik dinleme ve seyahat gibi aktiviteleri kayıt altına alıp raporlayabilen, smartband ile kullanıldığında atılan adımları, yakılan kaloriler, uyku ölçümlerini de yapabilen bir sistemler bütününe verilen isim. Bir insanın hayatının büyük miktarda veri

1 Konu birçok internet sitesinde ürün üzerinden açıklanmaktadır. Bu çerçevede "https://www.log.com.tr/sony-smartwear-sistemiyle-tum-hayatiniz-kayit-altinda/" adresinde, Duygu Karahan tarafından kaleme alınmış "Sony Smart Wear sistemiyle tüm hayatınız kayıt altında" başlıklı yazıya bakılabilir. (Erişim tarihi: 02.09.2019)

içeren ayrıntılı bir kroniğinin kayda alınması ve raporlanması olarak da açıklanabilir. Özellikle son yıllarda giyilebilir teknolojiler şeklinde tanımlanan akıllı saatler, fitnes bileklikleri vb. teknolojik ürünler, gün içerisindeki yürüyüşte attığınız adımlar, nabız sayısı, kullanıcının nereye gittiği, hangi fotoğrafları çektiği, nerede, ne zaman bulunduğu, kimlerle iletişim kurduğu, hangi filmleri izlediği gibi önemli anların takibini ve kaydını yapan sistemlerden oluşuyor. Kişisel anlamda gönüllü ve katılımcı olduğumuz bu ve benzeri uygulamalar ile tutulan kayıtların nerede, ne zaman, ne için önümüze çıkacağı da bir muamma olarak kafamızın bir köşesinde yer etmelidir. Dünya tek bir kişinin boyutuna iniyor, her şey kişiselleşiyormuş gibi görünürken aslında bir başka açıdan da küreselleşiyor.

Küçülen, sınırsızlaşan dünya meselesinin farkına varılmasının geçmişi de öyle çok yeni değildir.

Küçülen Dünya (Shrinking World) yaklaşımı, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, 1929 yılında Macar yazar Karinthy tarafından ortaya atılmıştır. Aslen basit hikâyeler yazan Karinthy, bilim kurgu tarzında yazdığı 'Zincirler' (L\aancszemek) adlı hikâyesinde, 'zincir bağlantılarından' bahsederek kişilerin birbirine bağlantısını ifade etmiş ve sanılanın aksine, dünya nüfusu arttıkça aslında insanlar arasındaki bağların daha da kısaldığını ifade etmiştir. Hikâyede dünya üzerinde herhangi iki kişi arasında en fazla 6 kişi arasında bir bağ kurulabileceğini iddia etmiştir. 'Six Degrees of Separation', altı derecelik ayrım, altı derece uzak veya ayrımın altı derecesi olarak Türkçeleştirilen bu teori, Frigyes Karinthy'nin bir önermesidir. 1929 yılına göre çok büyük oranda gelişen teknoloji ve iletişim olanakları ile kişilerin çevreleri bugün daha genişlemekte ve daha çok kişiye ulaşılabilmektedir. Bu anlamda dünyanın büyüdüğü ancak aynı zamanda da küçüldüğünden ve Frigyes Karinthy'nin bu teorisinin gerçekleştiğinden bahsetmek mümkündür. Sosyal psikolog Stanley Milgram, bu teori ile ilgili olarak deneyler kurgular ve özel hesaplamalarla '6 Derecelik Ayrım Teoremi'ni akademik bir fenomene dönüştürür.

Bu teori yalnızca insanlar arasındaki uzaklığın en fazla 6 derece (kişi) olduğunu söylemez. Aynı zamanda diğer canlı, cansız ve soyut ağlar için de geçerli olduğu iddiasını taşır. Örneğin, ekonomiler, terörist oluşumlar, salgın hastalıklar (pandemi; ebola, aids gibi), modalar, trendler, reklamlar, akımlar, dedikodular, buluşlar, iş bulmalar, evlilikler, fikirler vb. hep bu 6 Derecelik Ayrım teorisi çerçevesinde işler, gelişir. Böyle bakınca bekârken evleneceğiniz kişinin en fazla 6 kişi uzakta olduğunu bilmek ilgi çekici olsa gerektir. Veya dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan hayalinizdeki oyuncuyla, sporcu veya siyasetçiyle tanışma ihtimalinizin ne kadar fazla olduğunu bilmek de ilginç olacaktır. Düşünsenize, tanışmak istediğiniz O kişi en fazla tanıdığınızın tanıdığının tanıdığının tanıdığının tanıdığı olacaktır.

Burada daha ilginç olan bir şey de ilk sosyal ağ sitesinin Facebook değil de, 1997 yılında yayına başlayan SixDegrees.com sitesi olduğudur. Fark edileceği gibi bu sosyal ağın ilham kaynağı yukarıda sözü edilen 6 Derecelik Ayrım (Six Degrees Separation) teorisidir. Bu site üyelerine, profil oluşturma, arkadaşlarını listeleme ve arkadaşlarının listelerini inceleme imkânı sağlamıştır. Six Degrees kendisini insanların bağlantı kurmalarına ve birbirlerine mesaj göndermelerine yardımcı olan bir araç olarak tanımlamıştır. Aynı Facebook gibi; Facebook'un sloganını hatırlayalım: Facebook tanıdıklarınla iletişim kurmanı ve hayatında olup bitenleri paylaşmanı sağlar. Milyonlarca kişiyi kendisine çekmesine rağmen SixDegrees.com 2000 yılında kapanmıştır. Sonrasında ise sosyal ağ siteleri mantar gibi patlar: Friendster (2003), Linkedin (2003), MySpace (2003), Facebook (2004), Twitter (2006) ve diğerleri. Sosyal ağlarla birlikte 7 milyar küsur milyonluk dünyada iki kişi arasındaki uzaklık bugün artık en fazla 4 kişiye inmiş durumda. (Çakıroğlu, 2015).

İnsanları, toplumları etkileyen ve birbirine yaklaştıran bu fiili durumun devletin işleyişi ile birlikte elbette istihbarat faaliyetlerinin süreçlerini, işleyişini, örgüt ve insan kaynağı yapısını, uğraşlarını, sorunlarını ve sonuçlarını ciddi anlamda değiştirdiğini ifade etmek yanlış olmaz. İnsanların yaklaşmasıyla birlikte insanların sahip olduğu bilgi de birbirine

yaklaşmış, kontrolsüz biçimde de el değiştirir olmuştur. Altı derecelik ayrımın farkında olan istihbarat kurumlarının bilgiyi hem ele geçirme hem de en fazla altı derecede kaybetmesi mümkün görünüyor. Sosyal ağ sitesinden yapılan bir paylaşım kişiselden devlete dair güvenliğe kadar her şeyi etkiliyor. Toplumsal olayların önceden tespit edilmesi, sosyal eğilimlerin belirlenebilmesi, gerçekleşen olaylarda geriye dönük araştırmalar yapılması, başka olay, olgularla irtibat kurulması için sosyal ağlar ve 6 Derecelik Ayrım (Six Degrees Separation) önemli bir istihbarat ortamıdır. İstihbarat örgütleri bu ortamlarda cirit atmalıdır veya atmaktadır. O zaman, bir istihbarat teşkilatı 6 Derecelik Ayrım (Six Degrees Separation)'ın hangi derecesinde yer alacaktır veya almalıdır diye bir soru yöneltsek cevabın geçerliliği, hukukiliği olabilir mi? Dereceye girmezseniz, yolunuzu kesiştirmezseniz kayıp kaçakları, olabilecekleri, gidilecek rotaları nasıl belirleyeceksiniz?

İş bu derecede de kalmayıp farklı unsurlar da hayata dâhil oluyor. Bu çerçevede günümüzü bilginin bu değişim, erişim gücüyle birlikte temsil eden ve yine işleri çetrefilleştiren bir kavramı da hız. "5N 1K'nın eskisi kadar önemli olmadığından bahseden Ali Saydam, 'Artık 2H var. Hız ve hikâye. Sağlam bir hikâyeniz olacak ve bunu en hızlı şekilde aktaracaksınız' diyor. Günümüzü özetleyen iki kelimecik içerisinden geçtiğimiz ve henüz tam anlamıyla da getirdiklerini götürdüklerini hesaplayamadığımız, maliyetini muhasebeleştiremediğimiz iletişim/bilgi çağının gerçekliğini barındırıyor: Bir hikâye (herhangi bir malumat) ve bunun hızla elde edilip hızla dağıtılması ve hızla unutulması. Ertesi zaman diliminde yeni bir hikâye ve hız ilişkisi. Bu sarmal döngü çağımızın hayat formunu özetlemektedir" (Torunlar, 2016, s. 417). Hız da hayatları, insanları, toplumları değiştiriyor.

Mesela, Bauman (2015), hızın toplumları akışkan hale getirdiğini söylüyor. "Ağların, yapıların yerini aldığı bir toplumda bu, övülmeye değer ve kendi içinde hayranlık uyandıran bir kültürel gösteridir, bu ağlara bağlanmak ve ayrılmak ile sonu olmayan bağlanış ve ayrılışlar kararlılık, bağlılık ve mensubiyetin yerini almıştır" (Bauman, 2015, ss.13-16). Bu

durum günümüz dünyasının, sosyal hayatının ve bunun devlet iş ve işlemlerine yansımasını veriyor. Hayatımızı belirleyen bu hız kavramının etkileri ile her şey o kadar büyük bir süratle değişiyor ki ayak uydurmak için aynı şekilde hızlı hareket etmek durumundayız. Tek tek insanlar da onların oluşturduğu toplumlar, devleti oluşturan kurumlar, organizasyon ve örgütler de bu hızın peşine takılmış gidiyor. Ağlaşmış akışkan kamu, elektronikleşen dünya ile beraber her yanımızı sarıp sarmalıyor.

"Tüm dünyada insanlardan devlet örgütlerine kadar çok geniş bir yelpazede herkes ve her kurum bu ağın kapsama alanındadır ve hizmet alımından hizmet sunumuna, elektronik dünyaya, akıllı yazılım ve cihazlara, elektronik/dijital ağlara bel bağlamıştır. İfade edilenlerin, yorumlananların çoğunun aksine, bu elektronikleşmiş dünyanın gelecekte insanlığa neler getireceği çok belirgin değildir. danah boyd[2] günümüz insanının yaşam alanını 'ağlaşmış kamu' olarak tanımlar. Bu çerçevede elektroniğe dayanan teknolojiler ve sistemlerden oluşan bir yapı ile insanlar birbirine bağlıdır. İnsanlar bu ağlar veya sistemler üzerinden birbiriyle ilişki kuruyor, işlerini yürütüp, görevlerini yerine getiriyor, eylemlerde bulunuyorlar. Bu ağlar üzerindeki eylemleri neticesi, yine ağ üzerinde bir takım gruplaşmalar oluşturarak sözde sosyalleşme veya toplumsallaşma pratiklerini gerçekleştiriyorlar. Ağlaşmış kamunun bugün geldiği noktada her şey o kadar birbirine girmiş, yeni eskiyi parçalamıştır ki, 'mutlak gerçek (hakikaten gerçek)' ile 'sanal gerçek' arasındaki ayrım çizgisi belirginliğini yitirmiştir" (Torunlar, 2016, s. 424). Aşağıda verilen örnek (burada insanlara olumlu yönü yansısa da) ağlar üzerinden hayatımıza yapılabilecek müdahaleler konusunda tüylerimizi diken diken edebilir.

[2] danah boyd: Amerikalı akademisyen, sosyal medya araştırmacısı. İsminin özellikle küçük yazılmasını istiyor.

‘Tesla Kasırgadan Önce Florida'daki Araçlarının Bataryalarını Arttırdı!’ başlıklı haber, dünyamızın ağlar, uzaktan erişimler noktasında hangi seviyeye geldiğini, biraz ürküterek de olsa bize anlatıyor:

“Tesla Irma Kasırgasından önce bölgedeki kendi araçlarına batarya güncellemesi yaptı. Bu sayede Tesla, Florida’daki araçların bataryalarının bir süreliğine daha uzun gitmesini sağlayacak. Tesla Irma kasırgası sırasında kendi müşterilerinin acil durumlara karşı ekstra batarya süresi için Florida'daki müşterilerine bir güncelleme gönderdi. Bu güncellemeyle birlikte normal 60 kWh'lık bataryaya sahip araçlar 75 kWh güce yükseltildi. Hem de sadece basit bir güncelleme sayesinde. Peki, hiç bir doğrudan işlem yapılmadan araçların batarya kapasiteleri nasıl güncellendi? Tesla Yerinde Durmuyor: Araç Sahiplerine Tercihlerine Her Yerden Erişim Kolaylığı, aslında olay şu; Tesla'nın Florida'da yaygın olarak kullanılan Model S ve Model X arabaları var. İki modelinde hem 75 kWh'lık hem de 60 kWh'lık seçenekleri bulunuyor. Fiyat olarak daha ucuz olan 60 kWh'lık arabalarda ise garip olan zaten 75 kWh'lık bataryayı kullanması. Yani Tesla daha düşük özellikli sattığı modele üst modelle aynı donanımı koyuyor ancak özelliklerini yazılım aracılığıyla düşürüyor. Bu yazılımsal müdahale sayesinde de aracını 60 kWh'lık ucuz modelde alanlar daha sonra arabalarını para karşılığı tabiri caizse ‘güncelleyebiliyorlar’. Ya da bu tip acil durumlar olduğunda Tesla merkezden güncelleme yaparak müşterilerine böyle bedava opsiyonlarda sunabiliyor” (Erdal, 2017).

Bugün uzaktan erişim ile menzilinizi uzatan veya menzilinize dâhil olan sistemler yarınlarda başka olumsuz şeylere sebep olmazlar mı? diye sorgulamadan geçmemek lazım.

Ağ yapılar, içerisinde yaşadığımız için çok farkında olmasak da buna benzer öyle köklü değişimleri hayatımıza dâhil etmiştir ki çok yakın geçmişe ait şeyleri bile unutarak sanki çok eskide kalan şeylermiş gibi davranmaya başladık. Bu çerçevede geçmişte istihbarat faaliyetlerine ait araçlar, yöntemler (bugün de belirli bir düzeyde önemini korumakla,

ancak giderek kullanımdan el etek çekerek kaybolmakla beraber) de ciddi değişikliğe uğramıştır. Bazı kitaplarda yer alan casusluk hikâyeleri ve bunları gerçekleştirirken kullandıkları materyaller bugün için nostaljik yansımalardan ibaret kalmış gibidir. Örneklendirmek gerekirse, "Grup'ta güçlü haber alma çalışanları vardı. Pek olanaklı bir fotoğraf makinesi, kimi belgelerin fotoğrafını almakla, dil bilen bir arkadaş çeviriyle uğraşıyordu. …Belge taşınmasında ve korunmasında Türk kadınlarından da yararlanılmıştı. Şükufe Nihal'le kardeşi Muhsine'nin hizmetleri olmuştu. Durumuyla dikkat çekmeyen evimdeki hizmetçi kızın, çok zamanlar belge taşıdığını ve aldığı görevinin önemini anlayabilecek yüksek karakterde olduğunu belirtmeliyim" (Koçer, 2002, ss.93-94). Halen bu anlatılanlara benzer olaylar yaşanmakla birlikte artık sahada çalışan insan unsuru da dâhil olmak üzere birçok materyal yerini ileri düzeyde gelişmiş teknolojiye bırakır gibi gözükmektedir. Belgeler elektronik alemde, elde etmeler, göndermeler ağ yapılarda, saklamalar bulut teknolojisinde diye listeyi uzatmak mümkündür. İstihbaratın doğası, ekolojisi, niteliği, içeriği, yapısı değişmiştir. Bu değişimin ilk başlangıç noktalarında bugün çok ilkel göreceğimiz teknolojilerin o dönemlerde dünyayı şaşkınlığa uğrattığını hatırlayalım. "Casus uçakları U2'ler gündeme geldiğinde dünya şaşkına dönmüştü. Oysa şimdi uzaydan görebilen, duyan bir sistem var. Teknoloji bilgisayar sistemini en üst noktaya çıkardığında, dinleme mesele olmaktan uzaklaştı ve binlerce kulak harekete geçti" (Hiçyılmaz, 2008, s. 7). Bu uzay teknolojisinin ürünlerinin bile modasının geçmekte olduğunun ilan edileceği günler de yakın gibidir.

Bu yapısal değişim edebiyat alanına da nüfuz etmiştir, artık istihbarat faaliyetlerinin ana tema olarak alındığı birçok romanda olaylar ağ yapılar üzerinden temellendiriliyor. Geçmişte klasik belgeler ve materyallerin casusluk işlerinde kullanıldığı roman örgülerine artık sanal ortamlar, ağlar, teknolojiler, uzaktan erişimler, yönlendirmeler temel oluşturmaktadır. Örneğin İngiliz yazar Jonathan Holt tarafından üçleme olarak kaleme alınan ve Yapı Kredi Yayınlarından Türkçeleri yayımlanan

‘Yüz Karası, Kayıp Geçmiş ve Hain’ adlı romanlarda olayın önemli bir kısmı ana karakterlerden biri olan gizemli bir bilgisayar dâhisinin yazılımını yaparak kullanıma sunduğu Carnivia adlı bir sosyal paylaşım sitesi üzerinde gerçekleşmektedir. Bilgisayar dâhisi bu karakter, devlete kurguladığı siteye erişim izni vermediği için de yargılanmaktadır. Bu sitede insanlar birçok gizli bilgileri ve sırları paylaşmaktadır. Olayların çözümü bu paylaşımlar kullanılarak, sanal ortamlar dolaşılarak sağlanır. Romanda işlenen bu husus, kişisel bilginin korunması ile devletin güvenliği arasındaki çatışmaları açığa çıkartmayla ilgili modern tehditleri içeren gerçeklikleri gözler önüne sermektedir. Olay örgüsü içerisinde ABD arşivlerinden Vatikan arşivlerine ve oradan da sanal âlemlere uzanan tarihsel perspektif içerisinde devletin güvenlik ihtiyacı ve hassasiyetlerinin nasıl değiştiğini de izlemek mümkündür. Bu noktada modern çağın önemli ve sık sorulan sorusu devreye girmektedir. Devlet güvenliğini nelere rağmen, nasıl sağlayacağız? Bunu yaparken nelerden fedakârlıklarda bulunacağız?

Bütün bunlardan anladığımız şudur ki; gizli bilginin kullanımı azalıyor. Büyük bilgi yığını içinde neye baktığımız, neyi aradığımız, ne anladığımız, neyi nasıl anlamlandırdığınız ve neyi nasıl anlattığımız önemli hale geliyor. Yığını yığın halinde bırakmak onlara erişme ve kullanma imkânımızı da ortadan kaldırıyor. Gizli bilgi artık veri yığınlarının içerisinde, eğer bu veriyi yönetemezseniz, gizli bilgiye erişmeniz mümkün görünmüyor. İşte teknoloji gizli bilginin biçimini, paylaşımını, saklanmasını, erişimini değiştiriyor. Bu değişim istihbarat teşkilatlarının yapısının da değişmesini zorunlu kılıyor. Bu öngörülerin gerçekleşmesinin, endişelerin bir şekilde giderilip doğru ve etkin olanın yola koyulmasının, yeni durumlara süratle adapte olmanın ana unsurlarından bir tanesi olarak, belge/bilgi yönetimini her alanda ve her ortamda idari iş, işlem ve işlerin bileşeni haline getirmek elzem hale geliyor.

Faaliyet alanları, amaçları, iş ve işlem adımları ne olursa olsun, kurumsal özellikler taşıyan ve bu özellikleriyle toplumsal yapının bir

parçası olan örgütler yaşamlarını içte ve dışta kurulan bir ilişkiler düzeni içinde sürdürürler. Bu ilişkilerin de sınırı yoktur. Güvenlik, gizlilik, kişisel, kurumsal ve devlet düzeyinde haklar doğrultusunda iletişimi, haberleşmeyi, belge/bilgi paylaşımını sağlayan değişik yapısallıklar mevcuttur. Klasik belge, e-belge ve ağlar üzerindeki bilgilerin oluşturulması da yine bir yapısallığı gerektirir. Bu çerçevede de hukukun sınırları içerisinde kalarak bu yapısallıkların kurgulanması, yasal zeminlerin oluşturulması, belirli kurallar dizini içerisinde denetim altına alınması, niteliğine göre sürekli veya dönemsel denetlenmesi, bir düzen ve amaç içinde işletilmesi etkili bir politikanın izlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Ağ yapıları ile istihbarat faaliyetlerini belge/bilgi yönetimi çerçevesinde bileşenler olarak bir araya getirdiğimizde de önümüze farklı yeni gerçeklikler çıkmaktadır. Bugünkü dünyada gündemde olan yeni gerçeklikler ve bunların farklı uzantıları, çerezleri hayatımıza neleri yansıtacaktır/ yansıtmaktadır? Bu uzantıların, çerezlerin kökenini köleliğe/sömürgeciliğe kadar indirmemiz, mantıksal çerçevesini, felsefesini o günlerde bulmamız mümkün müdür?

Bu çerçevede şunu rahatlıkla söylememiz mümkün olabilir; ağ yapılarını elinde tutan, teknolojinin gelişimine yön veren toplumlar veya organizasyonlar, kendi ülkelerinin sınırları içerisinde kalmıyorlar. O teknolojiyi icat eden ve bunu kullanılır hale getirenlerin fiziki bir devlet sınırından bahsetmek veya yetkilerini, etkilerini kendi devletlerinin sınırları içerisinde tasavvur etmek mümkün değildir. Microsoft, Apple, Facebook, Linkedin, Twitter ve adını saymaktan yorulacağımız buna benzer oluşumları hangi dış sınırla çerçeveleyebiliriz? Toplumları, kişileri değiştirdiği, yönlendirdiği, sıklıkla manipüle ettiği hususunda hemfikir olmayanımız var mıdır?

İnternet/sanal ortamlar/dijital dünya kişilerin, devletin ve toplumun güvenliğini, hoşumuza gitse de gitmese de sisler içerisinde bırakmaktadır. Mahremiyet önemli ama iletişim/enformasyon çağında, kişiselden

ulusala, belki dönem dönem küresele uzanan bir çizgide güvenliğin ve de bir ironi olarak yine mahremiyetin ortaçağı yaşanacak gibi görünüyor. Bu kaotik ortamda, sisler arasında kendisine yol bulma noktasında en çok gayret sarfeden kurumlardan birisi de herhalde istihbarat teşkilatları olacaktır. Bilgiyi elde etme ağ yapılarla birlikte artık bireysel gözetimle başlamakta, daha sonra toplumsal ve küresel bir gözetime dönüşmektedir. Elbette bu gözetime bağlı denetim ve nihayetinde uzaktan yönetim etkinlikleri istihbarat teşkilatlarının ana uğraş alanlarından bir tanesidir. Bu çerçevede günümüzde bir istihbarat örgütünün ağlar üzerinde etkin olmaması, faaliyet göstermemesi düşünülemez. Fakat mahremiyet, bilinmeme veya unutulma hakkı da önemli bir husus. Gelişen teknoloji kişisel verilerin kolayca kaydedilebilmesine ve saklanmasına imkân sağlıyor. İnsanın unutmakla yükümlü olduğu düşünüldüğünde internet, ağlar asla unutmayan, silmeyen, yok etmeyen dönem dönem kendisinden de bir şeyler ekleyen, eklenmesine izin veren dijital bir hafıza ve günümüzde birçok kişisel veri/bilgi/belge 'bir tık' kadar uzakta yer alıyor. İlk bakışta oldukça sevimli ve kabul edilebilir gözüken bu tablo zaman içerisinde kartopu misali büyüyerek ciddi sorunlara yol açabiliyor. İnsanların, devletlerin, özelde istihbarat teşkilatlarının modern çağdaki hırpalanacağı en ciddi yumuşak karnı ve baş ağrıtacak rahatsızlığı, ağlar üzerindeki faaliyetler, silinmez hafıza, mahremiyet ile istihbarat teşkilatlarının bu ağlarda konumlandığı ve müdahil olacağı alan olacaktır.

13. Bilgi Yönetiminde Mahremiyet-Gözetim ve Teşhirci Mahremiyet

Mahremiyet ve bilgi yönetim sistemleri arasındaki ilişki çok geniş bir alanda incelenebilir. Ancak konuya burada da kısaca değinmek faydalı olacaktır, çünkü mahremiyet-bilgi-istihbarat ilişkisi de çok yoğunluklu bir ilişki sürecidir. Günümüze kadar bu mevzu genellikle kişisel mahremiyet alanında yol almışken bugün artık kişisel olan unsur ülke güvenliğini ilgilendiren bir niteliğe bürünmüştür. Gözetim, denetim, mahremiyetin ihlali gibi davranış biçimlerinin modern çağın bir yansıması olduğu düşünülür.

"Sosyal bilimlerdeki kuramlarda gözetim olgusu, her ne kadar modernite paralelinde ulus-devlet ve çağcıl örgütlerle ilişkilendirilse de; ilk çağlardan bu yana gerek dinlerin gerekse kabile yapıları ile geleneksel devletlerin, toplumsal denetim amaçlı olarak gözetime başvurdukları bilinmektedir. Bu açıdan gözetim, toplumun kendisi ile bağlantılı olarak, insanlık tarihi kadar eski temellere dayanmaktadır" (Dolgun, 2015, s. 38). Hatta meseleyi bürokratik bazı uygulamalarla ilişkilendirerek temel öğenin gözetim olduğunu söyler. "Toplumsal yaşamı tümüyle kapsayan bu ilişkiler ağı içinde, bürokrasiye dayalı gözetimin temel öğesi, bireyler hakkında dosyaların tutulması ve belirli bir sistematik içinde saklanmasıdır. Sivil devlet ile bürokratik örgütlerin en yaygın özelliği olan dosyalama işlemi, örgütsel amaçların gerçekleştirilebilmesinin ve gözetim işlevine hizmet etmenin yolu olarak; teknik verimlilik ile kararlara yönelik

öngörülebilirliği sağlama açısından, toplumu kapsayan modern yönetim anlayışının belgelere dayalı temeli niteliğindedir. Bu şekilde bireylerin faaliyetleri ile geçmiş yaşamlarındaki eylem ve davranışları, kendileri hakkında tutulmuş dosyaları elinde bulunduran örgütlerce rahatça izlenir, kontrol edilir ve yönlendirilir" (Dolgun, 2015, s. 102).

Dolgun (2015) günümüzle ilgili ise enformasyon teknolojileriyle, toplumuyla gözetimin yeni bir işlerlik kazandığı görüşündedir. "Gözetim bir yandan ileri teknoloji ürünü araçlarla diğer yandan da totaliter bir karakteristik kazanmaya başlayan iktidarla ilişkilendirilmektedir" Dolgun (Dolgun, 2015, s. 41) söylemiyle günümüz toplumu ve iktidar olma süreçleri arasında ilişki kurar. Bilginin elde edilmesi, denetimi, gözetim, mahremiyet ile modern iktidar şekilleri ve örgütleri arasında ayrılmaz bir bütünlük, sarmal bir ilişki ve büyük de çatışma olduğu aslında bugünün ciddi tartışılan bir konusudur.

Bu çerçevede öncelikle mahremin/mahremiyetin tanımlanmasıyla ilgili açıklamalara bakmak gerekebilir. "Mahrem kelimesi Arapça 'haram'dan gelmektedir. 'Mahrum', 'hürmet', 'muharrem', 'tahrim' gibi kelimeler de aynı kökten gelirler. Men etmek, mahrum etmek, mümkün olmamak, el sürmemek, herhangi bir şeyi terk etmek, kişinin namusunu koruduğu yakınları, saygı gösterilecek şey; kadın ve kendileriyle evlenmenin haram olduğu yakın akraba gibi anlamlar içerir. Mahremiyet ise, aynı kökten gelip, bir şeyin gizli hali, bir şeyin gizli yönü demektir (Bağlı, 2011, ss. 184-185)."

Neocleous (2014, s. 117) ise, gizlilikle mahremiyet arasındaki ilişkiye değinir, yakın anlamları barındırmakla birlikte birine olumlu diğerine ise olumsuz bir anlam yüklemesi yapıldığından söz eder: "Gizlilik tarihinin özelliklerinden biri de mahremiyetle özel ilişkisinin olmasıdır. Gizliliğin Latince hâli secretus'dur (ayrılmak, bölünmek), mahremiyetin Latince hâli ise 'kurtarmak' anlamında privatus'dur. Tarihsel olarak söz konusu mefhumlar o kadar yakındı ki Samuel Johnson, mahremiyeti 'gizli olma hâli', gizlilik' ve gizliliği 'mahremiyet, gizli olma hâli' olarak

tanımlayarak, iki sözcüğü birbirinin yerine kullanılabilir olarak kabul etti. Yine de bir noktada iki sözcük yeterince ayrı görülecek kadar ayrı düşürüldü: mahremiyet iyi bir şey oldu, gizlilik kötü bir şey oldu." Bu tespit istihbarat faaliyetleri açısından da geçerlidir. İstihbarat doğası ve bulunduğu ortamlar gereği gizlilik barındıran, gizliliğe önem verilen bir alandır. "Malcolm Muggeridge[1]'nin Britanya Gizli Servisi'ndeki görevi hakkında belirttiği gibi 'Kutsama Töreni açısından papaz elbisesi ve tütsü, ya da sipiritüalist bir toplantı açısından esrarengizlik gibi, gizlilik de istihbarat açısından önemlidir ve herhangi bir amaca hizmet edip etmediğine bakmaksızın, her ne olursa olsun muhafaza edilmesi gerekir" (Neocleous, 2014, s. 112) şeklinde görüş belirtenler olduğu gibi, her öküzün altında buzağı arayan görüşlerin sayısı da az değildir. Yine Neocleous (2014, s. 115)'tan bir alıntı ile olumsuz algılamayı örneklendirmeye çalışalım: "ABD istihbarat güçlerinin soğuk savaşın bitişinden bu yana yıllık 6 milyona yakın tasnif edilmiş belge üretmesi, sırların herhangi bir düşmandan daha ziyade yurttaşlar ve onların seçilmiş temsilcilerinden saklandığı fikrini akla getirir." ifadesi, elde verili bir delil olmadan tahminlere ve hislere dayalı bir yargı gibi görülmelidir.

Bu noktada belge/bilgi yönetiminin gerçekleştirilmesi, bunun tüm teşkilatlara yaygınlaştırılması ile birlikte istihbarat teşkilatlarının da bu sistemden azami faydalanması teklifi, mahremiyetin ihlal edilmesi, özgürlüklerin yok edilmesi gibi günümüzün en çok merak edilen, rahatsızlık hissi veren duygularını, düşüncelerini canlandıracak ve bu çerçevede ilk elden sıralanacak şu soruları akla getirecektir: Bu sistem hele bir de işin içerisinde istihbarat faaliyetleri varsa kurumsal veya kişisel mahremiyeti ihlal anlamına mı gelmektedir? Her saniye gözlenip izlenecek, kontrol mü edileceğiz? Veya zaten bu oluyor mu? Teknolojik gelişmeler kontrol mekanizmasını hangi noktaya kadar nüfuz

1 Thomas Malcolm Muggeridge: İngiliz gazeteci, İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz hükümeti için casus olarak çalıştı. Rahibe Teresa'yı Batı'nın popüler ilgisine getirdi.

ettirmektedir? Kontrolün sınırları var mıdır? Teknolojik gelişmelerin çerçevelediği değişimlerin getirisi ile beraber götürdükleri neler olacak?

Foucault (2017), 'Hapishanenin Doğuşu' adlı kitabında mimar ve düşünür Jeremy Bentham[2]'ın yeni bir hapishane modeli olarak tasarladığı ve Panopticon[3] adını verdiği ve zamanına göre (On dokuzuncu yüzyıl) devrimci sayılabilecek gözetim ve denetim mekanizmasını modern zamanlardaki iktidarın işleyiş biçimini gözler önüne seren bir metafor olarak bizlere aktarır. Panopticon denilen bu hapishane modelini, modern toplumlardaki iktidarın işleyiş biçimini temsil eden bir yapıya sahip olması olarak görür.

Bu çerçevede iletişim, bilişim, yapay zekâ, nesnelerin interneti, ağ yapılar bütün imkânlarını sonuna kadar kullanarak tek tek bireylerle birlikte devletleri de değişime uğratıp gözetim toplumunu oluşturan gözetim teknolojisini geliştirerek, çağımızın panopticonlarını mı inşa ediyor? Devletleri de gözetleyip mahremiyetini ihlal eden yapılar var mı? Bu sorulara kendi görüşleri çerçevesinden cevap verenler, meseleyi teşhis edenler mevcut. Örneklendirmek gerekirse Çoban ve Özarslan (2016, s. 7), Panoptik yapının kapitalist iktidar biçimleri için çok önemli olduğu vurgular. Gözetimin iktidarın temel denetim biçimlerinden birisi haline geldiğinden bahisle, göz'ün de önemli bir iktidar organı olduğu ifade ederler. Küresel kapitalizmin yeni teknolojileri, özellikle de iletişim teknolojilerini kullanarak toplumsal denetimi sağladığı, küresel panoptikon'un ise yeni emperyal iktidarın yeni dünya düzeni olduğunu,

[2] Jeremy Bentham, İngiliz filozof, hukukçu ve toplum reformcusu. İnsanları, rasyonel bir biçimde kendi çıkarlarını izleyen ve faydalarını en yüksek noktaya getirmeye çalışan canlılar olarak görüyordu. Faydacılığın kurucusu olarak da bilinir.

*[3] Panoptikon: Jeremy Bentham'ın 1785 yılında tasarlamış olduğu hapishane inşa modelidir. Tasarımın konsepti gözetlemeye izin verir. Şöyle ki; bütünü (pan-) gözlemlemek (-opticon) anlamına gelen bu tasarım birkaç katlık tek odalı hücrelerden oluşan bir halka üzerine kuruluydu (**Bkz.** Bentham, J. ve diğerleri (2016). Panoptikon: Gözün İktidarı. 2. Baskı. İstanbul: Su Yayınları).*

toplumların, küreselleşme süreci ile birlikte gözün iktidarı tarafından teslim alındığını ileri sürerler.

Çoban ve Ataman (2018), Büyük Birader veya Panoptikon gerçekliğinin de evirildiğinden söz ederek, "Gözetim teknolojilerinin gelişimi ile birlikte iktidarın gözü yaşamımızın neredeyse her alanını gözetleyebilir hale geldi, artık Panoptikon 2.0 çağını yaşıyoruz. Ortada özgürlüğü hayat tarzı seçimine indirgeyen ve yurttaşın serbest zamanını serbest pazarda ancak tüketici olarak yaşayabileceğini söyleyen yeni bir paradigma var" (Çoban ve Ataman, 2018, s. 7) görüşünü dile getirirler ve bu arada çok kısa bir zaman diliminde yaşanan büyük değişimlere de işaret ederler.

Son dönemlerde gözetlenmek kadar gözetlemek de moda ve arzu edilen bir eylem haline dönüşmüştür. Bu arzu nesnesi farklı algıları ortaya çıkartıyor. Çoban ve Ataman (2018, s. 7), değişen bu algılarımızla birlikte mahremiyet algımızın da yavaş yavaş, günümüz yüksek primatlarıyla benzer bir yaşam evrenine sahip hominid atalarımızınkine benzediği inancını dile getirirler. Gelişirken gerilemek olarak nitelenebilecek bu husus bizlerin hoşuna giderken bazılarının da işine geliyor. Zaaflarımızdan yararlanmak kolaylaşıyor. Birey olarak şeffaflaşırken iktidar odakları ise hem kendilerini hem de hedeflerini gizliyor. Bu arada kaybolan şey ise mahremiyet oluyor.

İletişim teknolojisinin gerçekten hayatımızı değiştirdiği malum, bu endişelere tercüman olmak ve konumuzla ilgili kendimize güzergâh belirlemek için biz de şu sorularla devam edelim.

Bu değişime; güvenliğimiz, bireysel hayat alanımızın gizliliği, mahremiyetimiz feda mı edilecektir? "Denetim. Mahremiyet, dönüp dolaşıp bu kelimeye dayanıyor. Bunu nasıl elde edeceğiz? boyd'un söylediği gibi bazı çözümler hukuki, bazıları teknik, bazıları da sosyal. Bu değişim çağında, bu üçü uyum içinde olmayacaktır" (Jarvis, 2012, s. 136). "Sonuç olarak birtakım sorular gündeme getirilmez. Örneğin, teknoloji kime daha fazla özgürlük ve güç sağlayacak? Ve kimin gücü ve özgürlüğü

azalacak" (Postman, 2013, s. 16). Bu soruların henüz açıklıkla cevaplanamaması insanları, toplumları rahatsız etmekte, korkutmaktadır. Ancak bu korku ve endişelerin yeni bir şey olmadığı, tarih boyu her yenilikte farklı şekillerde tezahür ettiği de literatürde bolca mevcut. Örneğin, David Vincent (2016, s.188) "Matbaanın icadından beri iletişim devrimlerinden her biri abartılı umutlar ve korkular yaratmıştı." ifadesiyle, toplumların, insanların bu tür değişimlere karşı hep temkinli olduğuna dikkat çeker. Ancak günümüzdeki farkın değişimin hızından kaynaklandığını da ekler.

Tarih boyunca devletler, yönetimler ile kişisel mahremiyet arasında hep gerilimler olmuştur. İktidarların, kurumların güvenlik, gizlilik, mahremiyet algısı ve icraatları ile kişilerin mahremiyet algıları ve talepleri arasında çatışmalar süregelmiştir. Nihayetinde iletişim kanallarını, biçimlerini denetim altında tutmak, gözetlemek, kontrol etmek, devletin güvenliğini sağlamak düşüncesi, aynı zamanda otorite kurmanın ve göstermenin de bir yoludur. Meseleye bu açıdan baktığımızda geçmişte de yüzde yüz mahremiyet diye bir şeyden bahsedilmesi mümkün değildir. Tarih boyunca "duvarlar çok ince, odalar çok kalabalık, zarflar çok savunmasız, sosyal medya ise alabildiğine sınırsızdı" (Vincent, 2016, s. 215).

"Günümüzde gizlilik ve kamuya kapalı manevraların diplomasideki kullanımı hala tartışılmazdır" (Tokgöz, 2008, s. 378) ve gizlilik unsuru, mahremiyet, demokrasi ve özgürlük kavramlarıyla iç içe geçmiş ancak birbiriyle de sürekli çatışan, gerilen alanlardır. Mahremiyet, bireysel, kurumsal, yönetsel özgürlüğün gerçekleşmesi için gerekli bir hak niteliğindedir. Özgürlük, demokrasiyi tanımlayan ana değerlerdendir. Bu doğrultuda, özgürce gerçekleştirilebilen iletişimin varlığı demokrasiyi sağlayan önemli hususlar arasında yer alır. Yani sarmal bir ilişki ve kısır bir döngü, sürekli nitelik değiştirerek zamanına, yerine, olayın içeriğine göre birbirini destekler, köstekler, etkiler, yok eder, gerçekleştirir. İçinden çıkılması zor bir modern kargaşa süregitmektedir. Bugün iletişim/bilişim teknolojisinin hayatın her alanında vazgeçilmez birer araç ve unsur olarak

yer alması insanlara, toplumlara, kurumlara genelde devlete birçok olanak ve kolaylık sağlarken mahremiyet ve özgürlük alanında bir takım olumsuz sıkıntı verici etkilere de sebep oluyor gibi görünmektedir. Günümüzün mahremiyet anlayışı ile hassasiyetler ve kişisel özgürlükler arasında bir takım tutarsızlıklar da bulunmaktadır. Vincent'in (2017, s. 213) kullandığı bir kavramla dikkat çektiği bir alan vardır ki, bugünkü açmazı şekillendirmektedir: "Teşhirci mahremiyet". Vincent, sosyal medya kullanımının hızlı yükselişi ile teşhirci mahremiyetin birlikte yükseldiğini ifade ederek, kişisel bilgilerin kontrolünün devlet kurumları ile gizli anlaşmaları olsa bile küresel şirketlerin kullanımına teslim edildiğini, böylece yerleşik savunmaların da tahrip olduğunu söyler ki, bu noktada istihbarat teşkilatlarının açmazları da başlamaktadır. İletişimin ağlara yüklenerek küreselleşmesi, sınırsızlaşması kimilerince toplumsal veya devlet güvenliğinden, radikal bir kopuş olarak görülmeyebilir. Ancak teşhirci mahremiyet uygulamaları özgür olan kişisel bir alanda gerçekleşir ve farkında olmadan paylaşılan, açılan değil adeta saçılan birçok bilgi ile de güvenlik mefhumu ciddi sıkıntılara girebilmektedir. Mahremiyetin olması ne demektir?

Bugünlerin mahremiyet anlayışı ile hassasiyetler ve kişisel özgürlükler arasında bir takım tutarsızlıklar da bulunmaktadır. Şikâyet edilen mahremiyetin ortadan kalkmasında, alenileşmekte karşılıklı rıza, heves, heyecan, görünür olma arzusu vb. unsurlar da önemli bir yer tutar.

Chul-Han (2017, s. 68), günümüzün özel bir Panoptik yapıya sahip olduğundan bahsederek, "Bentham'ın panoptikonundaki yalıtılmış mahkûmların aksine günümüz panoptikonunun sakinleri birbirleriyle yoğun bir şekilde iletişimde bulunur ve ağlar kurarlar. Şeffaflığı garantileyen yalıtılmışlığın getirdiği yalnızlık değil hiper-iletişimdir." Vurgusunu yaparken mahremiyetin ortadan kalkmasındaki karşılıklı ilişkiye, katılımcılığa dikkat çeker. "Dijital panoptikonun kendine has yanı, kuruluşunda ve sürdürülmesinde sakinlerinin soyunma ve kendilerini teşhir etme yoluyla aktif olarak yer almalarıdır." Savını

"Kendilerini Panoptik pazarda sergilerler." sözleriyle tamamlar (Chul-Han, 2017, s. 68).

Kurumsal mahremiyet de bir anlamda, kurumsal özgürlük alanıdır. Bilgi yönetimi açısından belge ve bilgilerin mahremiyeti belgeleri/bilgileri üretenlere özgürlük alanı sağlar.

Her belgenin/bilginin gizliliği olmayabilir, ancak her belgenin/bilginin mahremiyeti vardır. Mahremiyeti sağladığınızda üreten olarak özgür bir alan elde edersiniz. Bu özgürlük alanı sağlanamaz ise gerçek anlamda belge/bilgi üretmek de güçleşir.

Ülkemizde tüm kurum ve kuruluşların kullandığı hatta kullanımı zorunlu tutulan Elektronik Belge Yönetin Sistemleri (EBYS), bu anlamda mahremiyet ve özgürlük ilişkisi ve bileşeni açısından önemli bir platformdur. EBYS'ler belge ve bilgi mahremiyeti dikkate alınarak yönetilmesi ve işletilmesi gereken sistemlerdir. Kurumsal ve kişisel veri ve bilgi içeren bu sistemlerin ilişkisiz birimler ve kişiler tarafından yönetilmesi ve işletilmesi kurumsal ve kişisel veri ve bilgilerin mahremiyeti açısından ciddi sorunlara yol açmaktadır.

Mahremiyetinizin olması özgür bir alanınızın olması demektir, bu anlamda hem bireysel hem de kurumsal bütününde ise toplumsal özgürlükle yakın ilişki içerisindedir. Kişinin kendi başına kalabildiği; yalnızca kendisinin bildiği ve sadece istediği kişilerle paylaştığı özel bilgilerine ait yapıyı koruduğu 'kendisine ait bir alanının' olması son derece doğal ve insani bir haktır. Henkoğlu (2015, s. 29), bireyin kendisine ait kişisel verilerin geleceğini belirleme hakkı bireysel temel hak ve özgürlüklere ait bir haktır, görüşünü dile getirirken kişisel bilgi ve verilerin geleceğine ait hakka da dikkat çeker.

Aynı şeyler kurumsal mahremiyet açısından da çok önemlidir. Kişisel, kurumsal veya devlete ait veri ve bilgiler teşhirci bir yapısallık üzerinde hiçbir sınıra tabi tutulmadan dünyaya servis ediliyorsa bu mahrem bilgi sayılabilir mi, kişinin, kurumun, devletin kendisine ait bir alan olarak

kabul edilebilir mi? Kişilerin, kurumların ve de devletlerin teşhir ettikleri veri ve bilgilerin sınırı ne olacaktır? Bunların niteliklerini nasıl ve kim belirleyecek, nasıl kontrol altında tutacağız? Milyonlara servis edilen şey kişisel, kurumsal, devlete ait mahremiyetin içerisine dâhil edilebilir mi?

Kişisel, kurumsal mahremiyet, kişisel, kurumsal bilgi ve verilerin geleceğini belirleme hakları, unutulma hakkı ile devletin güvenlik endişesi arasındaki ince çizgi nasıl korunacaktır? Bu güvenliği sağlama, koruma, kollama faaliyetleri esnasında özellikle kişisel özgürlükler ve demokratik haklar zayi edilmeden nasıl ayakta kalacaktır? Kişisel mahremiyeti ve özgürlük alanlarını korumayı en alt sınıra çekmenin toplumsal veya devlete ait fayda ile gerekçelendirilmesi doğru bir uygulama ve anlayış olarak görülebilir mi? Kişisel mahremiyetin sınırları nerede başlayıp biter? Kurumsal mahremiyetin sınırları neler olacaktır?

Teşhirci mahremiyet hangi sınırlar içerisine dâhil edilerek frenlenebilecektir? Bu sorulara kişileri rahatlatacak cevaplar vermek, yasal düzenlemeler yapmak ve toplumu ikna etmek noktasında da istihbarat teşkilatlarına çok büyük, meşakkatli ve baş ağrıtıcı görevler düşmektedir. Çünkü bu konularda ilk elden suçlanacak, günah keçisi ilan edilecek kurumlar istihbarat teşkilatları olacaktır.

Bilginin kişisel bir mülkiyet olduğu algısı veya kararı, mahremiyetin sınırlarını çok genişletmektedir bu da güvenlik, kişisel mahremiyet kavgasını ateşlendirecek katalizör görevi görecektir. Tam da bu noktada gerilimin dozu artacak, mahremiyeti koruma hususunda, belirli sosyal ve teknik süreçler içerisinde, belge/bilgi aktarımını, paylaşımını, erişimini çerçevelendiren beklentileri olumlu yönde etkileyecek düzenlemelere ihtiyaç hissedilecektir. Kuru demeçler, diğer ülkelerden çözüm aktarmaları ve resmi açıklamalar yerine, mahremiyet, özgürlük, demokratik haklar bağlamında kendi toplumumuzu insanımızı etkileyecek, inancını artıracak icraatlar yapmak, bunları yasal zeminlere oturtmak çetrefilli ama vatandaş-istihbarat teşkilatı ilişkileri ve güvenilirlik hissi vermek açısından en önemli faaliyet alanlarından bir

tanesi olacak gibi görünmektedir. Elbette insanların da devletin güvenliği konusunda hassas olmaları, bu hassasiyetin ve farkındalığın geliştirilmesi önemli bir unsurdur. Ağ yapılarını ve istihbarat disiplinini karşılıklı mücadele alanı olarak değil de birer bileşen olarak bir araya getirmek, bunları sistemleştirip idari ve hukuki süreçlere tâbi tutmak belki meselenin bir kısmını çözümleyebilir.

Bu arada Türk hukuk mevzuatında özel olarak kişisel mahremiyetle ilgili olmamakla birlikte, kişisel verilerin korunması yasal güvenceye alınmış, ayrıca kişisel verilerin korunmasına yönelik olmamakla beraber kişisel verilerin elde edilmesi ve işlenmesi ile ilişkili olarak başta T. C. Anayasa'sı olmak üzere değişik hukuki metinlerde bazı hükümler yer almıştır. Konuyla ilgili hükümleri kapsayan hukuki düzenlemeleri başlıklar halinde şöyle sıralayabiliriz:

1- 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu

2- 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu

3- 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu

4- 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun

5- 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu

6- 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu

Bunlara ek olarak birçok kanunda kişilik haklarının korunmasına yönelik hükümler bulunur, ayrıca konuyla ilgili uluslararası veya ulusal standartlar da mevcuttur.

İletişim, bilgi alma özgürlüğü modern dünyanın en önemli özgürlük alanıdır. Ancak özellikle sanal veya sosyal medya ortamlarında art niyet olmasa da fiziki görünür olmamaktan kaynaklanan rahatlığın verdiği rehavetle (teşhirci mahremiyet) ortaya döktüğümüz her türlü veri, haber,

bilgi veya belgenin özellikle de kurumsal olanların verilmesinde veya alınmasında da kurumsal veya bireysel birtakım sınırlar olmalıdır. Tüm bu hususların da dikkate alınarak ulusal temelde sistemli süreçlerin kurgulanması önemlidir.

Ancak konuya ilişkin doğrudan ya da dolaylı yapılan yasal ve idari düzenlemeler, küreselleşen dünyada insanların bilinçlenmesini sağlamaya yetmemektedir. Bu nedenle bilgilendirme-bilinçlendirme-gerçekleştirme bağlamında eğitimsel ve kültürel etkinlikler devlet eliyle, sivil toplum kuruluşları kanalıyla vb. yapılmalı insanlar bilgilendirilmeli, bilinç oluşturulmalı ve günlük yaşamında yeni gerçekliklerin öngördüğü şartlara uyum sağlamak için yaşamının bir parçası olarak kullanma bilincini geliştirmeli ve gerçekleştirmelidir.

14. Yeni Gerçeklikler: Hissettirmeden Yönetme ve Yönlendirme

Tarihte köle ticareti, ülkelerin işgali, kaynaklara el konulması, ticaretin tek taraflı yürütülmesi gibi metotlarla sömürüyü cisimleştirenler, günümüz koşullarında uzaktan erişim, yönetim teknikleriyle insanları, toplumları kendilerine, ülkelerine, kültürlerine, tarihlerine, değerlerine yabancılaştırıyor ve sahip oldukları zenginlikler farkında olunmadan birer birer ellerinden alınıyor. Bu konuyu çok detaylandırmasak da öncelikle sömürgeciliğin amacına ve yöntemine açıklık getirmek lazımdır. "Sömürge savaşları, kıta savaşlarından oldukça farklıdır: Düşmanın imha edilmesi değil, fethedilen halkın ve toprakların belli bir kontrol altında organize edilmesi amaçlanır. …Sorun 'düşmanı' kesin yenilgiye uğratmak değil, pahalıya mal olmayacak şekilde hâkimiyet altına almaktır. Bu amaçlar çerçevesinde, sömürge savaşları ele geçirilen toprakların işgal altında tutulmasını ve organizasyonunu gerektirir. Bunlar birbirine bağlıdır. Çünkü başarılı bir işgal başarılı bir organizasyona bağlıdır" (Gottmann, 2003, ss. 205-206). Geçmişteki sömürgeciliği tahlil eden bu ifadelerle varılan sonuç günümüz dünyası için de geçerlidir. Bir tek farkla: Geçmişte sömürgeciliği getiren işgal ve organizasyon ikilemesi görünürlüğünü yitirmiş, sanal ortamlara, ağ yapılara, internete gizlenmiştir. Tarihte sömürgecilik herhangi bir devlet-millet için toprağın ele geçirilmesi gibi coğrafi ve fiziki eylemleri şart koşarken, günümüzde bunlarla birlikte zaman/mekân mefhumunu da ortadan kaldırarak birey birey herkesi neticede küresel tüm insanlığı başarılı bir organize yapısallık ile işgal edip yönlendirilmeye, sömürülmeye aday hale getirmektedir. Bugün teknolojik yenilikler, iletişim teknolojisi, nesnelerin interneti ve

yapay zekâ çalışmaları sömürgeleştirmenin teknik adımlarla ilerlemesi olarak kendisine yol çizmiştir ve ilerlemeye devam etmektedir. Feenberg'e (2010, s.25) göre "teknoloji azınlığın çoğunluk üzerindeki hâkimiyetini yeniden-üretecek şekilde yapılandırılabilir, yapılandırılmıştır da. Bu tek yönlü bir sebep sonuç oluşturan teknik faaliyetin bizzat yapısına yazılmış olan bir imkândır."

İletişim/enformasyon veya endüstri 4.0 çağı kavramlarının zihnimizde oluşturduğu çağrışımlar hep olumlanarak resmedilmektedir, ancak bu kavramların uygulama karşılığı kullanıcı olarak bizi içerikle beraber farkındalık oluşturmadan yeni hayat tarzlarına yönlendirir ki bu da teknolojinin arka yüzünü/planını oluşturur. Bu arka planın gerçekleştirmek istedikleri, teknolojinin iddia edilen ve genel kabul gören hayatımıza kattığı güzellikler, kolaylıklar, kazandırdığı söylenen özgürlükler söylemlerinden daha önemlidir. Bu hususta bilinmeyenler, bilinen ve yaşananlardan çok fazlasını kapsar.

Eğer bu kavramların içeriğini kendi değer dünyanızın gerçeklikleri ile doldurabilirseniz, teknolojinin arka planı ile kişinizi, toplumunuzu örtüştürebilirseniz kimliğinizi korumuş, geliştirmiş olursunuz. Ancak size sunulanı değerleriyle birlikte ithal edip sorgulayıp süzmeden bünyenize aldıysanız zaman içerisinde kimliğinizin, yerelliğinizin erimesinden, mutant olmaktan kurtulamazsınız. Bu hayatın her safhası için geçerlidir ve tarih tekerrür etmektedir, sızma ve değişim hareketi geçmişte olduğu gibi yoğunluklu olarak öncelikle ekonomik yapısallıkla birlikte başlatılmış gibidir.

Dünyanın bugün geldiği noktada sömürgecilik veya yayılmacılık kavramları modernizme, bilgi/iletişim/enformasyon çağına ve entelektüel iklime uymuyormuş gibi görünmekle beraber, gelişen birey, onların hakları, güçlenen sivil toplum gibi sunum ve propagandalarla Avrupa merkezli değerler sistemi, teknolojinin bilgi toplumu, bilgi ekonomisi vb. etiketleriyle hayatlarımızı formatlıyor. 18., 19. ve 20. yüzyılın Avrupa merkezciliği yeni sürümleriyle son hızla hayatiyetini devam ettirirken,

farklı uluslararası güç mücadelelerinin aktörleri de kurgusal yönlendirmelerine, çatıştırma faaliyetlerine devam ediyor. Bu anlamda bilginin yönlendirme maksatlı kullanılması, teknolojik ilerlemelerin arka planının açık edilmesi zorunluluğu doğuyor.

"Teknolojik gelişmelerin yönünü ve niteliğini belirleyememek, bize sunulanların ötesinde yazılımlarda, ağ yapılarında olabilecek gizli geri plan ajandalarını bilememek, tespit edememek sıklıkla elektronik/dijital dünyanın nimetlerini veya külfetlerini yanlış anlamlandırmalara, adlandırmalara, ortaya çıkabilecek kişisel, kurumsal, devletsel güvenlik açıklarını tanımlayamamaya, bu risklere ya gereğinden fazla misillemede bulunup tepki vermeye veya hiçbir şekilde karşılık vermemeye sebep olmaktadır. İsrailli istihbaratçı Efraim Halevy[1], Soğuk Savaş döneminde bilginin, yeterli verinin olmaması veya bunların yanlış yorumlanmasının barındırdığı tehlikelere dikkat çeker: 'Yaşamla ölüm arasındaki keskin çizgi olan bilgi, hiç olmadığı kadar rağbet görüyordu ve müttefikler arasında bilgi paylaşımı, ortak kaderin hayati bir parçasıydı. Bilginin olmaması veya yanlış yorumlanması, kelimenin tam anlamıyla ulusal bir felakete yol açabilirdi.' Bugünkü dünyada malumatların yanlış yorumlanması, eksik, uydurulmuş, yönlendirmeli bilgi nelerimize mal olmaktadır?" (Torunlar, 2016, s.427).

05 Kasım 2017 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde (s.10) yayımlanan '200 dolara sokak çatışması' başlıklı bir köşe yazısında toplumların, toplulukların farkında olmadan, uzaktan erişim ve yönlendirme ile nasıl bir çatışma ortamına sürüklenecekleri gözler önüne seriliyor. Selçuk Şirin tarafından kaleme alınan köşe yazısında, ABD'de Rusya tarafından kontrol edilen 'Heart of Texas' adlı Facebook hesabından önce Teksas'ta oturanlar 'Teksas'ın İslamizasyonuna son' denilerek 21 Mayıs 2016 günü Müslümanlara ait bir kültür merkezinin önünde protesto eylemine davet edilirler. Aynı gün, aynı Rusya kaynaklı hesap bu sefer 'United Muslims

[1] Efraim Halevy: 1998-2003 yılları arasında İsrail haber alma teşkilatı Mossad'ın direktörlüğünü yapan kişi.

of Amerika' (Amerika'nın Birleşmiş Müslümanları) adlı bir hesabı kullanarak bu sefer de Müslümanlar lehine bir eylem çağrısı yapar. 'İslami düşünceyi koruyalım' başlıklı bu çağrıda da Austin bölgesinde oturan herkes, aynı İslami kültür merkezinin önüne davet edilir. Ve 21 Mayıs geldiğinde tüm kameraların önünde Rusya tarafından oraya yönlendirildiklerinden habersiz iki grup birbiriyle kavgaya tutuşur. Sonuç tam bir toplumsal çatışma, dinler arası kinin, nefretin artışıdır. Dünyaya da bu mesaj naklen verilir. Orada çatışan hiç kimse sahnenin arkasında, 200 dolarlık bütçeyle oluşturulmuş bir Rus sosyal medya hesabının olduğunu bilmez. Teksas örneği bize, toplumsal bir ayrışım noktası ile birlikte ucuz ve kolay erişilebilir bir teknolojinin birlikte kullanılması ile bırakınız devletler arası küçükten büyüğe gruplar arası, kimlikler arası, etnik unsurlar arası bir çatışma çıkartılıp bundan ciddi bir kaos doğurulabileceğinin ne kadar kolay olduğunu gösteriyor.

Cambridge Analytica skandalı olarak dünya gündemine giren olaylar zinciri de konuyu açıklamamıza yarayan önemli bilgileri içerisinde barındırır. ABD merkezli veri analizi şirketi Cambridge Analytica'nın Facebook üzerinden ulaştığı kullanıcı verileriyle ABD ve Britanya'daki seçim ve referandumlardaki tercihleri etkilediği iddiası etrafında yoğunlaşan bu skandal, içinde bulunduğumuz dünyada farkında olmadan nasıl yönlendirildiğimiz gerçekliğine birçok delil sunuyor. Facebook Veri Skandalı olarak da isimlendirilen Cambridge Analytica skandalı ile ilgili hususları şu şekilde özetleyebiliriz:

"Skandal Cambridge Analytica merkezli gibi görünse de işin aslı bu teknolojilerin iş akış modellerinin hayatımıza olan etraflıca etkilerinde saklı başlıklı bir değerlendirme mevcut. Okan'ın aktardığına göre, skandal haberlerinden çok önce Facebook üzerindeki beğeniler sayesinde insan davranışı analizinde hem ticari hem akademik çalışmalar ortaya çıkmıştı. Bunlardan en ünlüsü Michael Kosinski adındaki Stanford Üniversitesi'nden genç bir araştırma görevlisinin yayınlarıydı. Araştırma sonuçlarına göre; bir insanı 10 beğeni ile iş arkadaşlarından, 70 beğeni ile

arkadaşlarından, 150 üstü beğeni ile aile üyelerinden daha iyi tanımak mümkün oluyordu.

Araştırmacının psikometrik algoritmasını öğrenmek isteyen Alexandr Kogan, Kosinski ile irtibata geçiyor. Bu kişinin ilişikte olduğu kurumlar araştırıldığında SCL isimli bir şirkete ulaşılıyor. Kosinski, bu şirketin seçimlerle alakalı olduğunu üstelik birçok ülkede faaliyet gösterdiğini anlayınca irtibatını kesmiş. Ancak Kogan elindeki veriler sayesinde bir şekilde modelin benzerini geliştirmiş ve bugün Cambridge Analytica olarak bildiğimiz sistemi oluşturmuş.

Kogan, Facebook kendi altyapısı üzerinden sağladığı API ile sistemini test etmiş. 270 bin kullanıcı ile yaklaşık 50 milyona yakın Amerikalının bilgilerine ulaşılmış. Bugün bilgisayar laboratuvarlarının en havalı konularından makine öğrenme algoritmaları, o günlerde sosyal medya verileriyle seçim kampanyalarında seçmen psikolojisini etkilemek için eğitiliyormuş. Facebook, reklam verenlere doğrudan satmasa da sağladığı bu bilgiler akademik amaçların dışına çıktığında sonuç kaçınılmaz oluyor.

Cambridge Analytica 2015'te Brexit seçimleri yapıldığında sistemi kullanıma sokuyor. Facebook veri setini doğrudan kullanmadıklarını öne sürüyorlar. Halka açık veya kapalı şirketlerden satın alabilecekleri data setleri ile öğrenme algoritmalarını insan psikolojisini anlamak üzere optimize etmeye başlamalarıyla durum vahimleşiyor. Bu sayede 2016 ABD başkanlık seçimleri gibi dönemlerde kararsız seçmenlere yönelik çok geniş kapsamlı ve neredeyse her seçmene ayrı özel kampanya oluşturuyorlar. Trump seçim kampanyasında 175 bin ayrı versiyon Facebook üzerinden seçmenlere gösterilmiş. Büyük verinin Facebook ile birleştiğinde ne şekillerde kullanılabileceği, kampanya sırasında Trump'ın kullandığı sloganlar ve sonrasında seçimi kazanmasıyla anlaşılıyor (Okan, 2018).

"Ortaya çıkan skandalın aslında iyi bir yanı da var. Zira yalnızca büyük veri analizi ve işlemesi üzerine çalışan tek şirket Cambridge Analytica değil ve kişisel veri işleyerek sonuca giden ve etik birçok probleme yol

açan birçok kurumun aktivitelerini tartışmak bakımından bu bir tür şans. Türkiye'de de yakın dönemde kimlik numaraları dâhil fazlasıyla kritik kişisel verilerin çeşitli şekillerde ortaya saçılması veya sağlık verileri gibi mahrem verilerin satılması gibi krizlere tanık olduk. Ancak verinin nasıl kullanılacağı, hangi verinin hangi şartlarda kiminle paylaşılabileceği gibi hususları bir türlü doğru düzgün tartışma fırsatı bulamadık" (Uzunoğlu, 2018).

"Cambridge Analytica, Facebook'taki like'lar, etkileşimler, demografik bilgi ve özellikle 'kişilik testleri' üzerinden toplanan verileri derliyor, bunlardan faydalanarak belli kişilik profilleri çıkarıyor ve kişiye özel, mikro-hedefleme ile, spesifik politik mesajları Facebook üzerinden iletiliyor. Bunu yaparken kullandığı veri türüne psikografik veri deniyor.

Psikografik verinin temeli 60'lı yıllara dayansa da, günümüzde kullanılan gelişmiş formuna Cambridge Üniversitesi Psikometri Merkezi'nde 2000'lerde ulaşıyor. Bu modern forma insanların davranışları, kişiliklerindeki beş temel boyutun farklı kombinasyonları ile belirleniyor: Sosyallik, yeniliklere açıklık, mükemmeliyetçilik, uzlaşmacılık ve kırılganlık. Cambridge Analytica, Facebook üzerinde topladığı verileri, kullanarak, Facebook kullanıcılarını politik tercihlerinden, cinsel yönelimlerine kadar farklı boyutlarda sınıflandırıp, psikografik mikro-hedefleme ile segmentlere ayırıyor ve büyük paralar harcanan içerik üretme ekibinin hazırladığı metinleri, görselleri, videoları, blog ve site linklerini, tam da ulaşması gereken hedeflere ulaştırıyor" (Şener, 2018).

"Facebook benzeri ücretsiz platformlar söz konusu olduğunda verilerimizin saklanması ve bizleri tanımak için kullanılması aslında çok uzun süredir bilinen ve hepimizin "onay" verdiği bir eylem.

Bu noktada, "Ne onayı? Ben bir onay vermedim ki!" diye bir tepki gösterebilirsiniz. Aslında verdiniz. Verdik. İnternetin hızlı ve dinamik dünyasından kaynaklanan bir bilinçsizlikle bunu çoğumuz yapıyoruz. Uzun kullanım koşullarını okumak, bizleri ilgilendiren maddelere dair

bilinçlenmek fazlasıyla zamanımızı alacak bir iş. Biz de bir an önce sosyal ağ deneyimini yaşamak istiyoruz. Yüklediğimiz bir uygulamayı, yeni üye olduğumuz bir sosyal ağı kullanmadan önce "onaylıyorum" kutucuğunu işaretleyip geçtiğimiz her olayda aslında verilerimizin saklanılması ve pazarlama amaçlı kullanılmasına onay vermiş oluyoruz" (Canko,2018).

Bireylerin, kitlelerin, toplumların tercihlerini özelde politik tercihlerini kişisel verileri kullanarak etkileme faaliyetlerini gördüğümüzde, mesele insanlık için git gide çok daha karamsar bir boyuta dönüşüyor. Bu tehlikeyi önlemenin bir yolu kanuni düzenlemeler olabilir mi? diye bir soru akla gelebilir. Çağın gerçeklerine uygun 'Yeni Nesil Kanunlar' bireyleri, kitleleri, toplumları bu türden istismarlara karşı korur gibi görünseler de, kanunların nasıl uygulanacağı, ne şekilde yürütüleceği, tüm boyutları ve derinliğiyle nasıl denetleneceği konularında belirsizlikler bulunuyor. Bu tür eylemlerin çoğu zaman uluslararası boyutlar alması, farklı ülkelerin bu istismarlardan nemalanması durumu daha da zorlaştırıp çetrefilleştiriyor. Hele hele bireylerin tek başlarına bir sonuç almaları bugün için mümkün gözükmüyor.

Teknolojinin nimetleri daha da çeşitleneceğine, bundan geriye dönüş olmayacağına göre yapılacak şey, yenidünya gerçekliklerine ayak uydurmak ve teknolojik gelişimde icad eden olmakla birlikte, kullanımı noktasında da iradeyi elde tutabilmektir. Bu noktadan hareket ettiğimizde, sömürgeciliğin, sızma hareketinin, yönlendirilmenin, yönetilmenin, istikrarsızlaştırmanın teknolojik adımları istihbarat teşkilatlarının da doğrudan çekim alanına girer. Ama her şeyin olduğu gibi istihbarat-teknoloji birlikteliğinin de iki yüzü vardır:

Teknolojinin dünyayı ve tek tek bireyleri getirdiği noktada *istihbarat yapmak daha kolay* gibi görünmekle birlikte aynı oranda *istihbaratı kaybetmek de daha kolay* hale gelmiştir. ABD Anti-Terör Dairesi Eski Başkanı ve 2010 yılında bestseller olan 'Cyber War' (Siber Savaş) kitabının yazarı olan Richard A. Clarke, bu tezimizi doğrulayan açıklamalarda bulunarak istihbaratın, casusluğun eskiden zor olduğunu

söylüyor (Tanış, 2012, s. 2), " 'Eskiden Washington'daki Rus Elçiliği'nde çalışan bir KGB ajanının bir FBI ajanını ayartması çok zordu. Ama şimdi Moskova'da oturuyorsun ve hiçbir risk olmadan binlerce sayfa çalabiliyorsun. Eskinin casuslarına artık gerek yok.' Clark'e göre, istihbarat örgütleri sadece insan kaynağı açısından değişmedi. Altyapı da olduğu gibi farklılaştı: 'Eskiden Sinop'ta büyük bir kulemiz vardı. Rusya'daki konuşmaları dinliyorduk. Ama şimdi buna ihtiyaç yok. Kimse radyofrekansı kullanmıyor. Ulusal Güvenlik Ajansı'nın (NSA) Maryland'deki kampüsünden bütün dünyadaki internet trafiğini izliyoruz. (…) Amerikalı asker Sinop'a gitmesine gerek kalmadan her işini masasından halledebiliyor.'"

Belgeyi/bilgiyi kontrol altında tutmak için teknolojik, idari, hukuki, kültürel birçok bileşeni bir araya getirip, hiçbir şeyi birbirine karıştırmadan, işleri Arapsaçına döndürmeden yönetmek gerekmektedir. Bu noktada ABD Anti-Terör Dairesi Eski Başkanı Richard A. Clarke'ın (Tanış, 2012, s. 2), 'kale yerine tacı korumak' önerisini şekillendirmemiz gerekiyor. Clarke, tacı korumayı, en çok korkulan, hack edilebilecek, çalınabilecek malzemenin seçilip ona odaklanılması olarak açıklıyor. Bu maksatla artık belge/bilgi yönetimine bir ürün olarak bakmaktan vazgeçmek ve bunun bir sistem ve süreçler bütünü olduğunu anlamak, hepimizi geçmişten bugüne getiren süreçleri de hızlıca sisteme aktarmak ve en çok endişe duyduğumuz belgeleri/bilgileri sistemli bir şekilde üst düzeyde korumaya almak gerekiyor.

15. Yeni Dünya Gerçeklikleri Çerçevesinde Belge/Bilgi Yönetimi ve Sistemlerinin Yapısal Sorunları

Teknolojinin geliştiği, bilgi aşırmanın devasa boyutlara ulaşıp bir anlamda da bilinçsizlikten kaynaklı normalleştiği bir dünyada bireyselden kurumsala ve de ülkenin tümüne yayılan güvenliğinden emin olmak isteyen devletlerin ellerinde fazla seçenek de mevcut değildir. Bilinmelidir ki, bir ülkenin milli güvenliğinin korunması bir bakıma o ülke için hayati önem arz eden faaliyetlerine (savunma sanayii, bilgi teknolojisi ve yazılımı üretimi, askerî stratejiler ve planlar, devleti yönetenlerin iletişimleri) yönelik istihbaratın önlenmesine, sizin vermediğinizi ise karşı taraftan elde etmenize bağlıdır. Eğer bunlar sağlanamıyorsa, ülkenin milli güvenliğinde ciddi zafiyetler oluşur. Bütün hareketleri bilinen ve rakiplerini tanımayan, hareketlerini bilemeyen bir devletin farklı alanlarda yapmayı planladığı çalışmaların engellenmesi de kolaylaşacaktır. Bu çerçeveden meseleye baktığımızda günümüzde belge/bilgi yönetimini ortaya koyan tüm işlem adımlarını bilişim/iletişim/enformasyon teknolojileri ile birbirinden ayrıştırılamaz bir "sarmal birliktelik" içerisinde görürüz. İşte bu sarmal birliktelik ulusal düzeyde iş ve işlem adımlarına uygulandığında, kurumsal veya işletme düzeyinde başarı veya başarısızlığı belirleyen bir güç etmeni olarak ortaya çıktığı gibi, istihbarat elde etmenin, eldekini korumanın, tümünü derinlikli değerlendirmenin ve istihbarata karşı koymanın önemli bir unsuru olarak da hayata yansır.

Öncelikle şu husus belirtilmelidir ki belge/bilgi yönetimi bir istihbarat tekniği değildir, ancak istihbarat faaliyetlerini, sistemli ve süreçlere dayalı bir bilgisellik içerisinde bugünü kontrollü üreterek, geçmişi an'a taşıyarak, değişik bilgi varlıklarını bütünleştirerek, kolay ve hızlı erişim sağlayarak destekleyen bir unsurdur. Ulusal düzeyde kurgulanmış belge/bilgi yönetimi, bilgi varlıkları ile ilgili süreçleri sistematik ve tutarlı sistemler haline getirme, belgede/bilgide değişik kurumlarda, birimlerde bulunanları birleştirme, koordinasyon sağlama, bunlardan doğacak fikirler ve eylemleri de birleştirme eğilimidir. Başka bir ifadeyle karşı karşıya olduğumuz kavramları, düşünceleri, eylemleri, olguları ve olayları birbirleriyle tutarlı bütünler haline getirmeye çalışmaktır. Belge/bilgi yönetimi süreçleri yalnızca istihbarat örgütleri için değil, tüm kurum kuruluşlar veya organizasyonlar için stratejik bir unsur haline gelmiştir ki, avantajı, önceliği, kazancı, gücü elde etmek isteyen her oluşum bu sürece/sisteme yatırım yapmak mecburiyetindedir. Kurum, kuruluş veya işletmeler açısından belge/bilgi yönetim sisteminin anlamı, ulusal veya uluslararası alanlarda varlık gösterebilmek, mücadelede kazanan taraf olmak, rekabette bir veya birkaç adım önden ilerlemek iken, olmadığında varlık gösterememek demektir. Bu aynı zamanda gerçek anlamda bilgi toplumu olup olamamanın da belirleyici unsurudur.

Burada şu hususa da dikkat çekmemiz gerekir; belge/bilgi yönetim sistemi devletin belgelerini/bilgilerini merkezi bir şekilde kontrol etmesi olarak algılanmamalı, bunların belirlenecek kurumsal ilkeler doğrultusunda sistemler üzerinde üretilip saklanması, süreçler üzerine işlenmesi ve koordine edilerek kolay ve hızlı erişimin sağlanması olarak anlaşılmalıdır. Kurum ve kuruluşlarda üretilen veya elde edilen belgeyi/bilgiyi belirlenmiş bir merkeze doğru yönlendirerek, merkezi bir sistemde kontrol altına almak, öncelikle kontrolü imkânsızlaştıracak, sınırsız sayıda belgeyi/bilgiyi içeren kontrolsüz veri/bilgi yığını oluşmasına sebep verecek ve bunlara yine kontrol edilemeyecek binlerce kişinin erişmesi tehlikesini getirecektir. Bu da güç kazanımından ziyade zafiyet olarak tanımlanabilir. Bu noktada asıl hedef belgeyi/bilgiyi

merkezi tek bir sistem üzerinde üretip saklamak değil, birbirini tanıyan, birbiriyle gerektiğinde konuşup anlaşabilen sistemler oluşturup kontrollü bir şekilde koordine etmektir. Bir sistem açık verdiğinde, güvenlik veya güvenilirlik kayıpları oluşturduğunda tüm sistemin tıkanmasına müsaade etmeden, güvenli sisteme bir başka yapı üzerinden dâhil olacak, güvenlik açıklarını raporlayıp erken uyarı sistemini devreye sokacak yapısallığı işler kılmaktır. Yani bu sistemler bütünü katı, değiştirilemez değil, esnek ve uyumlu olmalıdır.

Belge/bilgi yönetimi sisteminin önemsenmemesinin getireceği sıkıntılar değişik bölümlerde üstüne basılarak ifade edilmektedir. Olmasını hedeflediğimiz sistem bazılarınca günümüz şartlarında basit de görülebilir (ki öyle olmadığı çok açıktır). Bu noktada kurgulanıp işletildiğinde faydalı olacağına inandığımız ve önemini vurgulamak üzere ortaya koymak istediğimizin şeyin temel esası şu olabilir: Bazen çok karmaşık, çetrefilli, gelişmiş teknolojiler barındırır gibi görünen şeylerin çözümü çok kolay ve ileri teknoloji istemeyen, basit şeyler olabilir.

Bir meseleyi, olayı çözümlemek, çözmek, iş ve işlemleri sıkıntısızca yürütmek için daha az teknoloji gerektiren, daha az varsayıma dayanan, daha kolay kurgulanıp kullanılabilen daha basit yaklaşımlar etkili sonuçlar verebilir. Çok ileri düzey teknolojilerle onlardan daha gelişmiş teknolojik yapılarla mücadele edemiyorsanız, yenilgiyi kabul etmek ve onların dümen suyunda hareket etmek bir tercih meselesi olabilir. Ancak bazen çok ileri düzeyde teknolojilerle mücadele etmek için bir strateji olarak, çok kolay hayata geçirilip uygulanabilen yapısallıklar tercih edilebilir.

Belge/bilgi yönetimi sistemleri, kelimelerin akıcılığı, telaffuzunun kolaylığı, gündelik hayatımızın bir parçası olmasından dolayı basit gibi görünmekle birlikte, basit olmaktan öte teknolojik tüm gelişmelerle sarmal bir birliktelik içerisindedir. Ancak belgeyi/bilgiyi yönetmeyi basitleştirerek belgeye/bilgiye erişimi kolaylaştırır, olanaksızların kolayca saf dışı edilmesine imkân verir, ayrıntıları ortaya koyar, hızlı erişimle, paylaşımla, tekraren kullanımla eylemselliği getirir, iş ve işlemleri güce

çevirir. Belgeye/bilgiye/kanıta dayalı yönetimin gerçekleştirilmesini sağlar.

Belgeyi/bilgiyi korumak için önlemler almak, bilgi erişimini, dağılımını araştırmak, belgenin/bilginin kaybına sebep veren aksaklıkları gidermek vb. şeyler için neler yapılabileceği üzerinde düşünce üretmek, bunları eyleme dönüştürmek uygulamaları daha sofistike bir noktaya taşımak değildir. Ancak Steve Jobs'a göre de "Basitlik, sofistikeliğin en son noktası"ydı (Aksoy, 2017, s. 282). Belge/bilgi yönetiminde basitlik, erişilebilir olmak güvenlik unsurlarını taşımamak anlamına gelmez. Öncelikle belge/bilgi yönetim sistemleri için hazırlanacak planlar her kurumun yapısına uygun, her birimin, her çalışanın yaptığı iş adımlarını kapsayan, görevini, yetkisini belirleyen, idari anlamda hiyerarşik yapısallığa sahip olmalıdır. Aksoy'un ifadesiyle (2017, s. 279), "Anlamazlarsa yapamazlar." Bu sistem de anlaşılır olmazsa işletilemez, gerekli verimlilik alınamaz. İşletilemezse güç unsuru olmaktan ziyade fazladan yük olur. Önemli olan öncelikle standart bir yapısallık içerisinde sistemin belge/bilgi üretimini sağlamak olmalıdır. Daha sonra diğer adımlar açık ve net tanımlamalar ve işlem adımlarıyla hayata geçirilmelidir.

Devletin tüm organları karmaşık bir yapıyı içerisinde barındırır. Bu sebeple her kurumun orijinal yapısallığı, iş ve işlem adımları bu yönetim sistemi içerisinde görünür ve işletilebilir kılınmalıdır. Bunu sağlamanın yolu, bu karmaşık organizasyonda çok farklı iş ve işlem adımlarına sahip, farklı iş yapış biçimleri ve kurumsal kültürleri olan kurum ve kuruluşları, farklılıklarını koruyarak bir sistemler birlikteliği üzerinden yönetebilmektir. Kurallar, görevler, iş, işlem adımları, hiyerarşiler, işlem ve yetki, erişim rotaları belirlenmeli, bunlara ait uygulamalar ve talimatlar standartı sağlanmış biçimde açık, net, anlaşılabilir ve uygulanabilir şekilde basit olmalı, ancak bu basitlik güven ve güvenilirlik açığına sebep verecek biçimde olmamalıdır. Güvenilirlik, güvenlik, erişilebilirlik, paylaşılabilirlik gibi unsurlar da sistem üzerinde ayrıca tanımlanarak kontrollü bir yapıyla işletilebilmelidir.

Barutçugil (2002, s. 29), bilgi ekonomisinin özelliklerini sıralayıp "sistemlere ve süreçlere aktarılan ve kilitlenen bilgi, insanların kafasında olup onlarla birlikte kapıdan çıkıp gidebilecek bilgiye oranla daha yüksek bir potansiyel değere sahiptir. Bu gerçeğin görülmesi, organizasyonların bilginin yakalanması, kurumsal hafızaya depolanması ve ürün ve hizmetlerde içeriğe dönüştürülmesi konularında giderek daha duyarlı olmasına ve daha fazla çaba göstermesine sebep olmaktadır." çıkarımında bulunurken bilginin sistemlere aktarılmasının ve yönetilmesinin hayati öneme sahip olduğunu üstüne basarak vurgular. Çalışanların bireyler olarak sahip oldukları bilgiler ile organizasyonların bilgisinin ortaklığının da ciddi bir üstünlük kaynağı teşkil edeceğine dikkat çeker (Barutçugil, 2002, s. 41). Bunlara ilaveten, "her bilgi toplumu aynı zamanda eylem toplumuna geçmek için gerekli psikolojik dürtüyü de içerir (Simmel, 2016, s. 30)." tespiti işin psikolojik boyutunu da irdelememiz gerektiğini ortaya koyar.

Belge/bilgi yönetimini sistemli bir şekilde devlet yönetiminde devreye almaktır. Ancak bu sistemler laf olsun, adet yerini bulsun diye yapılır, önemsenmez, takibi yapılmazsa fayda unsuru da sağlanamaz. Oysa elinizde belgeniz var ise bilginiz vardır, belgeler en önemli bilgi varlıklarındandır. Onların üzerinde barındırdığı bilginin büyüklüğüne bakmadan korumak, kullanmak, bilgi parçacıklarından bütüncül bilgiler elde etmek gerekir. Ufacık bir bilgi parçası mücadeleyi kazanmaya veya ufacık bir bilgi kaybı kaybetmeye sebep verebilir.

Belge/bilgi yönetimi temelde bir takım adımlarla hayata geçer (Barutçugil, 2002, s. 71). Bunlar, eldeki bilginin kavramsallaştırılması, yansıtılması, eylem planlaması ve gözden geçirilmesi olarak sıralanabilir. Ancak bir işletmenin temel adımları ile bir istihbarat teşkilatının temel adımlarının içeriği ve niteliği değişecektir.

Kurumlarda her zaman bilgi artışına ihtiyaç vardır, ancak bu artış onu sistemli şekilde yöneterek kontrol altında tuttuğumuzda gereken oranda fayda sağlayabilir.

İnsanoğlu yaratıldığından beri bilgi üretmiş, belgeye/bilgiye erişmek istemiştir. Fakat geçmişte bunu sistemli süreçler içerisinde bir yönetim unsuru olarak kullanmamaktaydı. Aslında geçmişte de belge/bilgi yönetimi yapılıyordu. Arşivlerin, kütüphanelerin kurulması nihayetinde belgenin/bilginin yönetilmesine yönelik çalışmalardır. Ancak bunun sistemleştirilerek süreçlere dâhil edilmesi ve yönetim tekniklerinin parçası olması eylemi modern çağın bir uygulamasıdır ve istihbarat teşkilatları da bu uygulamaların nimetlerinden faydalanmak durumundadırlar.

Tarihin teknolojiyle birlikte hızlanıp aktığı günümüzde, belgenin/bilginin hayatta kalma, var olma noktasında bir önem arz ettiğini söylemek yanlış olmaz. Bu sebeple hangi kuruma, kuruluşa ait olursa olsun, bilgi varlığı olarak arşiv malzemeleri ve arşivler istihbarat teşkilatlarınca ihmal edilmemelidir. Dünyanın bütün önemli aktörlerinin, güç odaklarının bol bol bilgi bulduğu, malzeme devşirdiği ve ahkâm kesip eylem gerçekleştirdiği bu coğrafyada ülkemizin teşkilatlarının arşivlere, belge/bilgi varlıklarına burun kıvırması, önemsememesi, yapılacak, uğraşılacak bir iş olarak bile sınıflamaması son derece tuhaf değil midir? Belki bu tuhaflık bizim birçok sıkıntımızın sebebi de olabilir. Türkiye'nin özelde istihbarat teşkilatlarının arşivlerle, belgeye/bilgiye bütünlüklü olarak erişimiyle ilgili sorunları var mıdır? sorusunu başka sorularla destekleyerek izah edebilir miyiz?

Herhangi bir kriz durumunda Türkiye için çok hayati olabilecek tüm belge/bilgi birikimlerinin neler olduğu, nerelerde olduğu belirlenmiş midir?

Bunların tümüne kolay ve hızlı erişim sağlanacağından veya onlara uygulanacak muamelelerin eksiksiz yerine getirileceğinden emin olunabilir mi?

Zaman zaman basında ve değişik mahfillerde dile getirilen terör meselelerinin halledilememiş olması, başka ülkelerin operasyonlarına açık olup kolay ajitasyona uğranılması gibi eleştirilerde gerçeklik payı var mıdır? Bu gerçekliğin bütünü içerisinde bir parça olarak görünse de,

belgeye/bilgiye erişim ve bunların değerlendirilmesiyle ilgili zafiyetten söz edilebilir mi?

İstihbarat teşkilatları dışındaki kamu kurum kuruluşlarının belge/bilgi güvenliği konularında gösterdikleri umursamazlık, önemsememe, küçümseme gibi davranış kalıpları istihbaratın nitelikli belgeye/bilgiye erişimini ve nitelikli değerlendirilmesini engelleyerek ortak eylemlerde bulunma zafiyeti doğurmakta mıdır? Örneğin ceza evlerinde terör suçundan yatan mahkûmlarla yapılan görüşmeler, psikolojik değerlendirmeler diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla ne kadar paylaşılmakta ve değerlendirmeler sonucu ne gibi ortak eylemlerde bulunulmaktadır? Yani ne ölçüde devlet aklı kullanılmaktadır. Milli eğitimin terörün yoğun olduğu bölgelerde elde ettiği bilgiler ne kadar ortak akla aktarılarak eyleme dönüştürülmektedir? Bunlar yalnızca bir takım şablonlara dökülmüş kuru resmi yazışmalar olarak vazife icabı mı mevzuatın belirlediği makamlara iletilmektedir? Yoksa üzerinde detaylı çalışma ve değerlendirmeler yapılıp çözüm ve çıktı odaklı çalışmalar yürütülmekte midir?

Tüm bu soruları cevaplayarak endişeleri giderecek verimli, etkin süreç yönetimi ve denetim mekanizmaları mevcut mudur?

Bu soruların cevapları pek çoğumuzca bilinmektedir, neticede ülkemizde ortak aklın malzemeleri olan arşivlerle, belge/bilgi üretiminden, erişimine ve paylaşılmasına kadar önemli yapısal sorunların olduğunun ipuçları ortaya çıkmaktadır.

Ülke temelinde belge/bilgi yönetiminin üç boyutlu bir yapısal sorunu olduğundan söz edebiliriz. Bunlar; kamu kurum ve kuruluşları ile stratejik öneme sahip organizasyon veya örgütlere ait a-) *belgenin/bilgi varlıklarının hacmi*, tüm bu b-) *teşkilatların içyapısı, işleyiş sistemleri*, bu faaliyet alanına *psikolojik yaklaşımları, meseleye bakıştaki optik kayma* ve c-) kurumlar arası belge/bilginin üretilmesinden, paylaşımına kadar ilerleyen ve devletin ortak aklını ortaya koyacak *koordinasyon ve yönetim sorunu*.

Bir ülkede devletin tüm birimlerine sirayet edecek ve etkili olabilecek bir belge/bilgi yönetiminin devlet sistemi içerisinde hangi düzeyde ve önemde konumlandırıldığı, o ülkenin bilgi toplumu olmasının ve bilgiden nemalanmasının orantısı konusunda da bir göstergedir. Ülkemizde belge/bilgi yönetiminin ve arşivlemenin konumlandırıldığı alanı mercek altına aldığımızda, ciddi bir yapısal sorunlar yumağına sahip olduğumuzu söyleyebiliriz.

Türkiye'nin geçmişten getirdikleri ve güncel ürettikleri belge/bilgi birikimleri hem hacim olarak hem de etkisel özellikleri sebebiyle oldukça yoğunlukludur. Ancak, her mevkideki çalışanların ve toplamda kişilerin olayı görmekteki aksaklıkları sebebiyle fiziksel hacim ile içerik hacmi arasında doğru ve işe yarar orantı kurulamamaktadır. Türkiye bir hukuk devleti olarak tüm iş ve işlemlerini belgelendirerek kayıt altına almaktadır. Zaman zaman bu husus bürokratik karmaşa olarak nitelense de ufak tefek düzeltmelerle olumsuzlukları giderilebilir haldedir. Ancak neticede devletin aklı olan belgeler, yasal zemine uygun olarak üretilmektedir. Bunların dünya üzerindeki diğer devletlerle karşılaştırması yapıldığında ciddi hacimlerde belge ürettiğimiz söylenebilir. Tüm bu belgeler, devletin işlemsel, operatif ve taktiksel seviyede faaliyetlerinin kayıt altına alınmasının göstergesidir. Bu noktada sıkıntı, yasalara uygun üretmekten ziyade onları doğru sınıflamak, dosyalamak, saklamak, korumak, tekraren kolay ve hızlı erişilebilir kılmak süreçlerinde doğmaktadır. E-belge ve dijitalleştirme bu sıkıntıyı gideren bir kurtarıcı can simidi gibi algılanıp düşünülse de özde bu değildir. Ülke olarak bu noktada da, acemilikten ve belge/bilgi-arşiv meselesini önemsiz addetmekten kaynaklanan optik kaymaya uğramış bir anlayış ile konuya yazılımsal bir ürün ve ticari bir meta boyutunda bakılmaktadır. Kurumların, teşkilatların iş ve işlemleriyle, süreçleriyle uyumlu olmayan, standartlar yayımlanmış olsa da kurumlararası birbirini tanımayan, konuşamayan, anlaşamayan ürünler alınarak veya üretilerek palyatif yaklaşımlarla sorun çözümlenmeye çalışılmaktadır. Meseleye bu açıdan yaklaşıldığı için kurum, kuruluşlar ve organizasyonlar nicelik ve nitelik olarak büyük hacimdeki belge/bilgi

yükünü taşıyamamakta, bilgi varlıkları hızla erişilemez, kullanılamaz hale gelmeye doğru yol almaktadır.

Belge/bilgi yönetiminin idari bir uygulama olduğundan uzak bir algılayış ve bunun getirdiği davranış kalıpları, bu faaliyetin en niteliksiz kişilerce yapılabileceği anlayışını kamuda yaygınlaştırmıştır. Bu da üretilen belgenin/bilginin nicelik ve nitelik olarak yönetilmesini en baştan ortadan kaldırmaktadır. Kurumlarda e-belgenin de devreye girmesi ile birlikte fonksiyon çatışmaları da oluşmaktadır. Bilgi işlem ünitelerinin meseleye bir mühendislik olayı tabanından yaklaşması, belge/bilgi yöneticilerini çalışmalara dâhil etmek istememesi sebebiyle süreçlerle ilgili geri dönüşü zor veya masraflı sıkıntılar doğmaktadır. Yanlış bir noktadan başlayan sürecin maalesef koordinasyonunda ve ulusal düzeyde yönetilmesinde de sıkıntılar meydana gelebilecektir.

Belge/bilgi yönetimi süreçleri esas olarak uzmanlık, güvenilirlik, gerektiğinde gizlilik, sorumluluk, idari tecrübe, entelektüel birikim, yasal süreçler hakkında temel bilgi, koordinasyon sağlama yeteneği, teknolojiyi kullanma, iş yapma ve yönetme becerisi gerektirir. Ancak bu işler, bir kurumda niteliği en alt seviyede personelle yürütülmeye çalışılırsa ortaya yönetimden ziyade karmaşa, kargaşa ve kaos çıkacaktır. Ülkemizin bu hususta günümüze kadar hızla ilerlediği reel durum da üzülerek belirtilmelidir ki budur. Yalnız şunu da hatırlatmak da fayda vardır; kaos her zaman kargaşa değildir, yönetilebilirse öngörülemeyen düzen olarak da tanımlanabilir. Kaotik olaylarda, başlangıç durumuna hassas bağlılık bulunur ve çok ufak olaylar çok büyük değişimleri tetikleyebilir. Bu değişimler başlangıç durumundan sonra ortaya çıkan neticeden çok daha olumlu gelişmeleri doğurabilir.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (yeni yapılanması ile Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı) bugüne kadar kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik çok ciddi arşiv çalışmaları yürütmüştür. Arşiv malzemesi tespit çalışmaları ile kamu kurum ve kuruluşlarında üretilen belgelerin tespiti yapılmış, bir anlamda devletin bilgi birikiminin

envanteri çıkartılmış, yaptığı işlerin röntgeni çekilmiştir. Bu bilgilerin sınıflandırılması maksadıyla standart dosya planı çalışmaları yürütülmüştür. EBYS denetimleri yapılmıştır. Tüm bu faaliyetlere rağmen kurumlarda her seviyede çalışanlardaki algı yanlışlığı, arşiv ve belge/bilgi yönetimi meselesinin rotasına oturmasındaki en büyük engeldir.

Ulusal düzeyde ele alınacak bir belge/bilgi yönetim sisteminin/sistemlerinin olması gereken yapısına yönelik de şunları söyleyebiliriz:

**Gerçeklilik, Yapılabilirlik, Uygulanabilirlik*: Belge/bilgi üretiminde veya sisteme dâhil edilecek belgenin bilginin yönetilebilmesi için sistemlerin süreçler, iş akışları, hiyerarşiler, roller, yetkiler, erişim ve paylaşım kriterlerinin ciddi analize dayalı taramalarla tespit edilmesi gereklidir. Hayata geçirilecek sistem/sistemler gerçekçi, kullanılabilir, uygulanabilir, geliştirilebilir olmalıdır. Sorumlulukları ve işlem adımlarını yerine getirmede kolaylık sağlayacak düzenlemeleri barındırmalıdır.

**Sondaj*: Unutulmamalıdır ki, her kurum, her organizasyon, örgüt nev-i şahsına münhasırdır. Bu sebeple tek elden çıkartılmış bir yönetim sistemi gerçekçi olmaz. Her teşkilat kendi faaliyet alanlarını, iş adımlarını, süreçlerini ve muhtemel risk alanlarını iyi yapılmış analize dayalı çalışmalarla bir sondaja tabi tutmalı, açık kapı bırakmadan sistemleştirmelidir. Tüm teşkilatların bunu yapmasından sonra hepsini bütünleştirecek, birbirini tanıyacak, aralarında konuşabilecek sistemle/sistemlerle yönetilebilmelidir.

**Güvenlik, güvenirlik, saklanabilirlik*: Sistemin ürettiği, sakladığı, hizmete sunduğu belgelerin/bilgilerin ikili veya çok taraflı ilişkiler içerisindeki hareketliliğinde güvenliği ile ilgili önlemler alınmış, güvenilirliği noktasındaki endişeleri giderecek yapısallıklar oluşturulmuş, erişim ve paylaşımla ilgili açık kapılar ve riskler, temeli sağlam süreç analizleri ve denetimlerle kontrol altında tutulabilir olmalıdır.

**Kolay kullanılabilirlik, sadelik, basitlik*: Getirilecek sistemler, başlatılacak süreçler, iş ve işlem adımları zorluklar, anlaşılmazlıklar özel uzmanlık alanı gerektirecek bilgiler barındırmamalı, kolay ve basit iş ve işlem adımlarından oluşmalıdır. Özel uzmanlık gerektirecek alanlar elbette olacaktır. Bunlar önceden belirlenerek sisteme gerekirse önlemleri alınarak dâhil edilmeli, bu işlem adımlarını kimlerin kullanacağı veya erişebileceği ile ilgili ilkeler belirlenmelidir.

16. Bitirirken

Ulusal güvenliğin ana parametresi bir zamanlar askeri güç unsurları idi, 90'lı yıllarda ise bu parametre ekonomik unsurlara kaymıştı. Günümüzde askeri alan da, ekonomik alan da hala güçlerini korumakla birlikte güvenlik parametresinin ibresi hızla bilgiden yana kaymış, devletlerin, ulusların, toplumların kaderi bilginin üretilmesi, elde tutulması, paylaşılması, değerlendirilmesi ve bir çıktı oluşturulmasına bağımlı hale gelmiştir. Yani, ulusal güvenlik bilgi varlıklarına bağlıdır denilebilir. Bu arada şu anda bilginin doğrudan savaşçı bir kuvvet olmaktan ziyade yönlendirici, yönetici siyasal bir kuvvet olma yönü daha ağır basar. Siber savaş, ağ savaşları bir gerçeklik olarak hayata dâhil olsa da henüz kişisel ve toplumsal anlamda bu konuda yaygın bir farkındalık gelişmemiştir. Ağ savaşları kişiselden kamuya ve devlet güvenliğine kadar bütün sahalara nüfuz etmeye yönelik bir yapısallığı vardır. Teknolojik anlamda bu tür yapıları oluşturan devletler aynı zamanda ürettikleri bu tür sistemlerin de tehditi altındadırlar. Bu tehdit tüm ülkeleri ilgilendirir. Ancak bu konuda dünyada açık ara yönlendirici ve yönetici olan devletlerin, özellikle ABD'nin tecrübeleri ve görüşleri önemlidir. Aşağıda verilen alıntı konuyu daha detay düşünmek açısından ufuk açıcıdır.

ABD Savunma Bakanlığı Komuta Kontrol İletişim ve Haberalma işlerinden sorumlu departmanı tarafından desteklenen "Ağlar ve Ağ Savaşları" adlı projenin direktörleri olan John Arquılla ve David Ronfeld, ortak hazırladıkları raporda bilgi devrimi sonucu insanlığın hayatına dâhil olan ağ savaşlarını incelerler. Rapordaki açıklamalar bilginin, bilgi varlıklarının temel olarak oluşturduğu ağ yapıların getirip götürdükleri

arasındaki kaotik günlerde bocalayan bizlere, bu ortamları anlamamız ve çözümlememiz için kıymetli veriler sunar. Rapordan alıntıladığımız kısımlar bizim de anlatmak istediklerimizi destekleyeceğine inandığımız detaylar ve tespitler barındırır. John Arquılla ve David Ronfeld'in (2001, ss. 42-47) raporundan alıntıladığımız bölüm şu şekildedir:

"Bilgi devrimi yerküremizdeki mücadelenin doğasını değiştiriyor. Burada özellikle iki gelişmeye dikkat istiyoruz:

Birinci nokta, bu devrimin ağ halindeki (network) örgütlenme biçimleri için elverişli olması ve onlara hiyerarşik biçimler karşısında avantaj tanıyarak güçlenmelerinden yana bir seyir göstermesidir.… Bunun somut anlamı, mücadelelerin 'hiyerarşiler' arasında olmaktan çok, giderek artan ölçekte 'ağlar' arasında gerçekleşeceğidir. Diğer bir anlamı ise, ağ sistemini daha iyi başaranın daha avantajlı olacağıdır.

İkincisi, bilgi devrimi derinleştikçe, mücadeleler ve sonuçları gitgide artan ölçüde bilgi ve iletişime bağlı olmaktadır. Artık mücadeleler, eskiden olduğundan daha fazla oranda 'bilgi' ve 'dijital güç' etrafında dönmektedir. …

Bilgi Çağı'nın tehlikeleri Sanayi Çağı'nın tehlikelerine nazaran çok daha yaygın, dağınık, çok boyutlu, karmaşık ve muğlaktır. Bir mecaz yaparsak, geleceğin mücadeleleri Batılı bir oyun olan satrançtan çok, Doğulu bir oyun olan Go'ya benzetilebilir. Anlaşmazlık alanı bir uçtan bir uca bu dinamiklerle şekillenecektir.…

Ağ savaşı, örgütlenmenin ağ biçimlerinin ve kısmen de bilgi devriminin bir sonucudur. Ağ şeklinde baştan başa örgütlenmiş bir yapı, diğer örgütlenme biçimlerine oranla potansiyelini gerçekleştirebilmek için sürekli ve yoğun bir haber ve iletişim akışına elverecek bir kapasiteye (örneğin hiyerarşilerden) daha fazla sahip bulunmalıdır. Bu kapasite, en son bilgi ve iletişim teknikleriyle –cep telefonları, fax cihazları, elektronik posta (e-mail), Web siteleri ve konferans görüşme olanakları ile donanmış

olmalıdır. Bu teknolojiler, bileşenleri çok geniş bir coğrafyaya dağılmış olan ağ savaşı oyuncuları için son derece yararlıdır.

Ama bu konuda iki uyarı noktası söz konusu: Birincisi, yeni teknolojiler örgütsel ağ oluşturmayı ne denli kolaylaştırırsa kolaylaştırsın, ağ savaşı için mutlaka şart değildirler. Canlı kurye göndermek gibi eski teknolojilerin kullanılması ile eski ve yeni sistemlerin karışımı çeşitli durumlarda iş görmeye yetebilir.

İkincisi, ağ savaşı, 'ağ'ın basit bir işlevi değildir. Sadece siber ortamda veya bilgi ortamında yer almaz. Oralarda bazı muharebeler de ortaya çıkabilir, ama savaşın topyekün yürütülmesi ve sonucu çoğunlukla sanal değildir. 'Gerçek Dünya'da olup bitenlere bağlıdır. Öyle olmaya da devam edecektir. Çünkü Bilgi Çağı'nda bile gerçek hayattaki mücadeleler siber ortamdan, ya da bilgi alanındakinden çok daha önemlidir.

Ağ savaşı, salt bir İnternet savaşı da değildir. Hiyerarşiler ağlara karşı mücadelelerinde zor zamanlar geçiriyorlar. …Ağlara karşı ağlarla mücadele etmek gerekmektedir. …Ağ biçimini kim en önce ve en iyi şekilde başarırsa, o daha avantajlı konuma geçecektir.

Şu halde, karşı-ağ savaşı, zaten doğaları gereği ağ halinde çalışmaya yatkın olan, istihbarat servislerinin etkili bir işbirliğini gerektirir. Bunu yaparken, devletlerin içindeki hiyerarşileri değiştirmek gerekmez; bu arzu edilir bir şey değildir, zaten mümkün de değildir. Önemli olan her iki biçimi de (ağ biçimi ile ulusal-hiyerarşik biçimi) ustaca birleştirmek, ağ örgütlenmesi sürecine katılımı teşvik edecek ve güçlendirecek şekilde onu yeterli yetkiyle donatmaktır."

Ulusal düzeyde kurgulanmış bir belge/bilgi yönetim sistemini/sistemlerini ağ modeli bir yapılanma içerisine dâhil ederek işletilebilir kılmak, istihbarat örgütleri ile diğer kamu kurum kuruluşları ile kritik bilgi üretimi ve birikimi barındıran organizasyonları aktif bir şekilde, bilgiyi eyleme dönüştürme ve ülke menfaatlerine yönelik bir çıktı elde etme noktasında birleştirebilir. Ancak sistem/sistemler tek başına bir

şey ifade etmez, henüz insan, çalışan unsuru önemini, hayati değerini korumaktadır. Kaldı ki bu iş ve işlemlerde tamamen insan unsuru devreden çıkartılsa, her iş ve işlemi yapay zekâlar yapsa da neticede gerçek dünyada yaşayan kişileri, toplumları etkileyecek sonuçlar üretilecektir. Son sözlerde de bu bakımdan belge/bilgi yönetim sisteminin/sistemlerinin genel özelliklerini özetlemek faydalı olabilir.

Belge/bilgi yönetim sistemi, her kademedeki çalışan ve yöneticilerin iş üretme, yürütme, bilgiye erişim ve kullanım biçim, yöntem ve işleyişine tüm adımlarda eşlik edip bunları doğrudan etkileyip gerektiğinde müdahale ettiği için yönetim etkinliğinin bir parçasıdır. Ulusal veya kurumsal faaliyetlerin etkinliğini, bilgi kaynaklarının kullanımını izleme, denetleme faaliyetlerini takip etmek konusunda aktif bir rol oynar. Bu çerçevede belge/bilgi yönetim sistemlerinin ulusal düzeyde süreçlerinin tanımlanarak işler hale getirilmesi, istihbarat kurumlarının da etkin olarak destekledikleri ve öncelikli olarak hayata geçirilmesini hedefledikleri konulardan olmalıdır. Bu destek makine ile insanın savaşının başladığı bugünlerde daha önemli hale gelmiştir. Bassala (2013, s.46), "bilim bir ürünün fiziksel olasılık sınırlarını belirler; ama asla bu ürünün nihai şeklini tanımlamaz veya bu konuda bir direktifte bulunmaz" görüşündeydi. Ama geldiğimiz şu noktada bilim artık ürünün nihai şeklini belirlediği gibi, ürünün de insanla ilgili unsurları, hayat formlarını belirleyeceği dönemlere doğru evrilmektedir. Bilimin nihai şeklini belirlediği teknolojinin, insanlığa hizmet ederek onu daha da rahata erdirecek, güvenliğini, esenliğini artıracak bir yapıda gelişmesi yerine, 'yapay zekâ' gibi –ne gariptir ki yine insan eliyle- insanlığın gözetleneceği, denetleneceği, yönetileceği, belki ezileceği bir kulvarda ilerlemektedir. Buna yönelik öngörüler literatürde yoğunluklu olarak yer almaya başlamıştır. Dikkat çekici olanlardan bir tanesi yine Bassala'nın tespitleridir: (2013, s. 316). "Teknolojiyi öncelikle insan ihtiyaçlarına hizmet etmek için geliştirme özgürlüğü, endüstrileşmenin yayılması ve iletişim, ulaşım, güç üretimi ve imalat alanlarında modern mega-teknik sistemlerin geliştirilmesiyle birlikte yitirildi. Muazzam, karmaşık ve

birbiriyle ilişkili bu teknolojik sistemler, insani değerleri baştanbaşa istila ediyor ve insan kontrolünü hiçe sayıyorlar. Bu sistemlerde değişiklik, yalnızca verimlilik veya büyük ölçekli teknik değerlerle çatışmadığı sürece mümkün olabiliyor. Bu yüzden, yaşama, çalışma ve oyun oynama biçimlerimiz, modern endüstriyel toplumu yöneten tek parça teknolojik düzen tarafından yapılanıyor."

Canbek ve Sağıroğlu da (2006, s. 432) güvenliğin statik olmayıp dinamik bir sürece sahip olduğundan bahisle teknolojik gelişmelerin, iletişim araçlarının geldiği noktanın barındırdığı tehlikelere dikkat çekerler: "Bilgisayar, İnternet kullanımının ve bilgisayar ağlarının her geçen gün arttığı ve hayatımızı gün geçtikçe daha da fazla etkileyen değiştiren ve yönlendiren sanal dünyanın getirilerinin, faydalarının, kazanımlarının ve olumlu yönlerinin yanında; eğer dikkat edilmez ise kişisel ve kurumsal işleyişi sekteye uğratacağı, verimliliği düşüreceği, büyük boyutlarda zararlara yol açacağı, hatta çok ciddi yerel veya küresel bir keşmekeşe neden olabileceği dikkate alınmalıdır."

Bütün bunları değerlendirdiğimizde bilginin bilgiyle savaşı olan istihbarat mücadeleleri de bundan sonraki süreçte makine bilgisi ile insan bilgisi arasında geçecek gibi görünmektedir. "3. Dünya Savaşı'nda hangi silahların kullanılacağını bilmiyorum ama 4. Dünya Savaşı'nda taş ve sopalar olacağını biliyorum" diyordu Albert Einstein. İnsan-makine çatışması bizleri taş ve sopaya döndürecek midir? bunun da yakın zamanda emareleri görülecektir diye düşünüyorum. Yapay zekânın insanlığa karşı tehlikeler getireceğinden endişelenenlerin de buna karşı 'insani kolektif zekâyı' ortaya koyması gerekiyor.

Türkiye olarak bizim geliştireceğimiz insani kolektif zekânın ana kod kaynaklarından bir tanesi kuşkusuz belge/bilgi birikimlerimiz olacaktır. Bunların aktif ve nitelikli kullanımı bilginin bilgiyle savaşının ana unsuru olarak istihbarat teşkilatlarının elini rahatlatacak önemli bir silahtır. Toplumsal 'kolektif insani zekâmız'ın temeli olacak belgeyi/bilgiyi yöneterek geliştireceğimiz yeni kodlarla 'yapay zekâyı' insanımızın,

toplumumuzun, devletimizin her açıdan güçlenmesine katkı sağlar hale getirebiliriz. Ve yapay zekâ bilgisi ile insani zekâ bilgisinin mücadelesinde kazanan biz olabiliriz. Ancak bunun için elimizdeki en eski belge/bilgi kaynakları ve materyallerinden başlayarak onları kayıt altına alıp öncelikle niteliklerini belirlememiz, korumamız, yönetmemiz, gereken koşullarda paylaşmamız gerekiyor. Toplumumuzun, insanımızın, devletimizin, kültürümüzün velhasıl her şeyimizin selameti ve güvencesi için bu ihmal edilebilir ve geciktirilebilir bir eylem olmaktan çıkmış ölüm-kalım mücadelesine dönüşmüştür.

Son tahlilde şunu söyleyebiliriz, ülkemizin belge/bilgi birikimini, altyapısını emniyetli bir şekilde tehditlere karşı korumak, devletin, toplumun menfaatleri doğrultusunda imkân ve kabiliyetlerini geliştirmek, özelde istihbarat faaliyetlerine yardımcı ve destekleyici bir unsur olarak katkıda bulunmasını temin etmek üzere, ulusal düzeyde kurgulanıp işletilecek bir belge/bilgi yönetim sistemini/sistemlerini yönetim süreçlerine dâhil etmek amacıyla, kapsamlı strateji belirlenmeli ve somut adımlar atılmasına yönelik eylem planları hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

ABD'den siber güvenliğe bağımsız komutanlık. (2018). Hürriyet, 05 Mayıs 2018. http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/abdden-siber-guvenlige-bagimsiz-komutanlik-40826624 Erişim: 11 Haziran 2018.

AKAD, Mehmet Tanju (2001). *Strateji Üzerine.* İstanbul: Kastaş Yayınları.

AKSOY, Mete (2017). *Savaşçının Dokuz İlkesi*. İstanbul: Historia Kitap.

AKSU, Halil ve Candan, Uğur ve Çankaya, Mehmet Nuri (2011). *Her Şey Çıplak*. İstanbul: MediaCat Kitapları.

AKTAN, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Y. {Editörler] (2005). *Bilgi Çağı Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.

AKYEL, Akif Emirhan (2012) "Yarını Bilgilenen Dünya ve Üçüncü Globalleşme", Edibe Sözen (Editör) *Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz*. İçinde (ss. 313-328).İstanbul: Alfa Yayınları.

ALKAN, Necmettin (2017). *Ortadoğu'da Casuslar Savaşı NİLİ*. İstanbul: Kronik Kitap.

ARI, Selçuk ve Arslan, Okan (2005*). Uluslararası İlişkiler ve Din –Tanrı Tarafsız mı? İstanbul*: Platin Yayınları.

ARQUILLA, John ve Ronfeld, David (2001). Usame Bin Ladin ve Ağ Savaşları. *NPQ* Türkiye, cilt: 3, sayı: . İstanbul: Bersay İletişim Enstitüsü.

ATEŞ, Hasan (2016). İstihbarat Konferansları Türk İstihbaratında Eğitim Süreci. Ankara: Detay Yayıncılık.

AVCI, Nabi (1990). *Kitle Kültürü Enformatik Cehalet.* Ankara: Rehber Yayınları.

AYDIN, Mustafa (2006). *Genişletilmiş Ortadoğu Projesi Paneli Konuşmaları*. Ankara: Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını.

AYDIN, Nurullah (2008). *İşte İstihbarat.* İstanbul: Kum Saati Yayınları.

BAER, Robert (2006). *Görmedim Duymadım Bilmiyorum Bir CIA Ajanının Anıları*. İstanbul: Doğan Kitap.

BAĞLI, Mazhar (2011). *Modern Bilinç ve Mahremiyet.* İstanbul: Yarın Yayınları.

BAHAR, İlhan (2009). *Teşkilat-ı Mahsusa MİT ve İstihbarat Örgütleri*. İstanbul: Kumsaati Yayınları.

BALDWIN, David A. (2003, Yaz). *Güvenlik Kavramı. Avrasya Dosyası*, cilt: 9, sayı: 2. Ankara: ASAM Yayınları.

BARNETT, P. M. Thomas (2005). *Pentagon'un Yeni Haritası 21. Yüzyılda Savaş ve Barış*. İstanbul: 1001 Kitap.

BARUTÇUGİL, İsmet (2002). *Bilgi Yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

BARZUN, J. ve Graff, H. F. (2004). *Modern Araştırmacı.* Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

BASSALA, George (2013). *Teknolojinin Evrimi*. Ankara: DOĞUBATI Yayınları.

BAUMAN, Zygmunt (2015). *Akışkan Modern Dünyada Kültür*. Ankara: [a]tıf Yayınları.

BAYTOK, Taner (2001*). Bir Asker Bir Diplomat Güven Erkaya-Taner Baytok Söyleşi*. İstanbul: Doğan Kitap.

BAZNA, Elyesa (2000). *Ankara Casusu Çiçero*. İstanbul: Karizma Yayınları.

BBC (2017). "Yapay Zekâ Teknolojisi İnsanlar Tarafından Yanıltıldı", http://www.bbc.com/turkce/haberler-41859785, Erişim: 4 Aralık 2017.

BECKER, Howard S. (2017). *Peki Ya Mozart! Peki Ya Cinayet*. Ankara: Heretik Yayınları.

BELGE, Murat (2013). *Şirket Dağılırken*. İstanbul: ka kitap.

BENTHAM, J. ve diğerleri (2016). *Panoptikon: Gözün İktidarı*. 2. Baskı. İstanbul: Su Yayınları.

BERGER, Peter L. ve Luckmann, Thomas (2015). *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi Modern İnsanın Yönelimi*. Ankara: Heretik Yayınları.

BİLGİ Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2018). 5G ve Dikey Sektörler Raporu. Ankara: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Teknik Düzenlemeler Dairesi Başkanlığı, Ocak 2018. https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfalar%2fArastirma_Raporlari%2f20180308+5GveDikeySekt%C3%B6rlerRaporu.pdf. Erişim: 24.03.2018.

BİLGİN, Pınar (2015). Sunuş. {Editörler: Murat Yeşiltaş ve Sezgi Durgun ve Pınar Bilgin. Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar içerisinde}. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

BLACK, Ian ve MORRIS, Benny (2011). İsrail'in Gizli Savaşları. İstanbul: Pegasus Yayıncılık.

BLOCH, Marc (2013). Tarih Savunusu ve Tarihçilik Mesleği. İstanbul: İletişim Yayınları.

BOSTANOĞLU, Burcu (2008). Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.

BROWN, Lester L. ve HALWEİL Brian (1998). Çin'in Su Sıkıntısı Dünya Gıda Güvenliğini Bozabilir. NPQ Türkiye, cilt: 1, sayı: 2. İstanbul: Bersay İletişim Enstitüsü.

CANBEK, Gürol ve SAĞIROĞLU, Şeref (2006). Bilgi ve Bilgisayar Güvenliği Casus Yazılımlar ve Korunma Yöntemleri. Ankara: Grafiker Ltd. Şti.

CANKO, Soner (2018). "Facebook & Cambridge Analytica olayı ve bizlere çıkan dersler",https://medium.com/@SonerCanko/cambridge-analytica-olay%C4%B1-ve-%C3%A7ok-%C3%B6nemli-bir-ders-5a68f28d5aac

CLARKE, R. A. ve Knake, R. K. (2011). Siber Savaş: Ulusal Güvenliğe Yönelik Yeni Tehdit. İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.

CLINTON, Bill (1999). "Clinton'ın 1999'daki TBMM Konuşması", http://t24.com.tr/haber/clintonin-1999daki-tbmm-konusmasi, 38780, Erişim: 07 Ağustos 2011.

COLLİNGWOOD, Robin George (2014). Speculum Mentis ya da Bilginin Haritası. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

COŞAR, Vedat Ahsen (2012). "Türkiye Barolar Birliği Başkanı'nın 09 Mart 2012 Tarihinde Düzenlenen Uyap-Ubap Eğitim Semineri'nin Açılışında Yaptığı Konuşması", https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/uyap-ubap-egitim-semineri-12294 Erişim: 04 Aralık 2017

ÇAKIROĞLU, Mustafa (2015). "Network Teorisi ve Sosyal Ağların Çıkış Hikâyesi", http://asdfghjklavye.com/tag/6-derecelik-ayrim/, Erişim: 07 Ekim 2017.

ÇEVİK, Abdulkadir (2002, Kış). Küreselleşme ve Kimlik. Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel, cilt: 8, sayı: 4. Ankara: ASAM Yayınları.

ÇINAR, Ali Osman (1998). Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan Sonra Kurulan Taşra Arşivleri. I. Milli Arşiv Şurası Tebliğler-Tartışmalar. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

ÇETİN, Altan ve ÇAĞ, Galip (2015). Uluslararası İlişkiler ve Tarih. Antalya: Lotus Yayınevi.

ÇINAR, Bekir (1997). Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör. Ankara: Sam Yayınları.

ÇİFCİ, Hasan (2013). Her Yönüyle Siber Savaş. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

ÇİTLİOĞLU, Ercan (2007). Gölgedeki Sessiz Tanıklar. İstanbul: Doğan Kitap.

ÇİTLİOĞLU, Ercan (2016). Üçgen. İstanbul: Destek Yayınları.

ÇOBAN, Barış ve Ataman, Bora (2018). "Giriş", Panoptikon 2.0 Alternatif Medya ve Karşı-Gözetim. Barış Çoban ve Bora Ataman. İstanbul: Kafka Kitap.

ÇOBAN, Barış ve ÖZARSLAN, Zeynep (2016). Panoptikon Gözün İktidarı. İstanbul: Su Yayınevi.

ÇOPUR, İzzettin (2001). Hicaz, Filistin ve Suriye Cephesi'ndeki Arap Ayaklanması, Bu Ayaklanmada İngiliz Lawrence'in Rolü. Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni, sayı: 1. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

ÇOŞKUN, Enis (2000). Küresel Gözaltı. Ankara: Ümit Yayınları.

ÇÜÇEN, A. Kadir (2001). Bilgi Felsefesi. Bursa: ASA Yayınları.

DEARSTYNE, Bruce W. (2001). Arşivsel Girişim. İstanbul.

DEDEOĞLU, Beril (2003). Uluslararası Güvenlik ve Strateji. İstanbul: Derin Yayınları.

DERELİ, Tekin (2015). "Sunuş", Kralın Yeni Aklı (R. Penrose). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

DERTOUZOS, Michael ve GATES, Bill (1998). Aracı Maliyetinden Arınmış Kapitalizm ve Elektronik Buldozerler. NPQ Türkiye, cilt: 1, sayı: 2. İstanbul: Bersay İletişim Enstitüsü.

DOLGUN, Uğur (2015). Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu. İstanbul: Ötüken Yayınları.

DOSSE, François (2008). Ufalanmış Tarih. İstanbul: T. İş Bankası Kültür Yayınları.

DÖNMEZ, Rasim Özgür (2006). Siyasal Şiddet, Batı Kollektif Kimliğinin Yeniden Oluşumu ve İslam. Avrasya Dosyası, cilt: 12 sayı: 3. Ankara: ASAM Yayınları.

DUDLEY, Leonard M. (1997). Kalem ve Kılıç. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

EĞİLMEZ, Mahfi (2017). Kendime Yazılar: Occam'ın Usturası, 15 Temmuz 2017. http://www.mahfiegilmez.com/2017/07/occamn-usturas.html, Erişim tarihi: 01 Ekim 2017.

ERDAL, Ekin (2017). "Tesla Kasırgadan Önce Florida'daki Araçlarının Bataryalarını Arttırdı!" http://www.webtekno.com/tesla-kasirgadan-once-florida-daki-araclarinin-yol-suresini-arttirdi-h33460.html, Erişim: 17 Ekim 2017.

ERDEM, Burcu Kaya (2012). "Yeni Dünya Düzeni'nin Rizomları: 'Araplar ve Sosyal Medya", Edibe Sözen (Editör) *Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz*. İçinde (ss. 165-187). İstanbul: Alfa Yayınları.

ERSANEL, Nedret (2001). Siber İstihbarat. Ankara: ASAM Yayınları.

ERSANEL, Nedret (2006). Amerikan Ruhunun Menfaat Fihristi PaRDes.. İstanbul: Hayy kitap.

ESLEN, Nejat (2005). Küresel Hamleler-Anahtar Stratejiler. (Ayten ÇALIŞ (Ed).). Ankara: tek ağaç Yayınları.

FAİRBANK, John King (1969). Trade and Diplomacy on the China Coast: The Opening of the Treaty Ports, 1842-1854. Stanford University Press.

FAROQHI, Suraıya (2016). Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

FAZLIOĞLU, İhsan (2015), Soruların Peşinde. İstanbul: Papersense Yayınları.

FEENBERG, Andrew 2010). Eleştirel Teknoloji Teorisi Genel Bir Bakış. {Editörler: Guidio Ruivenkamp ve Joost Jongerden ve Murat Öztürk. Teknoloji ve Toplum içerisinde}. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

FOUCAULT, Michel (2017). Hapishanenin Doğuşu. Ankara: İmge Kitabevi.

FUKUYAMA, Francis (1999). Tarihin Sonu mu? Ankara: Vadi Yayınları.

FUREDİ, Frank (2014). Nereye Gitti Bu Entelektüeller. Ankara: [a]tıf Yayınları.

FRANK, Andre Gunder (2010). Yeniden Doğu. Ankara: İmge Kitabevi.

FREEMAN, Christopher ve SOETE, Luc (2004). Yenilik İktisadı. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

FRIEDMAN, George (2014). Amerikan'ın Gizli Savaşı. İstanbul: Pegasus Yayıncılık.

GARDELS, Nathan (2011). Wikileaks ve Jeo-Enformasyon Çağı. NPQ Türkiye, cilt: 9, sayı: 1. İstanbul: Bersay İletişim Enstitüsü.

GATES, Bill (2015). "Gates: İnsanlık yapay zekâdan kaygı duymalı", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150130_gates_yapay_zeka, Erişim: 05 Ekim 2017.

GEHLEN, Reinhard (2005). Gehlen Hitlerin Sığınağından Pentagon'a. İstanbul: İleri Yayınları.

GİDDENS, Anthony (2005). Sosyoloji. Ankara: Phoenix Yayınevi.

GİRGİN, Kemal (2003). Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye. İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık.

GOODY, Jack (2012). Tarih Hırsızlığı. İstanbul: T. İş Bankası Kültür Yayınları.

GOTTMANN, Jean (2003). Bugeaud, Gallieni, Lyautey: Fransız Sömürge Savaşlarının Gelişmesi. [Editör: Edward Mead Earle]. Ankara: ASAM Yayınları.

GÖKIRMAK, Mert (2003). Bilgi, İktidar ve Üniversite. Stratejik Araştırmalar Dergisi, sayı: 1. Ankara: Genelkurmay Basım Evi.

GÖLE, Nilüfer (2008). Mühendisler ve İdeoloji. İstanbul: Metis Yayınları.

GRAEBER, David (2016). Teknoloji, Aptallık ve Bürokrasinin Gizli Zevkleri Üzerine Kuralların Ütopyası. İstanbul: Everest Yayınları.

GÜNGÖR, Erol (2011). Sosyal Meseleler ve Aydınlar. İstanbul: Ötüken Yayınları

GÜRKAN, Emrah (2017). Sultanın Casusları 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları. İstanbul: Kronik Yayıncılık.

GÜVEN, Ertuğrul (2006, Şubat). Stratejik İstihbarat. Stratejik Analiz Dergisi Armağanı, Ankara.

HALEVY, Efraim (2008). Karanlıktaki Adam. İstanbul: Profil Yayıncılık.

HAN, Byung-Chul (2017). Şeffaflık Toplumu. İstanbul: Metis Yayınları.

HARDT, Michel ve NEGRİ, Antonio (2008). İmparatorluk. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

HARP Akademileri Komutanlığı (2002). Geçmişte ve 21. Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler ve Stratejler. İstanbul.

HAWKING, Stephen (Aralık 2014). "Hawking: Yapay zekâ insanlığın sonunu getirebilir", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141202_hawking_yapay_zeka , Erişim: 09.09.2017.

HAWKING, Stephen (Mart 2017). "Hawking: Yapay zekâ dünyayı yok edecek!", https://shiftdelete.net/hawking-yapay-zeka-dunyayi-yok-edecek-80241 Erişim: 09.09.2017.

HAWKING, Stephen (Kasım 2017). "Stephan Hawking'den korkutan açıklama: İnsanlık ortadan kalkacak" http://www.mynet.com/haber/dunya/stephan-hawkingden-korkutan-aciklama-insanlik-ortadan-kalkacak-3365136-1, Erişim tarihi: 13.11.2017.

HENKOĞLU, Türkay (2015). Bilgi Güvenliği ve Kişisel Verilerin Korunması. Ankara: Yetkin Yayınları.

HIZLAN, Doğan. Daktilo geri geliyor, darısı kalem kâğıdın başına. 12 Ekim 2014. Makale.

HİÇYILMAZ, Ergun (2008). Operasyon MİT CIA MOSSAD KGB. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

HOBSBAWM, Eric (2008). Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm. İstanbul: Agora Kitaplığı.

HUGHES-WİLSON, John (2008). Kukla Ustaları. İstanbul: Can Yayınları.

HUFF, Darrel (2012). İstatistik İle Nasıl Yalan Söylenir. İstanbul: Sarmal Yayınları.

IĞSIZ, Aslı (2001). Memleket, Yurt ve Coğrafi Kültürlük Arşivci Kültür Politikaları [Editör: Esra Özyürek, Türkiye'nin Toplumsal Hafızası içerisinde], İstanbul: İletişim Yayınları.

İBN-İ HALDUN (1968). Mukaddime [Çev. Zakir Kadiri UGAN]. İstanbul: MEB Devlet Kitapları.

İBRAHİMLİ, Haleddin (2001). Değişen Avrasya'da Kafkasya. Ankara: ASAM Yayınları.

İLTER, Erdal (2002, Yaz). Osmanlılarda İstihbarat. Avrasya Dosyası İstihbarat Özel, cilt: 8, sayı: 2. Ankara: Avrasya Bir Vakfı Yayınları.

İNALCIK, Halil (1998). I. Milli Arşiv Şurası, Prof. Dr. Halil İnalcık'ın Konuşması. Ankara.

İNALCIK, Halil (2017). Halil İnalcık'ın Merceğinden Tarih Bilinci. İstanbul: Profil Kitap.

İNAN, Kâmran (1998). Dış Politika. İstanbul: Timaş Yayınları.

İNAN, Kâmran (1999). Hayır Diyebilen Türkiye. İstanbul: TİMAŞ Yayınları.

İNANÇ, B. (2017). Siteler kullanıcıların her hareketini takip ediyor, 24.11.2017. https://www.dunyahalleri.com/siteler-kullanicilarin-her-hareketini-takip-ediyor/, Erişim tarihi: 15.12.2017

İSTİHBARAT Oluşumu. Erişim tarihi: 13 Ekim 2017. http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html

İYİAT, Bora (2008). Hunlardan Günümüze Türk Derin Devleti. Ankara: Kripto Kitaplar.

JARVIS, Jeff (2012). E-Sosyal Toplum. İstanbul: MediaCat Yayınları.

KAHN, David (2002). İstihbaratın Tarihsel Teorisi. Avrasya Dosyası İstihbarat Özel, cilt: 8, sayı: 2. Ankara: Avrasya Bir Vakfı Yayınları.

KAHVECİ, Niyazi (2018). Çağımız ve Türkiye Düşün ve Bilim Alanları. İstanbul: Sinemis Yayınları.

KAYNAK, Mahir (2006). İstihbarat ve Terör Oyunları. İstanbul: Selis Yayınları.

KAYNAK, Mahir ve METE, Ömer Lütfi (2007). Gizli Servisler. İstanbul: Profil Yayıncılık.

KAYNAK, Mahir (2009). Yeni Stratejiler Örtülü Operasyonlar. İstanbul: Truva Yayınları.

KELLY, Mark G. E. (2016). Uluslararası Biyopolitika Foucault, Küreselleşme ve Emperyalizm. Ankara: pharmakon yayınevi.

KENNEDY, Paul (1991). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KILIÇ, Kutbettin (Ocak-Nisan 2009). Öğrenme Teorisi Işığında Türkiye'nin I. ve II. Körfez Savaşı politikalarının analizi. BSV Bülten, yıl: 20, sayı: 69. İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayını.

KISSINGER, Henry (2002). Diplomasi. İstanbul: T. İş Bankası Yayınları.

KİBAROĞLU, Mustafa (2006). Kitle İmha Silahları ile Yeni Terör: Kıyametin Eşiği mi? Avrasya Dosyası, cilt: 12 sayı: 3. Ankara: ASAM Yayınları.

KOÇER, Kemal (2002). Ulusal Kurtuluş Savaşında M. M. Örgütü'nün Gizli Eylemleri. İstanbul: Özne Yayıncılık.

KOLOĞLU, Orhan (2013). Curnalcilikten Teşkilat-ı Mahsusa'ya. İstanbul: Kırmızıkedi Yayınları.

KOZA, Metin (2008). Bilgiyi Doğru Kullanmak Bilgi Yönetimi. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

KÖNİ, Prof. Dr. Hasan (2001). Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri. Ankara: ASAM Yayınları.

KUBİTSCHKO, Sebastian, 2018. Hackerların Gözetime Karşı Koyma ve Demokrasiyi Desteklemekteki Rolü. Panoptikon 2.0 Alternatif Medya ve Karşı-Gözetim. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

LATOUCHE, Serge (1993). Dünyanın Batılılaşması. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

LEE, Elizabeth (2017, Temmuz). Zihinlerarası Savaş Dönemi Geliyor Teknoloji, Beyinlerarası İletişimi Sağlayabilecek mi? Turquie Diplomatique, sayı: 99, İstanbul.

LEVİ-STRAUSS, Claude (2012). Modern Dünyanın Sorunları Karşısında Antropoloji. İstanbul: Metis Yayınları.

MAKEİ, Vladimir (2015, Ocak). Kimlik Politikaları ve Kültür Savaşları: Yeni Bir Kararlılık mı? Turquie Diplomatique, sayı: 72, İstanbul.

MERT, Timuçin (2004). Gri Kardinal. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

MUSK, Elon (2017, Eylül). Yapay Zekâ, 3. Dünya Savaşını Çıkartabilir. Turquie Diplomatique, sayı: 101, İstanbul.

MÜLLER-WİLLE, Björn (2005). TASAM Stratejik Rapor No: 6, Avrupa Birliği İstihbarat Kurumları. Erişim tarihi: 30 Ocak 2006, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/avrupa_birligi_istihbarat_kurumlari

NEOCLEOUS, Mark (2014). Devleti Tahayyül Etmek. Ankara: NotaBene Yayınları.

OĞUZ, Şeref (2010). Google Konfüçyüs'e Karşı Yönetemediğin Bilgi Sorundur! Bu Yüzden Yasakla. NPQ Türkiye, cilt: 8, sayı: 4. İstanbul: Bersay İletişim Enstitüsü.

OKAN, Şamil (2018). "Facebook Veri Skandalı: Cambridge Analytica", https://magg4.com/facebook-veri-skandali-cambridge-analytica/ . Erişim: 06.06.2019.

OSTROVSKY, Victor ve HOY, Claire (1990). MOSSAD-İhanet Çemberi. İstanbul: Hikmet Neşriyat.

ÖKE, Mim Kemal, Karaman, M. Lütfullah, Turam, Emir, Baydur, Mithat, Koloğlu, Orhan (2013). Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı. İstanbul: İrfan Yayıncılık.

ÖNER, Prof. Dr. Necati (2005). Bilginin Serüveni. Ankara: Vadi Yayınları.

ÖZ, Esat. "Batı Emperyalizminin Hizmetindeki Tarih/Çilik: Sevr Ve Soykırım Tartışmalarında Stratejik Ve İdeolojik Boyut". Erişim tarihi: 11.10.2017, http://esatoz.com/esat/default.asp?dizayn=13&r=61.

ÖZBEK, Çetin (2012). İç Denetim Kurumsal Yönetim Risk Yönetimi İç Kontrol. İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları.

ÖZCAN, Gencer (2015). Türkiye Siyasetinde Jeopolitik Söylem. {Editörler: Murat Yeşiltaş ve Sezgi Durgun ve Pınar Bilgin. Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar içerisinde}. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

ÖZDAĞ, Muzaffer (2001). Türk ve Türk Dünyası Jeopolitiği. Ankara: ASAM Yayınları.

ÖZDAĞ, Prof. Dr. Ümit (2008). İstihbarat Teorisi. Ankara: Kripto Kitaplar.

ÖZDEMİR, Eşref (2003). Bilgi Savaşları. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

ÖZDEMİRCİ, Fahrettin (1996). Kurum ve Kuruluşlarda Belge Üretiminin Denetlenmesi ve Belge Yönetimi. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği Yayını.

ÖZDEMİRCİ, F ve Torunlar, M. (2018). Bilgi-Değişim-Siber Güvenlik-Bağımsızlık. Bilgi Yönetimi, 1 (1), 78-83. https://dergipark.org.tr/tr/pub/by/issue/37228/433522

ÖZDEMİRCİ, Fahrettin (2009). TORUNLAR, Mehmet, SARAÇ, Selvet, Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi/İşlemleri (BEYAS) El Kitabı. Ankara: Boyut.

ÖZDEMİRCİ, Fahrettin (2013). BAYRAM, Özlem G., TORUNLAR, Mehmet, SARAÇ, Selvet, YALÇINKAYA, Bahattin, Elektronik Belge Yönetimi ve Arşivleme Sistemi: Geçiş Süreci ve Uygulama Yöntemi. Ankara: Boyut.

ÖZEL, Mustafa (2005). Küresel Güçler. Ankara: Küre Yayınları.

ÖZGÜL, Nalan Yıldız (2014). Sırra Kadem Basanlar Haşhaşilerden Jön Masonlara. İstanbul: Kamer Yayınları.

ÖZKAN, Tuncay (1997). Bir Gizli Servisin Tarihi MİT. İstanbul: AD Yayıncılık.

ÖZKAN, Tuncay (2003). MİT'in Gizli Tarihi. İstanbul: Alfa Yayınları.

ÖZTÜRK, Orhan (2001). 1973 Arap-İsrail Savaşından Çıkarılan Askeri Derslerin Özellikleri. Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni, sayı: 1. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

PENROSE, Roger (2015). Kralın Yeni Aklı. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

PERES, Shimon (1999). Tarihte Av Mevsiminin Sonu. (GARDELS, Nathan (Ed.). Yüzyılın Sonu). İstanbul: T. İş Bankası Yayınları.

PERLE, Richard ve FRUM, David (2004). Şeytana Son Terörde Savaş Nasıl Kazanılır. İstanbul: Truva Yayınları.

POSTMAN, Neil (2013). Teknopoli. Ankara: Sentez Yayınları.

RETAILLE, Denis (2002, Kış). Tarihte Jeopolitik. Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel, cilt: 8, sayı: 4. Ankara: ASAM Yayınları.

RIMINGTON, Stella (2016). Açık Sır. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ROOF, Heather M. (2017, Temmuz). Teknoloji, Değerler ve İnsan Güvenliği Yapay Zekâ Yoluyla İnsan Güvenliğinin İlerletilmesi. Turquie Diplomatique, sayı: 99, İstanbul.

RONFELD, David ve ARQUILLA, John (2000). Siber Uzaydan Noosfere: Küresel Zihnin Ortaya Çıkması. NPQ Türkiye, cilt: 2, sayı: 4. İstanbul: Bersay İletişim Enstitüsü.

RUSÇUKLU, Bülent (2012). Gizli Servis Yurt Dışı Operasyonlar. İzmir: Arvo Yayınları.

SABUKTAY, Ayşegül (2010). Devletin Yasal olmayan Faaliyetleri. İstanbul: Metis Yayınları.

SAKA, Erkan (2015). Sosyal Medya Üzerinden Haber Doğrulama Süreçleri. {Editörler: Yasemin İnceoğlu ve Savaş Çoban. İnternet ve Sokak içerisinde}. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SAUNDERS, Frances Stonor (2016). Parayı Verdi Düdüğü Çaldı Sanat ve Edebiyat Dünyasında CIA Parmağı. Ankara: İmge Kitabevi.

SERDAR, Ziyaettin (Sonbahar 1998). Hollywood Postmodernizmi: Yeni Emperyalizm. NPQ Türkiye, cilt: 1, sayı: 3. İstanbul: Bersay İletişim Enstitüsü.

SHAYEGAN, Daryush (2017). Yaralı Bilinç Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni. İstanbul: Metis Yayınları.

SENGER, Harro von (2000). Savaş Hileleri Strategemler. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

SIMMEL, Georg (2016). Gizliliğin ve Gizli Toplumların Sosyolojisi. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

SNOW, C. P. (2001). İki Kültür. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

SÖNMEZ, Yunus (Ocak-Nisan 2009). Küresel görünüm 2025: Yükselen Güçler ve Türkiye. BSV Bülten, yıl: 20, sayı: 69. İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı Yayını.

SPIELGEL, Steven (2002) Geleneksel Uzay ve Siberuzay: Günümüz Uluslararası Politikasında Coğrafyanın Değişen Rolü. Avrasya Dosyası Jeopolitik, Özel, cilt: 8, sayı: 4, ss. 113-123. Ankara: ASAM Yayınları.

ŞARMAN, Salih (2007). Rutin Dışı. İstanbul: Pozitif Yayınları.

ŞENER; Orhan (2018). "Cambridge Analytica: Facebook nasıl propaganda silahı oldu?". https://journo.com.tr/cambridge-analytica-facebook). Erişim: 07.07.2019.

ŞİRİN, Selçuk. 200 Dolara Sokak Çatışması. 05 Kasım 2017. Hürriyet Gazetesi, Makale.

TANIŞ, Tolga. Türkiye siber savaşa hazır mı? Richard A. Clarke ile söyleşi. Hürriyet Pazar. 29 Nisan 2012.

TEKİN, Emrullah (1998). Gizli Ordular. İstanbul: Kamer Yayınları.

TEKİN, Emrullah (2002). Alman Gizli Operasyonları ve Türkler. İstanbul IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

TEMUR, Ferit (2014). 20. Asrın Casusluk Şebekesi Cambridge Beşlisi. Ankara: hitabevi.

TEMUR, Ferit (2018). "Alternatif Küreselleşme Senaryoları Bağlamında 'BRICS Plus' Formatı ve Türkiye", Stratejist Dergisi, Temmuz 2018. http://stratejistdergisi.com/. Erişim: 18.06.2019.

TILISBIK, Niyazi ve AKBAL, Özdemir (2006). İstihbarat ve Türkiye. Konya: NKM Yayınları.

TÜRKÇE Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TOKGÖZ, Oya (2008). Siyasal İletişimi Anlamak. Ankara : İmge Kitabevi.

TONTA, Yaşar. "Bilgi Yönetiminin Kavramsal Tanımı ve Uygulama Alanları", Kütüphaneciliğin Destanı Uluslar arası Sempozyumu 21-24 Ekim 2004, Ankara: (Bildiriler)/ Hzl. Sacit Arslantekin ve Fahrettin Özdemirci. Ankara: A.Ü. DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, 2004. İçinde 55- 68.ss.

Erişim tarihi: 09 Eylül 2017, http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/BilgiYonetimi.pdf

TORUNLAR, Mehmet ve ÇELİK, Erol (1993). Bulgaristan'a Satılan Evrak ve Cumhuriyet Dönemi Arşiv Çalışmaları. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

TORUNLAR, Mehmet (2016). İletişim/Bilgi Çağında Endişeli Bir Hayalperestin Gözünden Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler. Yeni Türkiye, 88, ss. 417-434.

TURQUİE Diplomatique (2017). "Petrol Tekelinden Veri Tekeline mi? Dünyanın En Değerli Kaynağı Artık Petrol Değil Verilerdir", Turquie Diplomatique Gazetesi, Kasım 2017.

TÜRKOĞLU, Tanol (Kasım 2013). "Bilgi ve Fikir", http://www.felsefetasi.org/bilgi-ve-fikir/, Erişim: 18 Mayıs 2015.

TZU, Sun (1996). Savaş Sanatı. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

UÇKAN, Özgür ve ERTEM Cemil (2011). WIKILEAKS Yeni Dünya Düzenine Hoşgeldiniz. İstanbul: Nesil Yayınları.

ULUN, Aydın (2008). Kod Adı Blitz Soğuk Savaş'ta Bir Türk Casus. İstanbul: Doğan Kitap.

UMUT, Gülçin ve KÜLCÜ, Özgür (2014). "Elektronik Belge Yönetimi Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunların Analizi ve Çözüm Önerileri: Kalkınma Bakanlığı Örneği", Bilgi Dünyası, 15)1), 102-124.ss.

UZUNOĞLU, Sarphan (2018). Cambridge Analytica skandalı bize ne anlatıyor?

http://t24.com.tr/haber/cambridge-analytica-skandali-bize-ne-anlatiyor,586512. Erişim: 22.08.2019.

ÜLKÜ, İrfan (2007, 8 Eylül). "Mitrokhin Arşivi Batı'yı Sarsıyor." Erişim tarihi: 11 Eylül 2017, http://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/mitrokhin-arsivi-batiyi-sarsiyor-597yy.htm

ÜNAL, M. Altay ve Özdemirci, Fahrettin (2017). "EBYS (e-BEYAS) ve e-Arşiv sistemlerinde/ uygulamalarında yapay zekâ yaklaşımı". Bilgi Sistemleri ve Bilişim Yönetimi: Beklentiler ve Yeni Yaklaşımlar (s.57-63) içinde. Ankara: BİL-BEM.

ÜNAL, Osman (2001). Stratejik Araştırma ve Etüt Görevi. . Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni, sayı: 1. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

USUL, Ali Resul (Konuşmacı). (2015). *Türk Konseyi (Keneşi) ve Bölgedeki Gelişmeler Işığında Avrasya'da İşbirliği: 24 Şubat 2015-Ankara.* Ankara: Avrasya İncelemeleri Merkezi, 2015. Erişim: (http://sam.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2015/05/Turkkon_24Feb_Tur2.pdf)".

VANBERGEN, Graham (2017, Haziran). Birleşik Krallık'ın Gözetim Devleti Diktatör Gibi Turquie Diplomatique, sayı: 98, İstanbul.

VİRİLİO, Paul (2003). Enformasyon Bombası. İstanbul: Metis Yayınları.

VOLKMAN, Ernest (2004). Casusluk. İstanbul: Truva Yayınları.

WALLERSTEIN, Immanuel (2013). Bilginin Belirsizlikleri. İstanbul: Sümer Yayıncılık.

WEINER, Tim (2008). Bir CIA Tarihi Küllerin Mirası. İstanbul: Koridor Yayıncılık.

WELLS, H. G. (2004). Dünya Devrimi Üzerine Açık Komplo. İstanbul: Anka Yayınları.

VINCENT, David (2016). Mahremiyet. Ankara: Epos Yayınları.

WOODRUFF, William (2002). Modern Dünya Tarihi. İstanbul: Pozitif Yayınları.

YENİÇERİ, Prof. Dr. Özcan (2006). Dokunanlar. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

YETKİN, Murat (2017). Meraklısı İçin Entrikalar Kitabı. İstanbul: Doğan Kitap.

YILMAZ, Sait (Eylül 2017). "21. Yüzyılda İstihbarat", http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/21yy_%C4%B0stihbarat_Eyl%C3%BCl2017.pdf, Erişim: 15 Ekim 2017.

YILMAZ, Sait (2016). Sunuş. Dünyayı Yöneten Güç İstihbarat Bilimi {Editör: Sait Yılmaz}. Ankara: Kripto Kitaplar.

YILMAZ, Sait (2016). İstihbaratın Değişen Yüzü. {Editör: Sait Yılmaz, Dünyayı Yöneten Güç İstihbarat Bilimi içinde}. Ankara: Kripto Kitaplar.

ZAPSU, Cüneyd (26.01.2018). DAVOS 2018. BloombergHT YouTube Kanalı. https://www.youtube.com/watch?v=4EDORSxv4CI. Erişim tarihi: 03 Şubat 2018).

Belgeyi yönetenler kurumları, bilgiyi yönetenler toplumları yönetir.

Ya da

Belgeyi yönetemeyenler kurumları, bilgiyi yönetemeyenler toplumları yönetemez.

F. Özdemirci

ISBN: 978-605-136-452-0

9 786051 364520

Ankara Üniversitesi Basımevi
http://basimevi.ankara.edu.tr